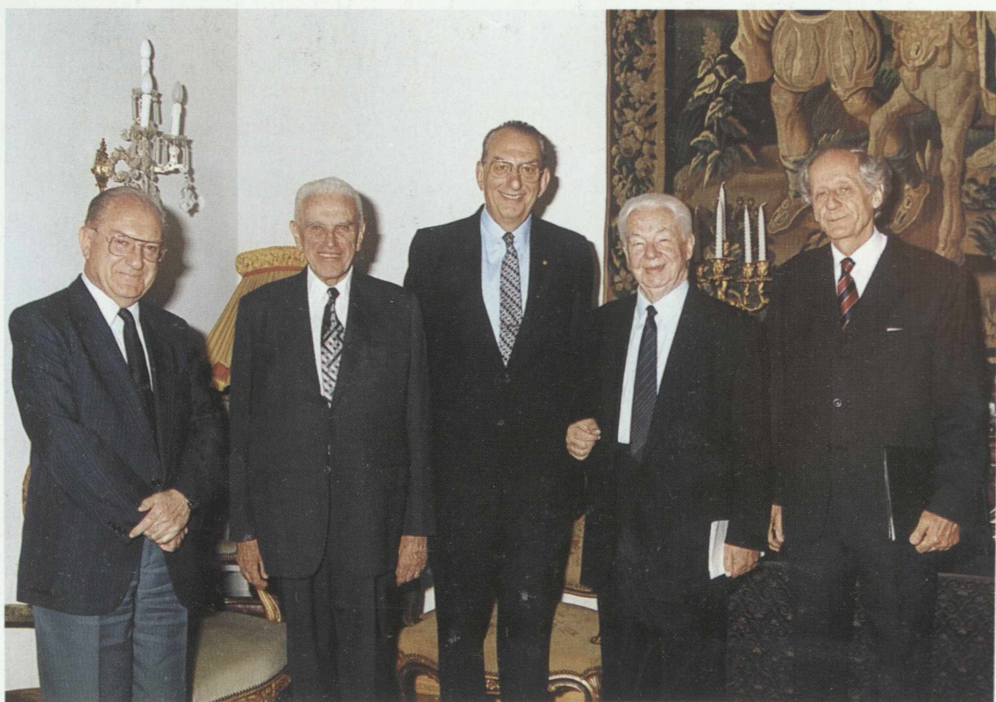

TUDOMÁNYOS ÉVFORDULÓINK 2004

MAGYAR
TUDOMÁNY-
ÉS TECHNIKA-
TÖRTÉNETI
MŰHELY

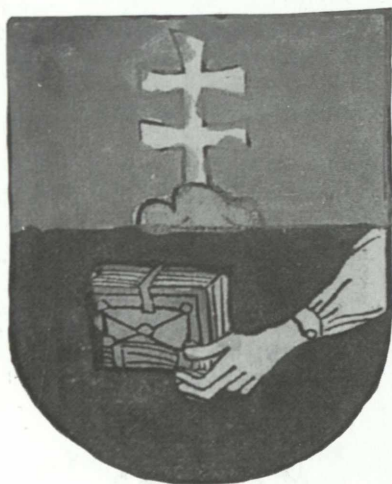

TUDOMÁNYOS
ÉVFORDULÓINK
2004

Kiadványunkat
SZÉCHÉNYI FERENC
és
SZENTÁGOTHAJ JÁNOS
emlékének ajánljuk

TUDOMÁNYOS ÉVFORDULÓINK 2004

MAGYAR TUDOMÁNY- ÉS
TECHNIKATÖRTÉNETI MŰHELY
BETTER KIADÓ • BUDAPEST

Megjelent
MAGYARORSZÁGNAK az EURÓPAI UNIÓ
teljes jogú tagjává válása
alkalmából

Készült
a MAGYAR TUDOMÁNY- ÉS TECHNIKATÖRTÉNETI MŰHELY
gondozásában

Szerkesztette: NAGY FERENC

© BETTER Kiadó, 2004

Kiadja a BETTER Kiadó
Felelős kiadó: NAGY FERENC,
a BETTER Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: KISS CSONGOR

Nyomdai előkészítés,
nyomás és kötészet:
INNOVA-PRINT Kft.

Felelős vezető:
IFJ. KOMORNIK FERENC

Printed in Hungary

HU ISSN 1785-8240

TARTALOM

Előszó

Halász Béla

7

Történeti bevezetés

9

JUBILEUMI ÉVFORDULÓS

NAPTÁR ÉS KRÓNICA

21

NAPTÁR

23

KRÓNICA

29

MUTATÓK

71

Személynévmutató

71

Eseménymutató

76

Nobel-díjasok

79

APPENDIX

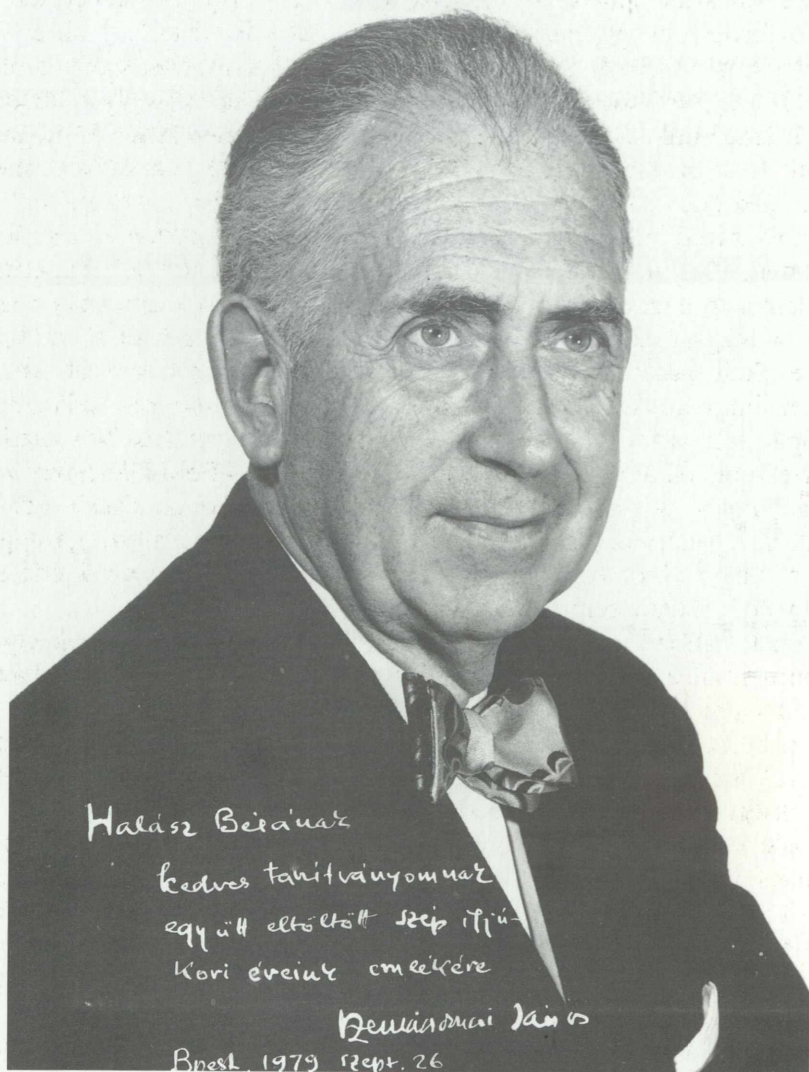
81

Visszatekintés és előretekintés

83

Válogatott könyvészet

99

Halász Béla

kedves tanítványomnak
együtt eltöltött szép idő-
kőre emlékező

Zemlinovai János

Bpest, 1979 szept. 26

ELŐSZÓ

Ötvös Loránd, akinek személyében a Magyar Tudományos Akadémia először választott elnökévé természettudóst, *Bolyai János* születésének 100. évfordulóján így vallott a példaképről és a feladatról: „csak az az igazi tudomány, amely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és – amint kell – jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt hazánk határain túl is meglássák és megadhassák neki az illő tiszteletet. Ez a mi eszményünk, ez valósult meg Bolyai alkotásával egyszer; ilyen teljes mértékben talán egyetlenszer”.

Az évszázada megfogalmazott gondolatok ma fokozottan időszerűek. 2002-ben, Bolyai születésének 200. évfordulóján *Vizi E. Szilveszter*, Akadémiánk elnöke a legfontosabb feladatot abban fogalmazta meg, hogy a magyar tudomány képes legyen megismételni a dicső múltját. „Ehhez kell a kutató-fejlesztők, az Akadémia és a kormányzat összefogása, hogy amikor a 21. században az Európai Unió egy tudásalapú Európát épít, akkor nekünk magyaroknak egy szellemi tőkében gazdag nemzetként kell hogy tagjai legyünk az Uniónak. [...] Bolyai Jánosnak van igaza, amikor azt mondja: „emelkedjünk fel lehúzó gondjaink közül, nyújtsuk egymásnak jobbunkat, fogjunk össze, hogy egyszerre gazdagítsuk a magyarságot és az emberiséget, hogy kreatív együttműködéssel teremtsünk világgraszoló alkotásokat.”

Ennek a Bolyai szellemű, nemzedékeket átívelő összefogásnak egyik különösen értékes és időszerű példáját jelenti számunkra a tíz éve eltávozott *Szentágothai János* professzor, a mindannyiunk által tisztelt, szeretett és nagyra becsült világhírű kutató, a legendás egyetemi tanár, az iskolateremtő, a neves tudománypolitikus, az emberileg is kiemelkedő, színes, európai műveltségű, minden iránt érdeklődő, fátkyaként világító nagy ember.

Igazi reneszánsz egyéniség volt, aki a homo universalis kielégíthetetlen kíváncsiságával fordult az őt körülvevő természeti és társadalmi környezet felé. Tennivalóinkról átfogó történeti távlatokban gondolkodott. Ezért lett elindítója, illetve fővédnöke számos széles körű összefogással készült történelmi alkotásnak is, a magyar tudósok lexikonától a Nobel-díjasok múzeumán át az emlékének szentelt *Tudományos Évfordulóinkig*.

Elismerés és köszönet jelen hiánypótló és nemzetközi viszonylatban is úttörő kiadványért a Bolyai-díjas *Nagy Ferencnek*, a Magyar Tudóslexikon főszerkesztőjének. A kezdeményezés feltétlenül folytatást, továbbá angol nyelvű megjelentetést kíván, és jelentőségéhez méltó támogatást érdemel.

Cecília Kéla
professzor

Nagyjaink emléktáblája a Tudás Háza falán
(Bp. II., Fő u. 68./Nagy Imre tér 3.)

TÖRTÉNETI BEVEZETÉS

A XX. század közepén kettészakított Európa 2004. május 1-én újraegyesült. Az Európai Unió célul tűzte ki, hogy 2010-re régióink legyen a most születő tudásalapú globális társadalom vezető térsége. Tőlünk, az immár hivatalosan is teljes jogú taggá lett magyaroktól, elsősorban azt várják, hogy a tudomány és kultúra terén meglévő szellemi tőkénkkel gazdagítsuk az Uniót.

Ez az elvárás saját meggyőződésünkkel találkozik. Mi is kultúránkra vagyunk legbüszkébbek, és ezt tartjuk a legértékesebb „hozományunknak”. *Balázs Péter* Brüsszelben európai parlamenti meghallgatásán a Rubik-kockát felmutatva mondta a következőket: „Mi, magyarok, ezt hozzuk magunkkal az unióba. Az alkotó ötleteket, a kreatív gondolkodást. Hozzuk még a magyar nyelvet, amelyik előbb használja a vezetéket-, mint a keresztnevet, és azt a világlátást, ami az általánostól halad az egyes felé. Utóbbiak eltérnek az indoeurópai gondolkodásmódtól, de a kettő együtt egy az eddiginél jobb kombinációt ad majd.”

A felértékelődő fontosságú kreatív gondolkodásnak *Bolyai János* a kiemelkedő szimbóluma a magyar tudományban. Így vallott erről egy másik szellemóriás, a Magyar Tudományos Akadémia felejthetetlen emlékü elnöke, *Szentágotthai János*: „*A magyar nép géniusza – a tudomány területén – legmagasabb fokon Bolyai Jánosban öltött testet.*”

Bolyai János pedig, aki szolgálati éveiben hadseregének legjobb kardforgatói közé tartozott, végiggondolva az „aki kardot ragad, kard által vész el” tanulságát, így üzent: „Elég az végre: hogy már ma mind a nemes, dicső magyar nemzet, mind pedig családom-beliek, csak avval vannak: mit *ön-érdemök* által képesek maguknak meg-szerezni, ki-vívni, még pedig, mint-hogy alkalmasint el-tölt e régi féle hősi dicsőség mezejinek nyitva-állása, s a körülmények egészen meg-változtak, nem is lévén többé ön-álló nemzet a magyar, már most nem durva erővel, hanem *műveltséggel* kell igyekeznünk ki-tűnni, s lehet nem csak elérnünk: hanem el is hagynunk más már rég-óta messze előre rugaszkodott nemzeteket, azoknak dicső példát adván.”

Fontosságából következően a Bolyai örökséggel foglalkozni folyamatos feladat. Ebben is kiemelkedő jelentőségűek a jubileumi évfordulók. Épp az Európai Unió százéves születésnapjával kezdődött az egybe egy sor kiemelkedő jubileum, amely a zseniális Fiú mögött megvilágítja az ugyancsak zseniális Apa, *Bolyai Farkas* úttörő érdemeit, és együttes életművüknek uniós üzenetét.

Kerek 200 éve, 1804. május 4-én tartotta meg Bolyai Farkas a marosvásárhelyi Főtanodában beköszöntő beszédét, *kezdte meg* a matematikát, fizikát és kémiát oktató *professzori pályáját*. Ez for-

dulópontot jelentett abban, hogy Bolyai János a párhuzamosok problémájának megoldója, és Marosvásárhely a Bolyaiak városa lett.

Ugyancsak 200 éve, 1804. szeptember 16-án küldte el Bolyai Farkas *Carl Friedrich Gaussnak* a kétezer éves nagy geometriai probléma megoldására tett első kísérletét, a *göttingai párhuzamosok elméletét*.

175 évvel ezelőtt, 1829. május 4-én jelentette meg Bolyai Farkas nyomtatásban első tudományos írását: matematikai főműve, a *Tentamen* koncepcióját és az előfizetési felhívást. A tervezett munka címében már szerepel a „*cum Appendice triplici*”, de ez a hármas Appendix Bolyai Farkas szavaival: „a *Perspectiva, Gnomonica és Chronologia*”!

100 éve, 1904-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai sorozatának záró köteteként a Tentamen második kötetének új kiadása, amely lényeges szerkesztői értékekkel gazdagította az eredeti művet.

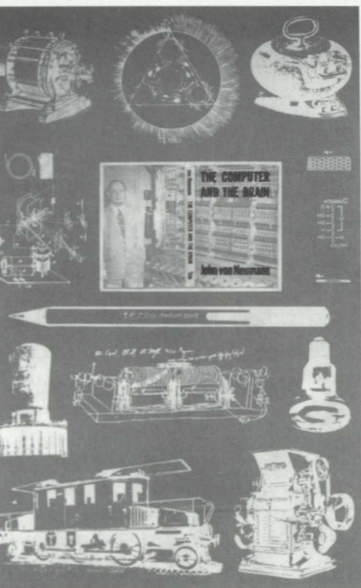
2004-ben pedig az MTA már az első uniós munkanapon megkezdte évi rendes közgyűlését, melyet május 4-én fejez be. Tehát egybeesik uniós munkakezdésünk, az Akadémia történelmi jelentőségű közgyűlése és a felsorolt Bolyai évfordulók sorozata.

A nagy történelmi kihívás és a jeles jubileumok sora 2004-ben a különböző műhelyekben készülő különféle évfordulós kiadványok tekintetében is döntő fordulatot hozott. Ennek egyik bizonyossága a mi részvételünk, hozzájárulásunk emeléseként jelen *Tudományos Évfordulóink* sorozatnyitó kötetének megjelenése.

A magyar tudományos élet rangos hetilapjában, az *Élet és Tudomány*-ban hosszú évek óta jelenik meg hétről hétre Műhelyünk gondozásában annak *évfordulós* rovata. Az együttműködés maga is egy jubileumi évforduló kapcsán jött létre. 1996-ban következett az *Élet és Tudomány* megalapításának 50. évfordulója. Az MTESZ kiadásában megjelenő *Évfordulóink* főszerkesztőjeként figyelmeztettük a közelgő ünnepre *Herceg Jánost*, a lap főszerkesztőjét, és tanulmányt kértünk kötetünkbe. Így indult és tart azóta is a jó együttműködés.

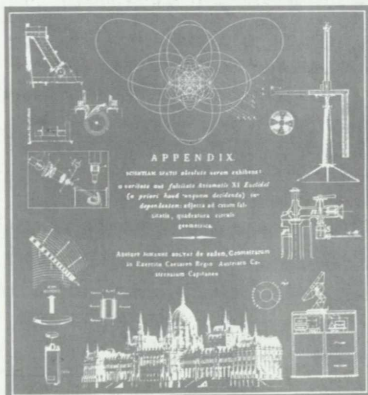
A lapban közölt szócikkek alapja – mint az az idei évnyitó számban olvasható – a Szentágothai János professzor felkérésére és védnökségével elkészített, majd 1992-ben az MTA Tudósklubjában vezetésével bemutatott magyar tudósok lexikona. Kötetünk első részében néhány képet mutatunk a tudósok lexikonától a tudományos évfordulóinkhoz vezető útról. Ezt a részt Szent-Györgyi Albert Psalmus Humanusának gyermekeinkről szóló imája zárja. A második rész, a kötet gerince jubileumi évfordulós naptárt és krónikát tartalmaz. A harmadik rész pedig előretekingés a folytatásra.

Az Ünnepi Könyvhét a magyar szellemi élet évről évre visszatérő jeles ünnepe. Idén e téren is jubileumot ünneplünk, a Könyvhét kezdetének 75. évfordulóját. Akkorra szeretnénk kihozni ezen Évfordulóink szélesebb körnek szóló változatát. Abban fogunk munkánkról részletesen is számot adni, és mindazoknak köszönetet mondani, akik segítettek abban, hogy munkánk napvilágot láthatott.

MAGYAROK A TERMÉSZETTUDOMÁNY ÉS A TECHNIKA TÖRTÉNETÉBEN

MAGYAROK A TERMÉSZETTUDOMÁNY ÉS A TECHNIKA TÖRTÉNETÉBEN

BME • MMÉV • MTA • MTESZ • MVSZ

ORSZÁGOS MŰSZAKI INFORMÁCIÓS
KÖZPONT ÉS KÖNYVTÁR

Magyar tudósok lexikona

A holnap kezdődő harmadik magyar tudományos világtalálkozó előestéjére sikerült megjelentetni a leghíresebb magyar természettudósok és műszakiak életrajzi lexikonát, melyet tegnap mutattak be a sajtó képviselői a Magyar Tudományos Akadémián. Az eddigi két hasonló kötethez képest jelentősen kibővült kézikönyv több mint félezer elhunyt szakember életművét ismerteti, s e hatalmas összegzés kétszáz szerző aprólékos munkáját dicséri.

Mint Szentágothai János akadémikus hangsúlyozta, e könyvnek minden művelt magyar könyvespolcán ott a helye. A hétéves vállalkozáshoz a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az OMFB és három ala-

pitvány adta össze a pénzt, s a kiadásban a Műegyetem, az Akadémia, a MTESZ, a Magyarok Világszövetsége és az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár működött közre.

Pungor Ernő, tárca nélküli miniszter, az OMFB elnöke elmondta, a kötet nagyszerűen bemutatja, mit adtak a magyarok az egyetemes tudomány és technika számára. A Nagy Ferenc főszerkesztésében megjelent lexikon függelékében összefoglaló bibliográfia, időrendi és ábécé szerinti személynévmutató, valamint a kötetben szereplő személyekhez kötődő földrajzi helyek névmutatója található.

P. I.

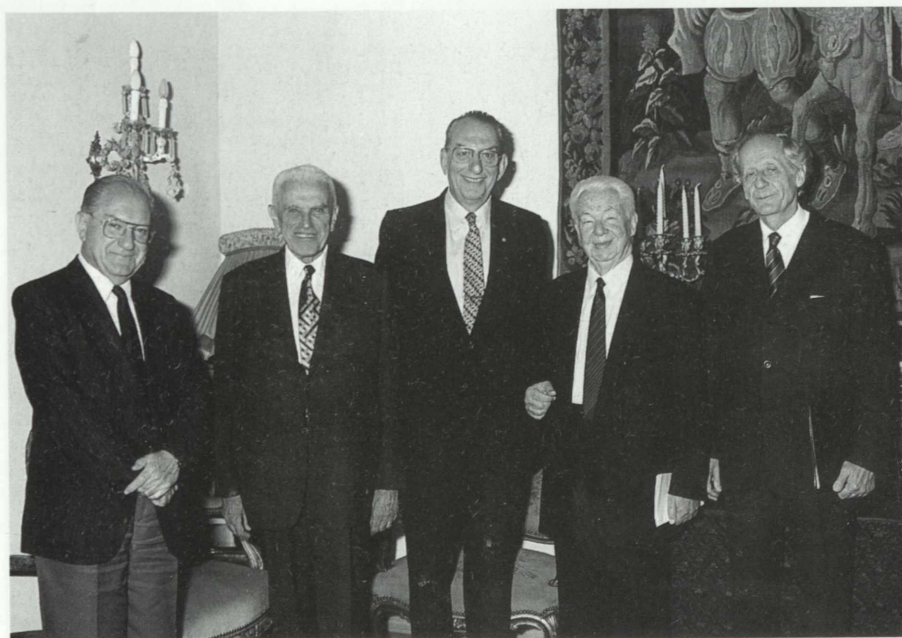
Szent-Györgyi Albert negyedszázados emigráció utáni első hazatérése 1973-ban, legjobb barátjával, Bay Zoltánnal; a kép jobboldalán az őket fogadó Straub F. Brunó

Világhírű tudósok az iskolapadban az 1992-es műegyetemi Tudóstalálkozón: Lábos Elemér, Hámosi József, Szentágothai János, Vizi E. Szilveszter és Teller Ede

Szentágothai János 1993-ban a Magyar Nemzeti Múzeumban megnyitja az első hazai kiállítást a magyar származású Nobel-díjas tudósokról

1995-ben a Magyar Tudományos Akadémián. Balról: Michelberger Pál, Harsányi János, Oláh György, Kosáry Domokos és Halász Béla professzorok

1901 and all that

The last will and testament of Alfred Nobel provides rich pickings.

J. L. Heilbron and W. F. Bynum

Doomsayers and premature celebrants can now unite with sober calendrists in agreement that whenever the new millennium began, it is here. That recommends an upbeat Anniversary of the Year, hence not the death of the hard-nosed Dane Tycho Brahe (1601), despite his provision of the data on which modern astronomy was to be built, nor that of his countryman Hans Christian Ørsted (1851), whose discovery of the magnetism of an electric current made a great step towards the unification of physical theory and the invention of our technological society.

We choose rather birth: not that of the

known to its old inhabitants. Our prize goes to another northern novelty, the prize of science prizes, first presented 100 years ago this coming 10 December, after the foundation established to effect the will of Alfred Nobel had settled with his relatives and girlfriend.

We begin our list of events recommended for anniversarial recognition this year with centenaries and move backwards, at 50-year intervals, to our most remote occurrence in 901. We then offer Nobel half- and quarter-centenaries taken from the defunct 20th century. As usual, "4" indicates a period of 100 years and "5" indicates a Nobel prize.

1901 (1.0 c)

Three of the most eminent and influential leaders of the Century of Physics — Enrico Fermi, Werner Heisenberg and Ernest Lawrence — all first saw daylight in 1901. Heisenberg invented quantum mechanics in its matrix formulation, for which he received the Nobel prize (\$1932); Fermi created a cornucopia of new isotopes by irradiating all the elements he could find with slow neutrons, for which \$1938; Lawrence invented the cyclotron and let others use it to make artificial radioactive elements, whence \$1939.

Although Heisenberg, Fermi and Lawrence all did their prizewinning work at universities (Göttingen, Rome and Berkeley, respectively), each played an important part in the advisory apparatus of government.

Hats off: John D. Rockefeller, left, established his eponymous biomedical institute a century ago.

berg directed the German uranium project to a purpose still clouded by the uncertainty principle, or lack of principle, that then gov-

millennium essay

Genius loci

A huszadik századot Budapesten csinálták

Vaclav Smil

A történelem bőven szolgál példával arra a jelenségre, amit az ókori Rómában *genius loci*-nak – a hely szellemének – neveztek, vagyis hogy kiemelkedően tehetséges alkotók egész csapata tűnik fel ugyanazon a helyen – látszólag megmagyarázhatatlanul. A legszemléletesebb példa talán a tizenhatodik század első évtizedeinek Firenzéje lehet: ha valaki néhány napig a Piazza della Signoria-n téblábolt akkoriban, könnyen összefuthatott Leonardo da Vincivel, Rafaelloval, Michel-angelóval vagy Botticellivel. A híres példák közé tartozik a művészetek virágzása Bécsben az 1780-as években, II. József uralkodása alatt, amikor is Gluckba, Haydnbe vagy Mozartba botolhatott az ember egy és ugyanazon teremben. 110 évvel később pedig a századforduló Párizsában tölthették volna úgy a napot, hogy elolvassuk Émile Zola Rougon-Macquart ciklusának legfrissebb darabját, aztán elmegyünk megnézni például Claude Monet új képeit Guvernyből, hogy végül Claude Debussy *Elsőjének egy faim delutánjához* című művét hallgattva koncertteremben zárjuk az estét.

Azról azonban, hogy az 1898 és 1908 közötti évtizedben meglehetősen sok kiemelkedő tudós született Budapesten, nemcsak a mai fiatalok nem hallottak, akik szá-

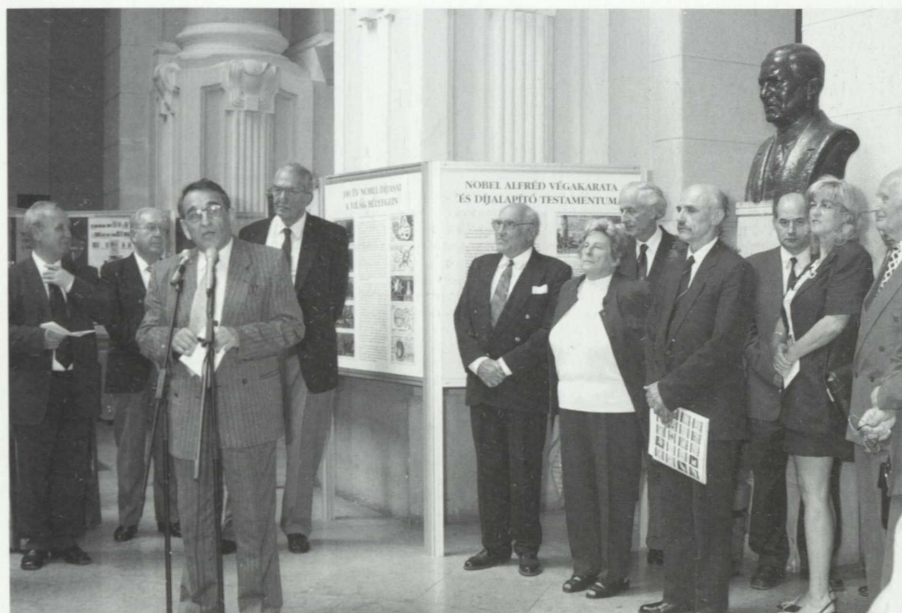
Áradat: a századforduló Budapestjén nyüzögtek a nagy elmék, különösen a fizika területén.

A csoport egyetlen ma is élő tagja az 1908-as születésű Teller Ede, akinek mindörökké a nevéhez fog fűződni az első amerikai termionukleáris fegyver kifejlesztése, illetve később a védelem ballisztikus rakétákkal szemben.

Ha egy kicsit visszalépünk az időben és a fizikusok mellett más kiváló intellektusokat is számítássa veszünk, a budapesti kört még jó néhány névvel kibővíthetjük. Hogy csak a legjelentősebbeket említsük: Kármán Tódor (1881–1963), az aerodinamika és a repülésan úttörő kutatója, akinek a folyadék-

nyáján elhagyták szülővárosukat, hogy vagy Németországba, ott is elsősorban Berlinbe és Karlsruheba, vagy pedig a zürichi ETH-ra menjenek tanulni. Végül pedig mindegyikük az Egyesült Államokban, illetve Angliában kötött ki.

Ugyanennyire jelentősek köztük a különbségek is. Hármán kaptak közülük Nobel-díjat: Szent-Györgyi 1937-ben, Wigner 1963-ban, Gábor pedig 1971-ben. A kiterjedt érdeklődésű Szilárd Leó viszont, aki soha sehol nem tudott gyökeret verni, egyetlen, a modern tudomány számára

A Nobel Centenárium kiállítás megnyitója a Műegyetemen; balról Detrekői Ákos, Michelberger Pál, Hámosi József, Oláh György, Bánffy György, Oláh Judit, Halász Béla, Nagy Ferenc, Horvai György, Schmidt Mária és Bíró Péter

Oláh György professzort köszöntik a kiállításon a Szent-Györgyi Albert nevét viselő iskola diákjai: Bencze Franciska, Nagy Réka és Winkler Dóra

Alapító Okirat

Minden magyar büszke lehet azokra az eredményekre, amelyet népiünk az alkotás sok terén, benne kivált a tudományokban elért. Különösen büszkék vagyunk a XX. század azon legnagyobb génuszaira, akik Magyarországon születtek, a magyar iskolákban kapták tudásuk és emberiségük alapjait, s akik a jövő tudásalapú társadalmának világhírű úttörői.

Megtisztelő lehetőségünk és kötelességünk e génuszoknak méltó emléket, és az utódoknak vonzó példaképet állítani. 1993-ban a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett Nobel-kiállításon az azt megnyitó Szentágotthai János professzor célul tűzte ki Nobel-díjasaink és többi nagy alkotóink gyűjteményének létrehozását.

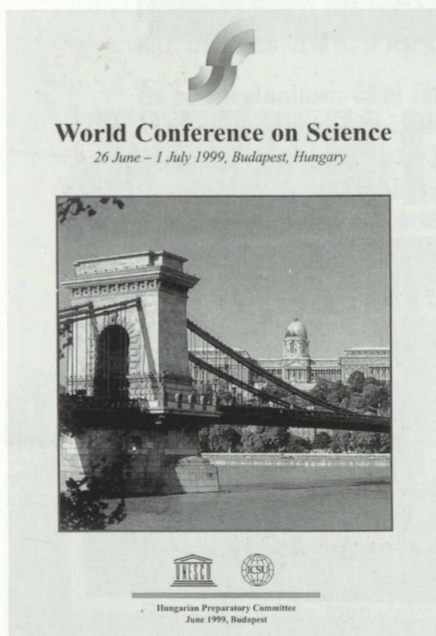
A korábbi évek ennek érdekében végzett munkáinak eredményeire támaszkodva a Nobel-centenárium évében a Nobel-díjas Oláh György által a Műegyetemen megnyitott újabb Nobel-kiállítás alkalmából alulírottak kinyilvánítjuk alapítói akaratunkat a magyar Nobel-díjasok múzeuma, és alkotó génuszaink szellemi panteona megalkotására. Ennek részletes kifejtését 2001. december 10-ig tesszük közzé.

Budapest, 2001. május 21.

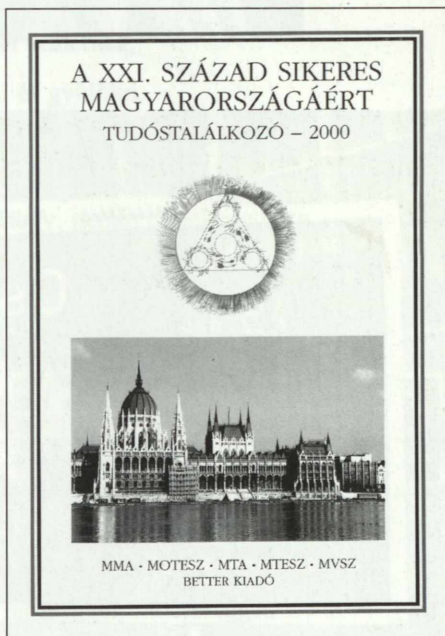
Hunnai János Oláh György
Szalay Károly József Eötvös
Szentágotthai János N. C. T.

Freund Tamás Bolyai-díjas agykutató előadását tartja a Nobel-konferencián

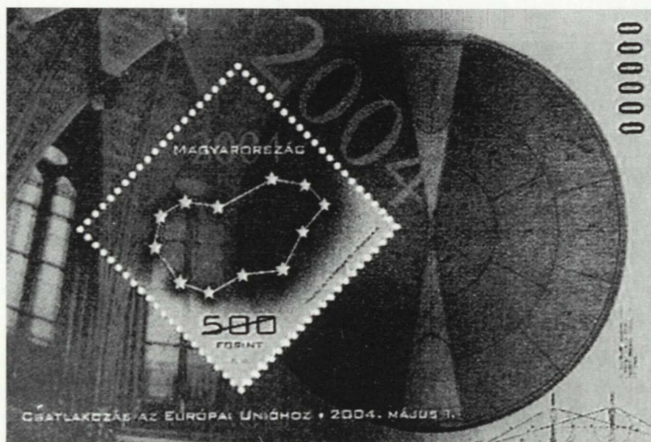

*Az első Tudomány Világkonferenciája
programfüzetének címlapja*

*A 2000. évi Tudóstalálkozó
konferencia-kötetének címlapja*

HATODIK IMA: GYERMEKEINK

Uram!

Szétválasztottad a nemeket, hogy egymás keresésében
Énünk legmélyebb húrjai rezdüljenek
a legmagasabb harmóniákban.

Ebből a kölcsönös keresésből fakadnak gyermekeink,
Kedves gyermekek,
Kik tiszta és ártatlan lélekkel születnek.

És én megtanítom őket félni és gyűlölni,
Megtöltöm elméjüket balhiedelmeimmal,
Míg az óvóhelyek az élet kietlenségét
és a jóigyekezet hiábavalóságát hirdetik.

S mikor felnőnek, s készek nagy, nemes cselekedetekre,
A szervezett tömeggyilkolásra oktatom őket,
Erkölcsei és szellemi tespedésben pocsékolva el legszebb
éveiket.

Uram! Óvd meg gyermekeinket!

Óvd meg lelküket,

Hogy az én romlottságom ne ronthassa meg őket.

Óvd meg életüket,

Hogy a fegyverek, melyeket mások ellen kovácsolok,
őket el ne pusztítsák,

Hogy különbek legyenek szüleiknél,

Hogy felépítsenek egy új és jobb világot.

Egy világot tele szépséggel, igazsággal, tisztességgel,
és jóakarattal,

Melyet béke és szeretet kormányoz,
Mindörökké.

UNITED STATES GOVERNMENT

UNITED STATES

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WASHINGTON, D. C. 20250

REPORT OF THE

COMMISSIONER

FOR THE YEAR 1964

IN THE

EXECUTIVE SECRETARIAT

OF THE

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

WASHINGTON, D. C. 20250

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

1965

NAPTÁR

JANUÁR

01. *BRASZLÉNKA, Nagy Sándor (1894)
 *Buzságyi (1894)
 *HERZAN Ferenc (1904)
 *Körmöcz (1894)

*KÖRÖS (1894)
 19. *SCHLAFER, János (1894)
 20. *TÖRÖK Sándor (1894)
 22. *TÖRÖK Sándor (1894)

JUBILEUMI ÉVFORDULÓS NAPTÁR ÉS KRÓNIKA

03. *KÖRÖS (1894)
 04. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 05. *KÖRÖS (1894)
 10. *KÖRÖS (1894)
 14. *KÖRÖS (1894)
 15. *KÖRÖS (1894)
 16. *KÖRÖS (1894)
 17. *KÖRÖS (1894)

*KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)

FEBRUÁR

01. *KÖRÖS (1894)
 02. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 03. *KÖRÖS (1894)
 05. *KÖRÖS (1894)
 06. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 08. *KÖRÖS (1894)
 09. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 12. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 14. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 15. *KÖRÖS (1894)

17. *KÖRÖS (1894)
 18. *KÖRÖS (1894)
 19. *KÖRÖS (1894)
 20. *KÖRÖS (1894)
 22. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 24. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 25. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 26. *KÖRÖS (1894)
 *KÖRÖS (1894)
 27. *KÖRÖS (1894)

JURISDICTIONI EYFORDILOS NAYTAR ES KRONIKA

...

...

...

...

NAPTÁR

JANUÁR

01. †BASZILEOSZ, Nagy Szent (Basilus, Vazul) (379)	†GYŐRY István (1954)
†HERZAN Ferenc (1804)	19. †SCHLAUCH Imre (1904)
□ <i>Pester Lloyd</i> (1854)	20. *LŐW Immánuel (1854)
*FOX, William (1879)	22. †TEMESVÁRI Pelbárt (1504)
03. *PASQUICH János (1754)	23. *KLUG Lipót (1854)
†HILTON, Conrad N. (1979)	*KOMPOLTHY Jób (1879)
04. †NÁDASDY Ferenc (1604)	*POLÁNYI János (1929) <i>N</i>
*PÉCH József (1829)	24. †GEISSLER, Johann Heinrich Wilhelm (1879)
□ NAGY Ferenc írása az államforma kérdéséről (1929)	*ZÁDOR Anna (1904)
05. †KANITZ Fülöp Félix (1904)	26. *MACBRIDE, Sean (1904) <i>N</i>
10. *SCHMID Rezső (1904)	28. *DOMIN József Ferenc (1754)
14. *GELLÉRI Mór (1854)	*BÁRSONY Elemér (1879)
15. *KING, Martin Luther (1929) <i>N</i>	†KOLOSVÁRY Bálint (1954)
16. †PEDERSEN, Christiern (1554)	31. *BAJZA József (1804)
†TÓTFALUSI Miklós (1879)	†UJFALVY Károly (1904)
17. □ Pasteur-intézet megnyitása (1904)	*MÖSSBAUER, Rudolf Ludwig (1929) <i>N</i>

FEBRUÁR

01. †LANDERER Lajos (1854)	17. †RÓTH Flóris (1954)
02. †L'HOSPITAL, Guillaume François Antoine (1704)	18. *VIDÉKY Emil (1879)
*BREHM, Alfred (1829)	19. *KERTÉSZ Andor (1929)
03. *ORBÁN Balázs (1829)	20. †JAROSZLÁV, I., Bölcs (1054)
05. *MOLNÁR Endre (1904)	22. *GERBEAUD Emil (1854)
06. †PRIESTLEY, Joseph (1804)	*NAGY István (1904)
*SOÓS Lajos (1879)	24. *IBN BATTÚTA, Abu Abdalláh Mohammad (1304)
08. †JENDRASSIK György (1954)	*HANKÓCZY Jenő (1879)
09. †GÁBOR Dénes (1979) <i>N</i>	†HERCZEG Ferenc (1954)
†HAYNAL Imre (1979)	25. *TÖRÖK Sándor (1904)
12. †KANT, Immanuel (1804)	†FÖCKE, Heinrich (1979)
*LENZ, H. F. E. (1804)	28. *SZENDREY Zsigmond (1879)
14. *ALBERTI, Leon Battista (1404)	*IZSÁK Imre Gyula (1929)
†COOK, James (1779)	†PARRAGH Ferenc (1979)
15. †MOLNÁR János (1804)	29. *MACSKÁSI Árpád (1904)

MÁRCIUS

01. □A római Collegium Hungaricum megalapítása. (1579)
*PECZ Samu (1854)
02. *HANKÓ Vilmos (1854)
03. †CLIFFORD, William Kingdom (1879)
04. *GAMOW, George (1904)
05. □*Vasárnapi Újság* (1854)
06. *KÁROLY Iréneusz József (1854)
†SOLTÉSZ János (1879)
07. †DIELS, Otto Paul, Herman (1954) *N*
08. *HAHN, Otto (1879) *N*
□A Berlin–Witzleben-i rádió-állomás világszerte mozgóképek közvetítése (1929)
10. *PATAKI Dániel (1804)
11. †FEST Vilmos (1879)
†SZÉKELY István (1979)
12. †GERGELY, I. Szent (604)
□Szegedi nagy árvíz. (1879)
†CANDLER, Asa G. (1929)
13. □A Duna-Gőzhajózási Társaság megalapítása (1829)
†KÁROLY Iréneusz József (1929)
- †VERZÁR Frigyes (1979)
14. *STRAUSS, Johann, id. (1804)
*EHRlich, Paul (1854) *N*
*EINSTEIN, Albert (1879) *N*
15. *BEHRING, Emil von (1854) *N*
18. *VESPUCCI, Amerigo (1454)
19. †RAPAICS Raymund (1954)
20. *GESTETNER Dávid (1854)
*PECZ Vilmos (1854)
*SCHAFARZIK Ferenc (1854)
†WASS Sámuel (1879)
*ELSASSER, Walter Maurice, (1904)
*KELLNER Béla (1904)
21. †SELÉNYI Pál (1954)
23. *TAMÁS Lajos (1904)
24. *MARASTONI Jakab (1804)
†CAPA, Robert (Friedmann Endre Ernő) (1954)
25. *FALUDI Ferenc (1704)
26. †KEMPELEN Farkas (1804)
28. *ZSINDELY István (1829)
30. †LONDON, Fritz Wolfgang (1954)

ÁPRILIS

04. †BENZ, Carl Friedrich (1929)
05. *GIAEVER, Ivar (1929) *N*
06. †ABEL, Niels Henrik (1829)
08. *HICKS, Sir John Richard (1904) *N*
□„Entente cordiale” egyezmény (1904)
09. †WOLFF, Christian von (1754)
†MAJER Móric József (1904)
11. JÓZSEF Attila századik születésnapja (2004)
13. †GAÁL Gábor (1954)
14. *HUYGENS, Christian (1629)
†STAUB Móric (1904)
15. *BEZERÉDJ Amália (1804)
18. †FAZOLA Henrik (1779)
- *SZÉKI Tibor (1879)
20. □Káposztásmegyeri vízmű (1904)
22. *LA FONTAINE, Henri (1854) *N*
*OPPENHEIMER, Robert (1904)
23. *VEGA, Georg (Jurij) (1754)
24. □Ferencvárosi plébániatemplom felszentelése (1879)
26. *BILLROTH, Theodor (1829)
*RICHARDSON, Owen Williams (1879) *N*
†HEYKÁL Ede, id. (1929)
28. *SZÉCHÉNYI Ferenc (1754)
†JOUHAUX, Léon (1954) *N*
29. *POINCARÉ, Jules Henri (1854) *B*
*SÁVOLY Ferenc (1879)

MÁJUS

01. †DVOŘÁK, Antonín (1904)
02. *II. KATALIN, Nagy (1729)
†NATTA, Giulio (1979) *N*
03. *RÉTHLY Antal (1879)
†ÚJHELYI József (1979)
04. □BOLYAI Farkas professzori szék-
foglalója (1804)
□BOLYAI Farkas előfizetési felhí-
vása (1829)
05. *MELCZER Tibor (1879)
†JÓKAI Mór (1904)
06. *MÁLTÁS Hugó (1829)
*MARTINSON, Harry (1904) *N*
†RONKAY Ferenc (1979)
09. †SKLENÁR János (1954)
□Tisza-löki Vízierőmű üzembe
helyezése (1954)
10. †YOUNG, Thomas (1829)
†BIBÓ István (1979)
11. *DALI, Salvador (1904)
- 13–20. □Az első Ünnepi Könyvhét (1929)
14. *SZENTKIRÁLYI Zsigmond (1804)
15. *HORBACZEWSKI, Jan (1854)
*OLGYAI Miklós (1904)
19. †ALKUIN (Alcuinus, Alcuin) (804)
21. □Code Civil (1804)
22. □Törvénycikk a magyar nyelv
kötelező oktatásáról (1879)
24. □Duna-uszoda megnyitása (1829)
*VERESS László (1904)
25. *DIENES (Geiger) Valéria (1879)
□EÖTVÖS József szobrának fela-
vatása (1879)
26. □Ezredéves emlékmű felavatása
a Hősök terén (1929)
28. *BRANDENBURGI Katalin (1604)
29. *SYLVESTER János (1504)
*VERANCSICS Antal (1504)
†DAVY, Sir Humphrey (1829)
30. *NEUGEBAUER Tibor (1904)

JÚNIUS

01. †FORSSMANN, Werner (1979) *N*
03. *ARBER, Werner (1929) *N*
05. †KRÖNIG, August Karl (1879)
□TREFORT Ágoston szobrának
felavatása (1904)
06. *FASCHING Antal (1879)
†KELEMEN Frigyes (1979)
07. †TURING, Alan Mathison (1954)
10. *SZABÓ Dezső (1879)
11. *IVÁNOVICS György (1904)
†GEREVICH Tibor (1954)
12. †NAGY Ferenc (1979)
16. *ZÁCH János Ferenc (1754)
□Szent GELLÉRT szobrának
felállítása (1904)
□NAGY Ferenc temetése (1979)
18. □SALT-II egyezmény (1979)
19. †KOSSUTH Zsuzsanna (1854)
†PASSUTH László (1979)
22. †al-KÁSI, Dzamszid Gijászaddin
(1429)
27. †DALLOS József (1979)
28. †BOÉR Elek, ifj. (1954)
29. *RÁTH Mór (1829)

JÚLIUS

01. *JOUHAUX, Léon (1879)
*EDELMA, Gerald Maurice
(1929) <i>N</i>	15. †FISCHER Antal (1979)
02. *MÓRICZ Zsigmond (1879)
□Megindult a villamosított fogas-
kerekű vasút (1929)	16. □Katolikus egyházszakadás
(schisma) (1054)
*MAUTHNER Nándor (1879)
03. †HERZL Tivadar (Binjámín Zeév)
(1904)	19. *MÓRA Ferenc (1879)
†SUTÁK József (1954)
06. †OHM, Georg Simon (1854)	20. *PETRARCA, Francesco (1304)
†HEIM Péter (1904)
07. †CSIKI Ernő (1954)	21. *DÉKÁNY Sándor (1904)
08. □II. RÁKÓCZI Ferencet Erdély
fejedelmévé választják (1704)
†TOMONAGA Sinicsiro (1979) <i>N</i>
†WOODWARD, Robert Burns
(1979) <i>N</i>	23. *PREYSZ Móric (1829)
□Hermina-kápolna alap- és
zárókőletétele (1854)
12. *EASTMAN, George (1854)
*NERUDA, Pablo (1904) <i>N</i>
†BENAVENTE, Jacinto (1954) <i>N</i>	24. †GYÖNGYÖSI István (1704)
14. *SINGER, Isaac Bashevis (1904) <i>N</i>	26. *BEERNAERT, Auguste Marie
François (1829) <i>N</i>
	28. *FEUERBACH, Ludwig (1804)
*CSERENKOV, Pavel Alekszejevics
(1904) <i>N</i>
	31. †ISSEKUTZ Béla (1979)

AUGUSZTUS

00. *KAHÁN Theo (1904)	†CHAIN, Sir Ernst Boris (1979) <i>N</i>
01. *OKEN, Lorenz (1779)
*BÁLINT Sándor (1904)	16. *PAKSY József (1854)
*STANLEY, Wendell Meredith
(1904) <i>N</i>
02. *KANITZ Fülöp Félix (1829)	17. *KUTASSY Ágoston (1879)
*BENDEFY László (1904)
03. *MAJOR Máté (1904)	20. *BERZELIUS, Jöns, Jacob von (1779)
†SCHELLING, Friedrich Wilhelm
(1854)
04. †AUER VON WELSBACH,
Carl (1929)
†PATSCHE Ferenc (1979)	21. *FORRÓ Magdolna (1904)
05. *AUGUSTIN Sámuel (1729)	23. *CANTOR, Moritz Benedikt (1829)
*BERZE Nagy János (1879)
06. †LYNEN, Feodor (1979) <i>N</i>	24. †TOMOR János (1979)
07. *RITTER, Karl (1779)
*BUNCHE, Ralph Johnson
(1904) <i>N</i>	25. †SVACHULAY Sándor (1954)
10. †GERLACH, Walther (1979)	29. *FORSSMANN, Werner (1904) <i>N</i>
12. †OKOLICSÁNYI Ferenc (1954)	

SZEPTEMBER

03. *BARTONIEK Géza (1854)
04. □ VESPUCCI, Amerigo levele a
 Mundus Novus (Új Világ) felfe-
 dezéséről (1504)
- *SZIGETH Gábor (1879)
- †ÖVEGES József (1979)
05. †CZETZ János (1904)
- *GYARMATI István (1929)
07. *KEKULÉ, Friedrich August (1829)
- †ROMWALTER Alfréd (1954)
09. †GIERGL Kálmán (1954)
12. †THEISS Ede (1979)
15. *GELL-MANN, Murray (1929) *N*
16. □ BOLYAI Farkas elküldi Gauss-
 nak a *Göttingai párbuzamosok*
 elméletét (1804)
20. *SCHMIDT József (1879)
21. †SCHÖNVISZKY László (1979)
22. †FRISCH, Otto Robert (1979)
23. *SZÉKÁCS Elemér (1879)
- †ZSIGMONDY Richard Adolf
 (1929) *N*
24. *SCHÖPF-MÉREI Ágoston (1804)
- †FINSEN, Niels Ryberg (1904) *N*
26. *PROUST, Joseph Louis (1754)
29. †KOSINSZKY Viktor (1954)

OKTÓBER

01. *FRISCH, Otto Robert (1904)
- †TULOGDI János (1979)
03. *PEDERSEN, Charles John (1904) *N*
- †STRESEMANN, Gustav (1929) *N*
05. *ROUS, Francis Peyton (1879) *N*
06. †LÁZÁR Ferenc (1929)
09. *SEGNER János András (1704)
- *LAUE, Max von (1879) *N*
10. †SZOLNOKY Elemér (1979)
12. †CORVIN János (1504)
13. □ Kenyérmezei csata (1479)
- *TORMA Károly (1829)
- †LOTZ Károly (1904)
14. †RUPP Jakab (1879)
- *RÁZSÓ Imre ifj. (1904)
15. □ BOCSKAI-szabadságharc kezde-
 te (1604)
16. *BATTHYÁNY Tódor (1729)
- *KAUTSKY, Karl Johann (1854)
- *DICENTY Dezső (1879)
- †PÁLYI Sándor (1929)
17. *ZEMPLÉN Győző (1879)
18. □ Fővárosi Könyvtár megnyitása.
 (1904)
20. *BALASSI Bálint (1554)
- *RIMBAUD, Arthur (1854)
- *SZILASI Móric (1854)
21. †VUTAKITS György (1929)
23. †HEIM Pál (1929)
- Nyugat-európai Unió létrehozá-
 sa; NSzK felvétele a NATO-ba
 (1954)
24. *WEBER, Wilhelm Eduard (1804)
27. *DÉRI Miksa (1854)
- *LÓSY-SCHMIDT Ede (1879)
28. †LOCKE, John (1704)
- *BARITZ György (1779)
- *BARNÓTHY Jenő (1904)
- †OSVÁT Ernő (1929)
- †CSÚRÖS Zoltán (1979)

NOVEMBER

01. *TELEKI Pál (1879)
†ANKER Alfonz (1979)
03. □ THÖKÖLY kurucainak győzelme a szikszói csatában (1679)
05. *KAUTZ Gyula (1829)
*SABATIER, Paul (1854) *N*
†MAXWELL, James Clerk (1879)
07. †GERMANUS Gyula (1979)
†TAKÁCS János (1979)
08. *RYDBERG, Johannes (Janne) Robert (1854)
09. *KERTÉSZ Imre (1929) *N*
13. *AUGUSTINUS, Aurelius (Szent Ágoston) (354)
15. †DÁVID Ferenc (1579)
†BETHLEN Gábor (1629)
- BRANDENBURGI Katalin, Erdély fejedelme (1629)
16. *BARTHOLOMAEIDES László (1754)
17. *SPEISER Ferenc (1854)
18. *KLAUZÁL Gábor (1804)
22. *NÉEL, Louis Eugène Felix (1904) *N*
24. †DAVIDA Leó (1929)
25. □ GAUSS, Carl Friedrich levele Bolyai Farkasnak a *Göttingai párbuzamosok elmélete* bírálatáról és buzdítása (1804)
27. †MOIVRE, Abraham de (1754)
28. †FERMI, Enrico (1954) *N*
30. †IMRE király (1204)

DECEMBER

00. †BORELLI, Giovanni Alfonso (1679)
*HOFRICHTER József (1779)
02. □ NAPÓLEON, Bonaparte császárrá koronázása (1804)
03. *GREGUSS Gyula (1829)
04. †HOBBS, Thomas (1679)
05. □ EINSTEIN, Albert és SZILÁRD Leó szabadalma hűtőgépre (1929)
06. *KORITSÁNSZKY János (1854)
08. *DAMJANICH János (1804)
10. *JACOBI, Carl Gustav Jakob (1804)
13. †MAIMONIDÉSZ, Moszesz (1204)
15. *KUNY Domokos (1754)
†PASQUICH János (1829)
†MENTOVICH Ferenc (1879)
16. *BUNYAKOVSKIJ, Viktor Jakovlevics (1804)
18. †FALUDI Ferenc (1779)
†LAMARCK, Jean Baptiste de Monet (1829)
†KAISER Károly (1929)
19. *BRILLOUIN, Marcel Louis (1854)
24. □ Az Ariane-1 rakéta első sikeres repülése (1979)
25. *HERZBERG, Gerhard (1904) *N*
27. *BERNOULLI, Jacob (Jacques) (1654)
28. †LUPPA Péter (1904)
*SCHMIDT, Maarten (1929)
30. †BETHLEN Farkas (1679)
31. †AUGUSTIN Béla (1954)

KRÓNIKA

500 éve, 1504-ben

***SYLVESTER János** (Szinyérváralja, 1504. 05. 29. – ?, 1573. 06. 15.). Krakkói és wittenbergi tanulmányai után 1534-ben Nádasdy Tamás sárvári udvarában lett iskolamester, 1543-tól a bécsi egyetemen a héber, utóbb a görög nyelv professzora volt. Első munkája a sárvári nyomdában 1539-ben kinyomtatott *Grammatica Hungaro-latina*, amely a magyar nyelv szabályainak és sajátosságainak első tudományos igényű feldolgozása. Fő műve, az *Új Testamentum magyar nyelven*, az első teljes magyar nyelvű fordítás szintén a sárvári nyomdában jelent meg 1541-ben. Költészeti tevékenysége során magyar, görög és latin verseket egyaránt írt. (→ ld. NKÖM)

†TEMESVÁRI Pelbárt (Temesvár, 1435 k. – Buda, 1504. 01. 22.) ferences egyházi író, hitszónok. Művei számos fordításban külföldön is elterjedtek. (→ ld. NKÖM)

***VERANCICS Antal** (Sebenico, Dalmácia, 1504. 05. 29. – Eperjes, 1573. 06. 15.) humanista főpap, diplomata, pécsi, majd egri püspök, utóbb esztergomi érsek és királyi helytartó. Sokoldalú irodalmi és tudományos munkásságot fejtett ki: verseket írt, több kötetre rúgó episztolát, és *De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae* címen Erdély, Moldva és Havasalföld leírását. Bonfini történetírói munkásságának folytatójaként hatalmas anyagot gyűjtött össze, de csak részleteket tudott megírni. (→ ld. NKÖM)

□ **VESPUCCI, Amerigo** (Firenze, 1454. 03. 18. – Sevilla, 1512. 02. 22.) 1504. szeptember 4-én Lisszabonban kelt olasz nyelvű, Firenze legfőbb elöljárójának címzett levelében írta le az Új Világ, a *Mundus Novus* felfedezését. Levelét 1505-ben Firenzében kinyomtatták. 1507-ben *Martin Waldseemüller* Lotaringiában újranyomtatta a levelet és *Cosmographiae introductio* címmel rövid bevezető értekezést írt hozzá. Ebben javasolta, hogy az újonnan felfedezett területet nevezzék el *Americus földjének* vagy *America*-nak. Waldseemüller világtérképén is ez a név szerepel, egyelőre a dél-amerikai kontinens megjelölésével. *Gerhardus Mercator* flamand geográfus és térképész 1538-as térképén az addig csak Dél-Amerikára használt nevet Észak-Amerikára is alkalmazta. Így terjedt el a világrész Amerika elnevezése. (→ ld. Pohl, F. J.: V., A. *The Encyclopedia Americana* International Edition, Vol. 28, New York, 1970)

475 éve, 1529-ben

†CUSPINIANUS, Johannes; Johann Spiessshaymer (1473–1529) a bécsi humanizmus jelentős alakja. Diplomata, költő, történetíró, filológus, orvos, bécsi egyetemi tanár. Gyakran járt követségben Magyarországon. Diodórosz, Florus és Philosztratosz műveinek felfedezője és kiadója.

□ **FORTIUS, Joachimus** *De ratione studii* (A tanulás értelméről) című műve megjelent. Ennek felhasználá-

sával írta *Apáczai Csere János* a *Tanácsot*, de az eredetitől eltérően dialógus formában. Fortius 1536-ban hunyt el.

***KÁROLYI Gáspár** (Nagykároly, 1529 k. – Gönc, 1591 k.) a Biblia első teljes magyar nyelvű fordításának, a *Vizsolyi Bibliának* (1590) kiadója. (→ ld. NKÖM)

□ **Nagyszebenben Erdély első nyomdája**, a városi nyomda megkezdte működését.

450 éve, 1554-ben

***BALASSI Bálint** (Zólyom, 1554. 10. 20. – Esztergom, 1594. 05. 30.) költő, végvári vitéz. A magyar nyelvű szerelmi líra megteremtője, irodalmunk első európai rangú magyar nyelven író költője. (→ ld. NKÖM)

□ **TINÓDI Sebestyén** (1510 k.–1556) huszonkét művét tartalmazó *Chronica* című versgyűjteménye Kolozsvárott megjelent.

425 éve, 1579-ben

□ **Collegium Hungaricumot** alapított Rómában XIII. Gergely pápa – Szántó István jezsuita pap javaslatára – magyar papok képzésére. (1579. 03. 01.)

†**DÁVID Ferenc** (1510 – Déva, 1579. 11. 15.) hitújító, az erdélyi unitárius vallás megalapítója. (→ ld. NKÖM)

□ **DUDITH András** (1533–1589) *De cometarum significatione...* (Rövid kommentár az üstökösök jelentőségéről) című csillagászati munkája Bázelen megjelent.

400 éve, 1604-ben

□ **BOCSKAI István** (1557–1606) 1604. október 15-én a hajdúkkal összefogva megsemmisítő vereséget mért Belgiojoso kassai főkapitány seregére. Ez volt a **Bocskai-szabadságharc** kezdete.

***MEDGYESI Pál** (1604–1663) református pap, író, a magyar puritánusok egyik vezetője. Az Odera menti Frankfurtban, Leydenben és Cambridge-ben tanult. 1631-től a debreceni református kollégium tanára, majd több helyen pap. I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna udvari papja volt.

†**NÁDASDY Ferenc** báró (Sárvár, 1555. 10. 07. – Sárvár, 1604. 01. 04.), Vas megye főispánja, hadvezér. Magánföldesúri hadseregével állandóan harcban állt a portyázó török katonasággal, kortársai „fekete bég” néven emlegették. Győr 1594. évi elvesztése után fontos szerepe volt az új védelmi övezet, az ún. sárvár-magyaróvári végek megszervezésében. 1598-tól haláláig dunántúli főkapitány volt.

†**PEDERSEN, Christiern** (Helsingør, 1475. – Helsingør, 1554. 01. 16.) dán humanista író, teológus. A dán reformáció legnagyobb teljesítményét nyújtotta a *Biblia* dán nyelvre fordításával. Nevéhez fűződik a *Kong Olger Danskes Krønike* (Olger dán király krónikája, 1534) című népszerű krónika megjelentetése.

□ **SZENCI MOLNÁR Albert** (1574–1639) *Dictionario Latino–Ungaricum et Ungarico–Latinum* című latin–magyar szótára Nürnbergben megjelent.

375 éve, 1629-ben

□ **ALSTEDT, Johann Henrik** (1558–1638) a modern természetfilozófia egyik úttörője Bethlen Gábor meghívására a herborni főiskoláról Gyulafehérvárra érkezett. (Itt tanított 1638-ban bekövetkezett haláláig.) (→ ld. ÉT 2004/1)

†**BETHLEN Gábor** (Marosillye, 1580 – Gyulafehérvár, 1629. 11. 15.) erdélyi fejedelem (1613 – 1629), Bocskai István koncepciójának megvalósítója. Uralkodása idején gazdaságilag felvirágoztatta az országot, s politikai tekintélyt szerzett neki a nemzetközi életben. Uralkodása alatt ellenséges katonára nem lépett Erdély földjére. Sokat tett a tudományok, a művészetek és a közoktatás korszerűsítéséért.

***HUYGENS, Christian** (Den Haag, 1629. 04. 14. – Den Haag, 1695. 07. 08.) németalföldi fizikus és matematikus, természetkutató. Az időmérést az ingaóra megalkotásával (1656–57) tökéletesítette, s ennek elvét a fizikai inga elméletével együtt 1675-ben részletesen leírta. Megfogalmazta az ütközés törvényeit. *Tanulmányok a fényről* című munkájában a Huygens-elv kifejtésével megalapozta a fény hullámelméletét, felfedezte a fény polarizálódását. Saját készítésű távcsövével felfedezte a Szaturnusz első holdját, a Titánt és az Orion-ködöt. Valószínűségszámítással és infinitézimális számítással is foglalkozott.

***KÁJONI János** (Jegenye, 1629 k. – Gyergyószárhegy, 1687. 04. 25.) Ferenc-rendi szerzetes, a XVII. századi Erdély művelődéstörténetének kimagasló személyisége. Zenei munkássága a legjelentősebb: orgonista, orgonaeépítő, zeneszerző és énekgyűjtő

volt. Emellett gyógyítót is és *Magyar Herbárium* címmel gyógyfüves könyvet írt. Újjáépítette a tatárok által 1661-ben felégetett csíksomlyói iskolát és ugyanitt 1676-ban nyomdát alapított, amelynek egyik első terméke a 820 (főleg magyar nyelvű) éneket tartalmazó *Cantionale Catholicum* című – Erdélyben és Moldvában azóta is használt – énekgyűjteménye volt.

350 éve, 1654-ben

□ **APÁCZAI CSERE János** (1625–1659) *Magyar logikátska* című műve megjelent. Ugyanebben az évben elkészítette és nyomdába küldte a *Magyar Encyclopaedia* befejező részét. (→ ld. ÉT 2004/1)

***BERNOULLI, Jacob** (Jacques) (Bázel, 1654. 12. 27. – Bázel, 1705. 08. 16.) svájci matematikus és fizikus, a bázeli egyetem matematika-professzora. Az analízis fejlesztésében, a sorelméletben, a differenciálegyenletek elméletében, a variációszámítás és a valószínűségszámítás alapjainak a le rakásában kiváló eredményeket ért el. A róla elnevezett Bernoulli-féle számok felfedezője.

□ **PASCAL, Blaise** (1623–1662) francia természettudós és filozófus tudományos elméletté fejlesztette ki a kombinatorikát és a valószínűségszámítást. Megalkotta a **Pascal-háromszöget**, amelyet a valószínűségszámításból ismert, ún. binominális együtthetők alkotnak.

***VARIGNON, Pierre** (Caen, 1654. – Párizs, 1722. 12. 23.) francia fizikus, matematikus, mechanikus. *Nouvelle mecanique* címen 1687-ben írt fő műve hosszú ideig a mechanika statika részének alapkönyve volt.

325 éve, 1679-ben

†**BETHLEN Farkas** gróf (*1639. – Bethlenszentmiklós, 1679. 12. 30.) erdélyi fejedelmi tanácsos, kancellár, történetíró.

†**HOBBS, Thomas** (Westport, 1588. 04. 05. – Hardwick Hall, 1679. 12. 04.) angol filozófus. Főbb művei: *Elementa philosophiae. De civi* (A filozófia elemei. A polgárról, 1642); *Leviathan; or the Matter, Form and Power of the Commonwealth, Ecclesiastical and Civil* (Leviathan; vagy az egyházi és polgári közösség anyaga, alakja és hatalma, 1651).

***II. KATALIN, Nagy;** Jekatyerina Alekszejevna; ered. Sophie Friderike Auguste von Anhalt-Zerbst (Stettin, ma Szczecin, 1729. 05. 02. – Carszkoje Szeló, 1796. 11. 17.) orosz cárnő (uralkodott: 1762–1796). Uralkodása idején Oroszország – Nagy Péter után ismét – az egyik legnagyobb európai hatalommá vált. Szentpétervári udvarát Európa egyik kulturális központjává tette.

†**REGIUS, Henricus** (1598–1679) németalföldi orvos, természettudós, filozófus. Descartes egyik legkiválóbb tanítványa, majd tanainak továbbfejlesztője. Utrechtben tanított. Kiállt a vérkeringés tana mellett.

„**THÖKÖLY** kurucai a **szikszói harcban** legyőzik a labancokat. 1679.” – olvasható a Hősök terén a Millenniumi Emlékmű Thököly Imre szobra alatti dombormű feliratán (1679. nov. 3.)

300 éve, 1704-ben

***FALUDI Ferenc** (Németújvár, 1704. 03. 25. – Rohonc, 1779. 12. 18.) író, költő, a jezsuita rend tagja. Baltasar

Gracián nyomán írt erkölcsnevelő műveket párbeszédes formában. Posztumusz jelent meg *Téli éjszakák* című keretes elbeszélésgyűjteménye 1787-ben. (→ ld. NKÖM)

□ **GALLAND, Antoine** arab nyelvről franciára fordította az *Ezeregy éjszaka meséit*. A mű teljes fordítása 1704–1717 között látott napvilágot, s nagy hatású fordításával alapul szolgált a mű számos európai nyelvre történt átültetésének.

†**GYÖNGYÖSI István** (Ungvár, 1629. ? – Rozsnyó, 1704. 07. 24.) író, költő. Legismertebb barokk szerelmi eposza a *Márssal társalkodó Murányi Venus* (1664). (→ ld. NKÖM)

†**L'HOSPITAL, Guillaume François Antoine** (Párizs, 1661. – Párizs, 1704. 02. 02.) francia matematikus, Johann Bernoulli tanítványa. Mesterének a differenciál- és integrálszámításról tartott előadásai alapján állította össze *Analyse des infiniment petits* (A végtelen kicsinyek analízise, 1696) című könyvét. Ebben szerepel a Bernoulli által feltalált L'Hospital-szabály, amellyel például a hányadosfüggvények határértékét lehet megkeresni abban az esetben, ha a számláló és a nevező egyszerre a 0-hoz tart.

†**LOCKE, John** (Wrington, 1632. 08. 29. – Oates, 1704. 10. 28.) angol közgazdász és filozófus, orvos. Főként ismeretelméleti, társadalomfilozófiai és pedagógiai kérdésekkel foglalkozott. Főbb művei: *Értekezés az emberi értelemről* (1676), *Levél a valási türelemről* (1689), *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköreiről és céljáról* (1690).

□ **NEWTON, Isaac** (1642–1727) *Opticks* (Optika, 1704) című művében közreadta összegyűjtött optikai vizsgálatait.

□ **II. RÁKÓCZI Ferencet** (1676–1735) **Erdély fejedelmévé** választotta a gyulafehérvári országgyűlés (1704. 07. 08.).

***SEGNER János András** (Pozsony, 1704. 10. 09. – Halle, 1777. 10. 05.) természettudós, orvos, fizikus, matematikus. 1730-ban Pozsonyban praktizált, 1731-ben a debreceniek városi orvosa, 1733-tól a jénai egyetem tanára. 1735-től az akkor szerveződő göttingai egyetemen tanított – elsőként – fizikát, matematikát és kémiát. 1748–1754 között életre hívta a göttingai egyetem csillagvizsgáló obszervatóriumát. 1755-től haláláig Halle-ban a fizika, matematika és a csillagászat professzora. A fizikában legjelentősebb eredményeit a folyadékok és a merev testek dinamikájában érte el. 1747-ben feltalálta a reakciós vízikereket (Segner-kerék). A matematikában bizonyította a Descartes-féle előjelszabályt, foglalkozott az egyenletek grafikus megoldásával és a kor színvonalán álló kitűnő matematikai tankönyveket írt. Emlékét őrzi a Hold egyik kráterének neve is. (→ ld. MTL, NKÖM, ÉT 2002/40)

275 éve, 1729-ben

***AUGUSTIN Sámuel** (Nagy-Lomnic, 1729. 08. 05. – 1792. 08. 05.) tanár, természetkutató. Több értekezése jelent meg a Szepesség földtani viszonyairól.

***BATTHYÁNY Tódor** gróf, (Rohonc, 1729. 10. 16. – Bécs, 1812. 06. 03.) nagybirtokos, műszaki-gazdasági ter-

veiről ismert haladó főúr. Nevét hajói tették ismertté, különösen az 1793-ban szabadalmaztatott, ár ellen haladó, állati erővel hajtott lapátkerekes hajója. Birtokain különféle manufaktúrákat alapított. Borostyánkőn létrehozta hazánk első vegyészeti gyárat, amelynek a kénsav volt a fő terméke. 30.000 kötetes műszaki és természettudományi könyvtárát unokái, *Batthyány Gusztáv és Kázmér* 1838-ban az MTA Könyvtárának ajándékozták. (→ ld. MTL)

□ **GRAY, Stephen** (1666?–1736) angol természettudós Angliában felállította az első **elektromos légvezeték**et. (Ő fedezte fel korábban a különbséget vezető és szigetelők között.)

250 éve, 1754-ben

***BARTHOLOMAEIDES László** (Klenóc, 1754. 11. 16. – Ochтина, 1825. 04. 18.) evangélikus lelkész, földrajzi, helytörténeti kutató. Gömör megyéről szóló, 1706–1708 között Lőcsén megjelent latin nyelvű műve ennek a területnek máig is nélkülözhetetlen történeti, földrajzi és néprajzi kútforrása. A tájleírás mellett ismerteti a Baradla-barlangot és a vidék egyéb karsztjelenségeit is.

***DOMIN József Ferenc** (Zágráb, 1754. 01. 28. – Zágráb, 1819. 01. 18.) jezsuita szerzetes, fizikus, egyetemi tanár. Filozófiai oklevelének megszerzése után a győri, a zágrábi és a pécsi főiskolákon tanított. 1791–1800 között a pesti Tudományegyetem fizikai-mechanikai tanszékének professzora, majd zágrábi kanonok. Fő kutatási területe az elektromosság gyógyászati alkalmazása, és villámhárítók szerkesztési módja volt. (→ ld. MTL)

***KUNY Domokos** (Durlach, 1754. 12. 15. – Bécs, 1822. 02.) fazekasmester, keramikus. A holicsi fajanszmanufaktúra vezetője. Az 1780-as évek elején Budán, a mai Krisztina körút 53. sz. alatt fajansz- és kőedény manufaktúrát alapított.

□ A **matematikai oktatás** és matematikusképzés megkezdődött a nagyszombati egyetemen.

†**MOIVRE, Abraham de** (1667. 05. 26. – 1754. 11. 27.) Angliába menekült hugenotta matematikus. *Doctrine of Chances* (Az esélyek tana, 1718) mintegy ötven valószínűségszámítási problémával foglalkozik. *Miscellanea analytica* (Analitikus mindenféle, 1730) című könyvében jelent meg először a híres Moivre-képlet.

***PASQUICH János** (Zengg, 1754. 01. 03. – Bécs, 1829. 12. 15.) csillagász. 1784-től a pesti Egyetemen és a budavári csillagdában, 1798-tól *Zách János Ferenc* mellett a gothai obszervatóriumban működött. 1803-tól a budai csillagvizsgáló adjunktusa, 1807-től igazgatója. A Gellérthegyen korszerű csillagvizsgálót alapított, melyet 1815-ben nyitottak meg. Kapcsolatban állt korának jeles tudósaival (*Bessel, Gauss* stb.). Több fontos kézikönyvet írt. Értékes könyvtárát a csillagvizsgálóra hagyta. (→ ld. MTL)

***PROUST, Joseph Louis** (Angers, 1754. 09. 26. – Angers, 1825. 07. 05.) francia gyógyszerész, kémikus. Elsősorban fémekkel és vegyületekkel foglalkozott. Elemzése során felderítette a hidroxidok, oxidok és oxid-hidrátok közötti különbséget víz, illetve hidrogéntartalmuk alapján. 1797-ben rézsókkal és önvegyületek-

kel folytatott kísérletei alapján megfogalmazta az állandó súlyviszonyok törvényét.

***SZÉCHÉNYI Ferenc** gróf (Fertőszéplak, 1754. 04. 28. – Bécs, 1820. 12. 13.) főispán, helyettes országbíró, a Nemzeti Múzeum és Könyvtár alapítója. 1802. november 25-én kelt alapító okiratával, amelyben Magyarországra vonatkozó gyűjteményét a magyar nemzetnek adományozta, életre hívta a Magyar Nemzeti Múzeumot és a Nemzeti Könyvtárat. *József nádor* kezdeményezésére az 1807. évi országgyűlés 24. törvénycikke a nemzet birtokába vette az új intézményt és megörökítette Széchényi Ferenc érdemeit. 1808-ban felesége, gr. *Festeticch Julianna* a múzeumra hagyományozta ásványgyűjteményét, ezzel megvette a Természettudományi Múzeum elődjét. A múzeum mai épülete Pollack Mihály tervei szerint 1837–1846 között készült el. Az Országos Széchényi Könyvtár, amely 1847-től a Nemzeti Múzeum épületében működött, 1985-ben költözött a budai Várpalota erre a célra újjáépített F szárnyába, a Természettudományi Múzeum itt lévő Ásvány- és Kőzettára, valamint Föld- és Őslénytára pedig a Ludovika téren felújított épületbe költözött. (→ ld. MTL, NKÖM, ÉT 2002/47, 2004/17)

***VEGA, Georg** (Jurij) (Zagorica, 1754. 04. 23. – 1802. 09. 26.) szlovén származású császári tüzér alezredes, a matematika tanára a bécsi tüzértiszt iskolában. Főbb művei: *Rechenkunst und Algebra* (Wien, 1782), *Geometrie* (1784), *Die Mechanik der festen Körper* (1788), *Thesaurus Logarithmorum Completus* (1794), *Anleitung zur Hydrodynamik* (1800). Logaritmustáblát számos nyelvre lefordították.

***VIRÁG Benedek** (Dióskál, 1754. – Buda, 1830. 01. 30.) író, történész, a magyar ódaköltészet egyik legnagyobb mestere. *Második András Aranybullája mely 1222. esztendőben költ* címen először adta ki magyar fordításban az Aranybullát Pesten, 1805-ben. Életének utolsó harmadában Magyarország történetét dolgozta fel a mohácsi vészig. Műve *Magyar Századok* címen Budán jelent meg 1808-ban és 1816-ban. (→ ld. NKÖM)

†WOLFF, Christian von, báró (Breslau, 1697. 01. 24. – Halle/Saale, 1754. 04. 09.) német természettudós és filozófus, a felvilágosodás jeles képviselője, Leibniz tanítványa. 1707–1723 között a Hallei Egyetem matematikaprofesszora, 1723–1740 között a Marburgi Egyetem matematika- és filozófiaprofesszora, majd 1741-től haláláig ismét a Hallei Egyetem professzora volt. Közben Nagy Péter orosz cártanácsadójaként 1716–1725 között segédkezett a Szentpétervári Tudományos Akadémia megszervezésében. Nagyszámú műve jelent meg. Saját filozófiai rendszerének lényege a racionalizmus és a matematikai metodológiai megközelítés. Sokat merített az angol–francia felvilágosodás eszméiből, valamint Leibniz és Descartes racionális gondolataiból.

***ZÁCH János Ferenc** (Pest, 1754. 06. 16. – Párizs, 1832. 03. 12.) csillagász, a gothai csillagvizsgáló alapítója. Tervei alapján 1792-ben a Gotha melletti Seebergen új obszervatórium épült, melyet az akkori legkorszerűbb műszerekkel szereltek fel. 1798-ban megszervezte az első nemzetközi csillagász-találkozót, ugyanakkor jelent meg az általa alapított *Allgemeine Geographische Ephemeriden* első szá-

ma, majd két év múlva megindította a világ első csillagászati folyóiratát *Monatliche Correspondenz zur Beförderung Erd- und Himmels-Kunde* címmel. 1801. jan. 1-jén fedezte fel Giuseppe Piazzi az első kisbolygót, s a Ceres nevet adta neki. Ettől fogva Zách folyóirata lett a kisbolygó-kutatás központi fóruma is, hírt adott az újabb felfedezésekről, valamint a pályaszámításokról. 1786 és 1804 között – Zách igazgatása idején – a seebergi csillagvizsgáló nagy hírnévnek örvendett. Számos későbbi neves csillagász szerzett itt észlelési gyakorlatot, köztük Carl Friedrich Gauss is. Nevét a Hold számunkra is látható felén egy kráter őrzi. (→ ld. MTL, NKÖM)

225 éve, 1779-ben

***BARITZ György** (Nagyenyed, 1779. 10. 28. – Zára, 1840. 12. 27.) mérnökkari ezredes, akadémikus. A bécsi hadmérnöki akadémián tanult, majd Horvátországban és Dalmáciában szolgált. Műszaki és hadtudományi cikkeket írt és közreműködött az akadémia hadtudományi szótárának szerkesztésében. 1823-ban értekezése jelent meg a Pest és Buda között létesítendő állandó híd szükségességéről.

***BERZELIUS, Jöns, Jacob von**, báró (Väversunda/Ostergötland, 1779. 08. 20. – Stockholm, 1848. 08. 07.) svéd kémikus. 1807-ben az orvostudomány és a gyógyszerészet professzora, 1808-tól a svéd Tudományos Akadémia tagja. A galvanáram jelenségeinek vizsgálatából kiindulva azt az elméletet állította fel, hogy valamennyi kémiai vegyület ellentétes elektromos töltésű építőkövek összekapcsolódásával jön létre; oldatokban ezek a részek mint ionizált, negatív és

pozitív töltésű atomok vagy molekulák jelennek meg. Elméletébe bevonta a szerves vegyületeket is, amelyek nézete szerint elsősorban szénből és hidrogénből állnak. Igazolta, hogy egy vegyület molekulasúlya a vegyületet alkotó atomok atomsúlyának az összege. Pontos analízisei során ő fedezte fel a cérium (1803), a szelén (1817) és a tórium (1828) elemeket.

□ **BESSENYEI György** (1747–1811) *Holmi* című tanulmánykötete megjelent Bécsben.

†**COOK, James** (Marton-in-Cleveland, Yorkshire, 1728. 10. 27. – Kealakikua-ö., Hawaïi szigetek, 1779. 02. 14.) angol tengerészkapitány, földrajzi felfedező. Óceánia szigetvilága és a sarki tengerek megismerésében ért el kiemelkedő eredményeket. Több földrajzi név – az általa felfedezett Cook-szoros, Cook-szigetek – öröközte meg nevét. 1773–1784 között kiadott három útinaplójából *Utazások a világ körül* címen 1962-ben jelent meg egy magyar nyelvű válogatás.

□ **Csillagvizsgáló** kezdte meg működését a budai egyetemen. (1805-ig állt fenn.)

***ERŐSS Gábor** (1779 – Debrecen, 1815. 01. 30.) korának egyik legtehetségesebb rézmetszője. Jelentősebb munkái: *Oskolai Ó Átlás*, *Oskolai Új Átlás*, a Szentgyörgyi-féle természet-tankönyv ábráinak metszése, Csokonai *Anacreoni dalai*-hoz Anacreon képének metszése.

†**FALUDI Ferenc** (Németújvár, 1704. 03. 25. – Rohonc, 1779. 12. 18.) író, költő. (→ ld. NKÖM)

†**FAZOLA Henrik** (Würzburg, 1730 körül – Diósgyőr, 1779. 04. 18.) a

rokokó kovácsoltvas-művesség legjelentősebb hazai mestere, a diósgyőri kohászati művek alapítója. (→ ld. MTL, ÉT 2004/14)

□ **Hazafias Magyar Társaság**ot alapított Pesten Bessenyei György.

***HOFRICHTER József** (Pest, 1779. 12. ? – Pest, 1835. 02. 26.) építőmester, a pesti klasszicista építészet kiemelkedő alakja, a Kálvin téri református templom építője.

***OKEN, Lorenz** (1779. 08. 01. – 1851. 08. 11.) német biológus és természetfilozófus. 1803-ban jelent meg *Természetfilozófia* című műve. 1817 és 1843 között kiadta az *Isis* című enciklopédiai magazint, egy természettörténeti folyóiratot. Megalapította a Német Természetvizsgálók és Orvosok Társaságát, amely 1822-ben Lipcsében rendezte meg első ülését.

***RITTER, Karl** (1779. 08. 07. – 1859. 09. 28.) német geográfus, a természet és az ember kapcsolatait tárgyaló modern geográfia egyik megalapítója. 1806-ban elsőként publikált természetrajzi térképet *Európa hat térképe* címmel. Bejelölte többek között az erdő és a kultúrnövények, továbbá a fák és cserjék északi elterjedési határát (a 67. szélességi fokot).

□ **TESSEDIK Sámuel** (1742–1820) evangélikus lelkész Szarvason 45 holdnyi területen **mintagazdaságot** létesített.

200 éve, 1804-ben

***BAJZA József** (Szücsi, 1804. 01. 31. – Pest, 1858. 03. 03.) költő, kritikus, publicista, az MTA tagja. Több lapot szerkesztett: *Kritikai Lapok*, *Aurora*, *Társalkodó*, *Athenaeum*. Az 1837-ben

megnyílt Pesti Magyar Színház első igazgatója volt. (→ ld. NKÖM)

***BEZERÉDJ Amália** (Szentivánfa, 1804. 04. 15. – Máriavölgye, 1837. 09. 21.) író. Az első magyarországi falusi kisdedóvó megszervezője és felállítója. Kislányának írt műve, a *Flóri könyve* (1836) az első magyar gyermekkönyv, számos kiadást ért meg.

□ **BOLYAI Farkas** (1775–1856) 1804. május 4-én tartotta meg **beköszöntő beszédét** a marosvásárhelyi református kollégiumban, midőn a matematikai, fizikai és kémiai tanszék professzora lett. (→ ld. ÉT 2004/8)

†**BOLYAI Gáspár** (1732–1804) Bolyai Farkas apja.

***BUNYAKOVSKIJ, Viktor Jakovlevics** (1804. 12. 16. – 1889. 12. 12.) orosz matematikus, a pétervári akadémia tagja, az első orosz valószínűségszámítási könyv szerzője. *Osznovanyija matematiceszkov teorij verojatnosztej* (A valószínűség matematikai elméletének alapjai, 1846) áttekinti a valószínűségszámítás történetét és elért eredményeit, alkalmazásait a biztosítási ügyekben, a lakossági statisztikák elemzésében és az ipari fejlesztésben.

□ **Code Civil** néven egységes törvénykönyvvé szerkesztették a Napóleon konzulágának idején (1799–1804) hozott rendeleteket 1804. május 21-én.

***DAMJANICH János** (Stása, 1804. 12. 08. – Arad, 1849. 10. 06.) a szabadságharc honvéd tábornoka, aradi vértanú. (→ ld. NKÖM)

***FEUERBACH, Ludwig** (Landshut, 1804. 07. 28. – Rechenberg, 1872. 09.

13.) német filozófus. Fő műve: *Das Wesen des Christentums* (A kereszténység lényege, Lipcse, 1841).

□ **A göttingai párhuzamosok elmélete.** 1804. szeptember 16-án **BOLYAI Farkas elküldi Gaussnak** a párhuzamosok problémájának megoldásáról írt első kísérletét.

□ **A göttingai párhuzamosok elméletének bírálata.** **Carl Friedrich GAUSS** 1804. november 25-én megírja **Bolyai Farkasnak** a szeptember 16-án elküldött tanulmánya bírálatát és buzdítását.

†**HERZAN Ferenc** gróf (Prága, 1735. 04. 05. – Bécs, 1804. 01. 01.) bíboros, szombathelyi püspök. Mária Terézia pármái követe volt, 1800-ban nevezték ki püspöknek. Jelentős könyvtára maradt fenn.

***JACOBI, Carl Gustav Jakob** (Potsdam, 1804. 12. 10. – Berlin, 1851. 02. 18.) német matematikus és fizikus. Kimagasló eredményeket ért el az elliptikus függvények és a hiperbolikus integrálok elméletében. A determinánsokat *De formatione et proprietatibus determinantium* (A determinánsok képzéséről és tulajdonságairól, 1841) című műve tette népszerűvé a matematikusok körében.

†**KANT, Immanuel** (Königsberg, 1724. 04. 22. – Königsberg, 1804. 02. 12.) német filozófus, természettudós, a klasszikus német filozófia kiemelkedő alakja. Nevét a fizikában a Kant–Laplace elmélet őrzi, melynek alapjait *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels oder Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes nach den Newton'schen Grundsätzen abgehandelt* (Az ég ál-

talános természettörténete és elmélete..., 1755) című munkájában vetette meg. Művében a teológiai szempontok mellőzésével, kizárólag a fizikai törvények alkalmazásával tudományos kozmológiát és kozmogóniát alkotott. Fő műve, *A tiszta ész kritikája* először 1781-ben jelent meg. 1788-ban kiigazította első kritikáját, és megírta *A gyakorlati ész kritikája* című munkáját, amelyet 1793-ban *Az ítélőerő kritikája*, majd *Az örök béke* (1795) című műve követett.

†**KEMPELEN Farkas** (Pozsony, 1734. 01. 23. – Bécs, 1804. 03. 26.) feltaláló, mechanikus, a fonetika úttörője. Tökéletesítette a gőzgépet és megszerkesztette a gőzturbina őseit. 1769-ben szerkesztett sakkozógépe Európa-szerte ismertté tette. Feltárta az emberi beszéd mechanizmusát, és ezen alapuló beszéd-, illetve hangutánzó gépet készített. Írógépet szerkesztett a vakoknak. 1777-ben megszervezte a nagyszombati egyetem Budára telepítését, irányította a budai vár építkezéseit, megtervezte a Várszínházat. (→ ld. MTL, NKÖM, ÉT 2004/11)

***KLAUZÁL Gábor** (Pest, 1804. 11. 18. – Szeged, 1866. 08. 03.) ügyvéd, a Batthyány-kormány minisztere. A reformellenzék tagja, Deák Ferenc híve. A szabadságharc első szakaszában földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter.

***LENZ, Heinrich Friedrich Emil** (Dorpat, Észtország, 1804. 02. 12. – Róma, 1865. 02. 10.) balti német származású szentpétervári fizikus. 1833-ban fogalmazta meg a róla elnevezett törvényt. 1838-ban kimutatta, hogy a hőelektromos hideg keltése során még a víz is megfagyasztható.

***MARASTONI Jakab** (Velence, 1804. 03. 24. – Pest, 1860. 07. 11.) olasz származású festő. 1836-ban Pestre került. Barabás Miklós mellett kora egyik legtermékenyebb portréfestője volt. 1841-ben létrehozta az első pesti fotóműtermet, 1846-ban pedig az Első Magyar Festészeti Akadémiát, a hazai művészképzés elindítóját.

†**MOLNÁR János** (Csécsény, 1728. 06. 12. – Szepesváralja, 1804. 02. 15.). *A természetiekről, Newton tanítványainak nyomdoka szerént* című, 1777-ben megjelent műve a magyar nyelvű fizika-írás kezdete. Alapítója és szerkesztője volt az első magyar irodalmi (könyvészeti és kritikai) folyóiratnak, a *Magyar Könyvesház* 1783–1804 között megjelent 22 kötetének. (→ ld. MTL, ÉT 2003/24)

†**MÜLLER Ignác** (Székesfehérvár, 1727 – Pozsony, 1804. 04. 19.) a bécsi Udvari Haditanács térképésze. 1769-ben elkészítette a Magyar Királyság teljes területét bemutató *Mappa Geographica novissima Regni Hungariae...* című térképet. Műve a korábbi országtérképek számos hibáját kijavította, és az I. katonai felmérésig ez volt az ország legrészletesebb térképe. A történeti földrajzi érdekességű térképet 1983-ban az ELTE Térképtudományi Tanszéke hasonló kiadásban újból megjelentette.

□ **NAPÓLEON, Bonaparte császár-rá koronázása** (1804. dec. 2.)

†**PRIESTLEY, Joseph** (Fielhead / Yorkshire, 1733. 03. 13. – Northumberland, Pennsylvania, 1804. 02. 06.) angol természetkutató és teológus. 1780-ban Birminghamben az államvallástól eltérő unitárius közösséget alapított. A hatóságok üldözése elől

1794-ben az USA-ba emigrált. A kémia területén elsősorban a gázok kutatásával foglalkozott, ehhez új eljárásokat és eszközöket dolgozott ki. 1774-ben felfedezte az oxigént, majd az ammóniát, a sósavgázt, a kén-dioxidot, a szénmonoxidot és a kéjgázt (dinitrogén-oxid) is.

***SAND, George** (Amandine-Lucie-Aurore Dupin, baronne Dudevant) (1804–1876) francia romantikus regényíró.

***SCHÖPF-MÉREI Ágoston** (Győr, 1804. 09. 24. – Manchester, 1858. 03. 12.) a magyar tudományos gyermekgyógyászat megalapítója, az első magyar gyermekgyógyászati tankönyv szerzője. 1836-ban megalapította az első ortopédiai intézetet Pesten, 1839-ben a Pesti Szegénygyermek Kórházat. (→ ld. MTL, NKÖM)

***STRAUSS, Johann, id.** (Bécs, 1804. 03. 14. – Bécs, 1849. 09. 25.) osztrák hegedűművész, neves karmester, a „bécsi Orpheusz”, *Lanner* mellett a bécsi keringő (valcer) klasszikus típusának megteremtője. Mintegy 150 keringője mellett legismertebb műve a *Radetzky-induló* és a *Judith*. Művét fia, „a keringő királya”-ként tisztelt *ifj. Johann Strauss* (1825–1899) folytatta és vitte el a világhírnévig.

***SZENTKIRÁLYI Zsigmond** (Kolozsvar, 1804. 05. 14. – Kolozsvar, 1870. 04. 16.) az első magyar bányászíró és bányajogász.

***TORMAY Károly** (Vác, 1804 – Pest, 1871) orvos. 1832-től Tolna vármegye főorvosa és a szekszárdi Ferenc Kórház igazgatója. A szabadságharc alatt a hadügyminisztériumban a közegészségügyi osztály előadója, majd

tanácsosa. 1850–1860 között a budai helytartótanács egészségügyi tanácsosa, 1861–1867 között Pest város főorvosa és a Rókus Kórház igazgatója. Jelentős műve az 1846-ban megjelent *Bábászati kalauz*.

***WALLANDT Henrik** (Ráckazár, 1804 – Bp., 1872) földmérő, vízrendező mérnök, miniszteri osztálytanácsos. A Felső-Duna szabályozásánál dolgozott, majd az Építészeti Igazgatóság nagyváradi osztályának vezetőjeként kidolgozta a Körösök és a Berettyó szabályozási tervét. Térképészeti tanulmányokat tett közzé az *MTA Matematikai és Természettudományi Közleményeiben*, melyekből külön kiemelendő az 1862-ben közreadott *Magyarország vízszintmérési térképe*.

***WEBER, Wilhelm Eduard** (Wittenberg, 1804. 10. 24. – Göttingen, 1891. 06. 23.) német fizikus. 1833-ban *Carl Friedrich Gauss*-szal feltalálták a tükrös galvanométert. Szerkezetükkel mint jelzőkészülékkel Göttingenben elektromágneses távírókapcsolatot létesítettek. Ugyanekkor közösen felállították a világ első földmágneses obszervatóriumát.

175 éve, 1829-ben

†ABEL, Niels Henrik (1802. 08. 05. – 1829. 04. 06.) norvég matematikus. Kiemelkedő dolgozata a berlini *Crelles Journal* első, 1826-os évfolyamában közreadott *A négyenél magasabb fokú általános egyenletek radikálokkal való megoldhatatlanságának bizonyítása* című értekezése. Norvégia Abel-díj néven megalapította a legrangosabb matematikai kitüntetést, amelyet 2003-ban adtak át először.

***BEERNAERT, Auguste Marie François** (Ostende, 1829. 07. 26. – Luzern, 1912. 10. 06.) belga politikus. Az 1909. évi Nobel-békedíj kitüntetettje, megosztva C. R. D'Estournelles-lel (*1852).

***BILLROTH, Theodor** (Bergen, 1829. 04. 26. – Abbázia, 1894. 02. 06.) német származású osztrák sebész, a gyomorreszekciós technika és további új operációs módszerek kifejlesztője.

□ **BOLYAI Farkas** (1773–1856) május 4-i dátummal nyomtatásban közreadta *Felbívás: Kollégiumunk typographiája jobb lábra állván, következő munkát szándékozom ezen most érkezett betűkkel, melyekkel ezen jelentés nyomtatva van, itt adni ki: „Tentamen Systematis elementorum MATHESEOS purae (elementaris ac sublimioris) demonstratae, cum Appendice triplici. In usum studii proprii accommodatum”* címen előfizetési felhívását *Tentamen* című művére. A mű első kötete 1832-es dátummal 1833-ban, második kötete 1833-as dátummal 1835-ben jelent meg. A mű első kötetét 1897-ben, második kötetét 1904-ben (→ ld. ott) átszerkesztve újra kiadták.

***BREHM, Alfred, Edmund** (Unterenthendorf, 1829. 02. 02. – Renthendorf, 1884. 11. 11.) német zoológus és utazó. A hamburgi állatkert igazgatója, majd Berlinben az Aquarium megalapítója volt. Legismertebb műve a *Tierleben*, magyar kiadásokban *Az állatok világa* címen, több átdolgozásban és számos kiadásban megjelent könyve nemzedékek alapműve volt.

***CANTOR, Moritz Benedikt** (Mannheim, 1829. 08. 23. – Mannheim, 1920. 04. 29.) német matematikus, mate-

matika-történész. A heidelbergi egyetem matematika professzora. Fő műve, a *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik* négy kötetben jelent meg 1880–1891 között.

†**DAVY, Sir Humphrey** (Penzance, Cornwall, 1778. 12. 07. – Genf, 1829. 05. 29.) angol fizikus és kémikus, az elektrokémia egyik megalapítója. A süjtőléges bányákban való biztonságos munkához megszerkesztette a robbanásbiztos bányalámpát (Davy-lámpa) a metángáz jelzésére.

□ **Duna-fürdőt** nyitott meg Pesten, a Lánchíd-fő mellett Mayer György, majd megnyitotta úszóiskoláját (1829. máj. 24.).

□ A **Duna-Gőzhajózási Társaságot** „Első cs. kir. Szabadalmazott Duna-Gőzhajózási Társaság” néven Bécsben 1829. március 13-án alapította meg *John Andrews* és *Joseph Pritchard* angol hajóépítő vállalkozó. A Társaság első, *Franz I.* nevű gőzhajója 1830-ban tette meg Bécs és Pest között próbaútját, és 1831. február 1-jétől megkezdte a két város közötti menetrendszerű forgalmat. 1835-ben a Társaságnak már négy dunai és egy tengeri gőzhajója volt, és még ebben az évben megalapította az óbudai hajógyárat.

□ **FEJÉR György Codex Diplomaticus Hungariae** című műve megjelent.

***GREGUSS Gyula** (Eperjes, 1829. 12. 03. – Bp., 1869. 09. 05.) tanár, fizikus. A pesti evangélikus gimnázium tanára, élete utolsó hat évében igazgatója, az iskolaügy reformátora. A termodinamika egyik legkiválóbb hazai kutatója volt. Nagyszámú ismeretterjesztő cikk mellett kiváló szak-

tanulmányai jelentek meg a *Mathematikai és Természettudományi Értesítőben* (A hő és a nehézkedés, 1867; A Duna vizének hőmérséklete, 1870).

□ **JACOBI, Carl** (1804–1851) *Az elliptikus függvények elméletének új alapjai* című műve megjelent.

***KANITZ Fülöp Félix** (Óbuda, 1829. 08. 02. – Bécs, 1904. 01. 05.) a Balkán geográfiai kutatója, Bulgária térképezője. (→ ld. MTL, ÉT 1998/25)

***KAUTZ Gyula** (Győr, 1829. 11. 05. – Bp., 1909. 03. 27.) közgazdász, a nemzetgazdaságtan első hazai tudományos művelője.

***KEKULÉ STRADONITZ, Friedrich August** (Darmstadt, 1829. 09. 07. – Bonn, 1896) német vegyész, 1858-tól egyetemi professzor, a szerves kémia úttörője. 1857-ben kidolgozta a vegyértékelméletet. A hidrogénatom vegyértékét 1-ben adta meg, más atomok vegyértékei azt adják meg, hogy az illető atom hány hidrogénatomot képes lekötni, illetve egy vegyületben helyettesíteni. Így az oxigén kétértékű, a nitrogén három, a szén négy vegyértékű stb. 1858-ban kiadott egy értekezést az elemi szén négy vegyértékűségéről, megalapozva ezzel a szerves kémiát. 1865-ben bevezette a kémiába az orto-, meta- és paravegyületek fogalmát. Eredményeit az *Untersuchungen über aromatische Verbindungen* (Aromás vegyületek vizsgálata) című tanulmányában foglalta össze.

□ **Kereskedelmi Képző Intézet** alakult meg Pesten.

□ **KÖSZEGHI-MÁRTONY Károly** (1783–1848) hadmérnök feltalálta a

sűrített levegős **légzőkészüléket**. Készüléke a többlet (120 liter) levegőt a katonára hátára felszerelt 6 literes acélpalackban 20 bar nyomással tárolta. Ez kb. 25–30 perces tartózkodást tett lehetővé használójának, ha belélegezhetetlen levegőjű körülmények között kellett működnie. (→ ld. MTL)

†**LAMARCK, Jean Baptiste de Monet** (Bazentin, Picardie, 1744. 08. 01. – Párizs, 1829. 12. 18.) francia természettudós, filozófus, botanikus. 1786-ban a párizsi Királyi Fűvészkert őrévé nevezték ki. 1793-ban ennek helyén javaslatára és elgondolása alapján megnyílt a Nemzeti Természettudományi Múzeum. Fő Műve: *Philosophia zoologique*.

□ **LOBACSEVSZKIJ, Nyikolaj Ivanovics** (1793–1855) a *Kazanskij Vestnik* (Kazáni Hírnök) című folyóiratban elkezdte *O nacsalah' geometrii* (A geometria alapjairól) című értekezésének közreadását, amely az első nyomtatott munka volt a nem-euklideszi geometriáról. (Dolgozatának befejező közleményei 1830-ban jelentek meg.)

***MÁLTÁS Hugó** (Rozsnyó, 1829. 05. 06. – Bp., 1922. 06. 04.) romantikus hazai építészetünk számottevő képviselője. (→ ld. MTL)

***ORBÁN Balázs** (Lengyelfalva, 1829. 02. 03. – Bp., 1890. 04. 19.) tájleíró, néprajzkutató, akadémikus, „a legnagyobb székely”. 1846–1859 között beutazta Kis-Ázsiát, utazási élményeiről írt műve *Utazás Keleten* címen 1862-ben Kolozsváron jelent meg hat kötetben. Ezután a Székelyföld nagyszabású kutatásába kezdett, s ennek eredményeként született meg fő műve, *A Székelyföld leírása történelmi,*

régészeti, természetrajzi s népismei szempontból, amely hat kötetben 1868–1873 között jelent meg. Művének szerves folytatása a *Torda város és környéke* (Bp., 1889) című munkája, a magyar városkutatás első jelentős alkotása. Posztumusz műveként 1971-ben jelent meg a Marosvásárhelyen előkerült és megmaradt fényképgyűjteménye (100 db), *A Székelyföld képeiben*. (→ ld. MTL, NKÖM, ÉT 2004/5)

†**PASQUICH János** (Zengg, 1754. 01. 03. – Bécs, 1829. 12. 15.) csillagász. (→ ld. 1754)

***PÉCH József** (Nagyvárad, 1829. 01. 04. – Bp., 1902. 11. 18.) vízimérnök. Elkészítette a Tisza, a Bodrog és a Balaton vízrajzi felvételét. Legjelentősebb műve a francia és német nyelven is kiadott *Vízjelzés* című tanulmánya (1895, 1897), a várható vízállások előrejelzéséről. (→ ld. MTL, ÉT 2002/45)

***PREYSZ Móric** (Sopron, 1829. 07. 23. – Bp., 1877. 03. 24.) vegyész-mérnök, borkémikus, a „pasztörözés” néven elterjedt csírátlanítási eljárás felkötője. (→ ld. MTL, ÉT 2002/13)

***RÁTH Mór** (1829. 06. 29. – 1903. 02. 05.) könyvkereskedő, könyvkiadó. Arany János, Jókai Mór, Toldy Ferenc, Vörösmarty Mihály műveinek, és W. Shakespeare színműveinek kiadója.

***SZABÓ Sámuel** (1829–1905), 1848–49-ben tüzér Gábor Áron mellett, 1858–68 között marosvásárhelyi kolégiumi tanár és a könyvtár őre, 1868-tól haláláig a kolozsvári Ref. Kolégium tanára és könyvtárának őre.

***TORMA Károly** (Kudu, 1829. 10. 13. – Porto d'Anzio, 1897. 02. 28.), ré-

gész, a közjog tanára, akadémikus. Aquincum romterületének feltárója, az Aquincumi Múzeum megalapítója.

†**YOUNG, Thomas** (1773. 06. 13. – 1829. 05. 10.) angol természettudós, orvos, a Royal Society titkára. 1800-ban felfedezte a fény interferenciáját, 1801-ben a szem asztigmatizmusát (a szemlencsének azt a hibáját, hogy a sugarak az ideghártyán nem egy pontban egyesülnek), 1807-ben definiálta a számos szerkezetben fontos rugalmassági együttthatót.

***ZSINDELY István** (Prügy, 1829. 03. 28. – Sárospatak, 1891. 10. 05.) teológus, matematika tanár. A bécsi műegyetemen szerzett diplomát 1858-ban. 1859-től tanítóképezdei, majd főgimnáziumi tanár. A *Mértan tanítók számára* és a *Mértan gimnáziumok számára* című kitűnő tankönyvei több kiadásban is megjelentek.

150 éve, 1854-ben

***BARTONIEK Géza** (Szárzafalu, 1854. 09. 03. – Bp., 1930. 02. 11.) fizikus, pedagógus, az Eötvös József Kolégium legendás hírű igazgatója. (→ ld. MTL)

***BEHRING, Emil von** (Hansdorf, 1854. 03. 15. – Marburg, 1917. 03. 31.) német bakteriológus. 1890-ben Kitaszatóval együttműködve fedezte fel az addig leküzdhetetlen tetanusz és a diftéria ellenmérget, és a diftéria elleni gyógyszerum kifejlesztésével megalapozta a modern szérumterápiát. Ezért a felfedezéséért 1901-ben ő kapta az első orvosi Nobel-díjat, az indoklás szerint „a szérumterápia területén kifejtett munkásságáért, és különösen e módszer alkalmazásáért a diftéria ellen, miáltal

az orvostudomány előtt új távlatokat nyitott, s az orvosok kezébe a betegség és halál ellen hatásos fegyvert adott”.

□ **BOOLE, George** (1815–1864) angol matematikus kifejlesztette a **bináris algebrát**. *An Investigation into the Laws of Thought on Which Are Founded the Mathematical Theories of Logic and Probabilities* című 1854-ben megjelent művében először vezetett be algebrai egyenletekbe logikai összefüggéseket, és ezzel megteremtette a modern komputerlogika alapjait. Ily módon a Boole-algebra a matematikai logikai ítéletkalkulus algebrai jellegű szabályainak összesége.

***DÉRI Miksa** (Bács, 1854. 10. 27. – Merano, 1938. 03. 03.) gépészmérnök, feltaláló. 1882-től a Ganz-gyár villamos osztályán Zipernowsky Károly mellett dolgozott. Közösén dolgozták ki és szabadalmaztatták az öngerjesztésű váltakozó áramú generátort (1883), amely motorként is felhasználható volt. 1885-ben megvalósult a Zipernowsky–Déri–Bláthy-féle párhuzamos kapcsolású, tetszőleges áttételű, váltakozó áramú induktorok alkalmazásán alapuló áramelosztó rendszer, ahol Déri döntő szerepet játszott a zárt vasmagú transzformátor sikerében. Az 1903–1904. években hozta létre azt a kétkefe-rendszerű egyfázisú repulziós motort, amelyet Déri-motor néven ismerünk. (→ ld. MTL, NKÖM)

***DUDINSZKY Emil** (Nagyszalók, 1854. 04. 24. – Nagyszalók, 1921. 03. 04.) botanikus, főreáliskolai természetrajz tanár. Nagykálló környékének flóráját és faunáját tanulmányozta, kiemelten a puhatestűek és a tücs-

kök természetrajzát. E témakörben írt cikkei az *Állattani Közleményekben*, a *Természettudományi Közönyben* és a *Rovartani Lapokban* jelentek meg. Botanikai tapasztalatait a *25 év alatt tapasztalt változások Nagykálló flórájában* című, 1906-ban megjelent cikkében összegezte.

***EASTMAN, George** (Waterville, 1854. 07. 12. – Rochester, 1932. 03. 14.) amerikai feltaláló és gyáros. A filmtekercs és a hozzátartozó fényképezőgép kifejlesztője, a Kodak konszern megalapítója.

***EHRlich, Paul** (Strehlen, 1854. 03. 14. – Bad-Homburg, 1915. 08. 20.) német szerológus és farmakológus, a modern kemoterápia megteremtője. 1908-ban Ilja Iljics Mecsnyikov (1845–1916) orosz biológussal megosztva orvosi Nobel-díjat kaptak „az immunitás területén végzett munkásságukért”.

***GELLÉRI Mór** (Apátfalva, 1854. 01. 14. – Bp., 1915. 09. 01.) iparszervező, gazdasági szakíró, ipartörténész. Az 1875-ben Szegeden tartott országos közgazdasági kongresszus és az 1876-os Szegedi Ipar-, Termény- és Állatkiállítás szervezője és titkára. Részt vett az 1885-ös Budapesti Országos Tárlat szervezésében, majd ő lett az 1896-os millenniumi kiállítás titkára és sajtóosztályának vezetője. Több munkája, kiemelten *A magyar ipar úttörői* (Bp., 1887) és az *Ipartörténeti vázlatok* (Bp., 1906) napjainkban is nélkülözhetetlen forrás ipartörténetünk kutatásához. (→ ld. MTL)

***GERBEAUD Emil** (Genf, 1854. 02. 22. – Bp., 1919. 11. 09.) cukrász, csokoládégyáros. 1884-ben Bp.-re költö-

zött és a Vörösmarty téren párizsi mintára cukrászdát alakított ki.

***GESTETNER Dávid** (Csorna, 1854. 03. 20. – London, 1939. 03. 18.) a stencil sokszorosítógép feltalálója. 1880-ban Londonban szabadalmaztatta az ún. cyclostile-tollat, majd később a stencil felhasználásával működő neo-cyclostile sokszorosító készülékét. Ebből fejlesztette ki az „Automatic cyclostile”-t. A további tökéletesítések során eljutott a pár évtizede még általánosan használt, teljesen önműködő készülékhez. 1881-ben megalapította a később világcéggé növekedett Gestetner Holdings PLC-t. (→ ld. MTL)

***HANKÓ Vilmos** (Parajd, 1854. 03. 02. – Bp., 1923. 12. 21.) vegyész, 1884-től a Bp. II. ker. Főreáliskola (ma Toldy Gimnázium) tanára. Főként analitikus kémiával és balneológiával foglalkozott, de érdeklődött a meteorológiai folyamatok iránt is. A búzák sikértartalmának meghatározásával elnyerte az MTA pályázatának díját. Megkezdte a régi magyar tudományos értekezések és tudásaink életrajzainak felkutatását és ismertetését. Tankönyveket és kézikönyveket is írt.

***HEIBERG, Johann Ludwig** (1854–1928) dán nyelvész. Konstantinápolyban, a Jeruzsálemi Szent Sír Kolostor Könyvtárában 1906-ban felismerte Arkhimédésznek Eratoszthenészhez írt *Módszer* nevű levelét, és kibetűzte azt. Ebben Arkhimédész elmondja, hogy matematikai felfedezéseit rendszerint valamilyen mechanikai kísérlet alapján sejtí meg, és azután a megsejtett törvényt a matematika teljes szigorával igazolja.

□ A **Hermina-kápolna** (Bp. XIV., Hermina u. 23.) alap- és záróköle-

téli ünnepe (1854. 07. 23.). A *Hild József* által tervezett romantikus stílusú kápolnát József nádor 1842-ben elhunyt Hermina nevű lánya emlékére emelték.

***HORBACZEWSKI, Jan** (Zarubince, 1854. 05. 15. – Prága, 1942. 05. 24.) biokémikus, a szerves kémia tudományának kimagasló képviselője.

***KÁROLY Iréneusz József** (Gönc, 1854. 03. 06. – Bp., 1929. 03. 13.) fizikatanár, a drótnélküli távítás egyik első felfedezője. A röntgensugárzás első hazai gyógyászati alkalmazója. (→ ld. MTL)

***KELECSÉNYI Károly** (Nagytapolcsány, 1854. – Nyitravarnok, 1914) rovar-tani kutató. Mintegy százezer darabból álló bogár- és lepkegyűjteményét hazánkban és a Balkánon gyűjtötte. Három – addig ismeretlen – bogárfajt fedezett fel.

***KLUG Lipót** (Gyöngyös, 1854. 01. 23. – Bp., 1944.) matematikus, egyetemi tanár, a szintetikus geometria egyik legnagyobb hatású és legtermékenyebb művelője. Munkásságának gerincét *A projektív geometria elemei* (Bp., 1892) és a *Projektív geometria* (Bp., 1908) című tankönyvei alkotják. Az első síkbeli, a másik térre is kiterjedő ismertetése a tárgykörnek. (→ ld. MTL, ÉT 2004/2)

***KORITSÁNSZKY János** (Zólyom, 1854. 12. 06. – Kecskemét, 1923. 08. 28.) 1854–1923) szőlész, a homoki szőlőkultúra megteremtője, a kecskeméti állami szőlőtelep létesítője és vezetője.

†**KOSSUTH Zsuzsanna** (Sátoraljaújhely, 1817. 02. 19. – New York, 1854. 06. 19.) politikus, Kossuth Lajos húga, Meszlényi Rudolf felesége. A

Védegylet egyik megszervezője. 1849 áprilisától országos főápolónő. 1852-ben emigrált, Brüsszelben csipkeverő műhelyt nyitott, majd 1853-ban áttelepült az Egyesült Államokba.

***LA FONTAINE, Henri** (Brüsszel, 1854. 04. 22. – Brüsszel, 1943. 05. 14.) belga szenátor. Az 1913. évi Nobel-békedíj kitüntetettje.

†LANDERER Lajos (1800 – Pest, 1854. 02. 01.) nyomdász. Heckenast Gusztávval együttműködve a *Pesti Hírlap* és az *Életképek* kiadója. Nyomdájukból került ki 1848. március 15-én a szabadsajtó legelső termékeként a *Nemzeti dal* és a *Tizenkét pont*.

***LÖW Immanuel** (1854. 01. 20. – 1944. 07. 19.) főrabbi, orientalista, művelődéstörténész. (→ ld. NKÖM)

†OHM, Georg Simon (Erlangen, 1789. 03. 16. – München, 1854. 07. 06.) német fizikus. A berlini katonai iskolában a matematika és fizika tanára, 1833-tól a nürnbergi Politechnikum tanára, majd rektora, 1849-től a müncheni egyetem professzora volt. 1826-ban fedezte fel az elektromos ellenállás törvényét, s tiszteletére az ellenállás mértékegységét ohm-nak nevezték el.

□ **OTROBÁN Nándor** Brassóban megalapította az **első magyarországi kőolaj-finomítót**, amely szakaszos üzemben, Magyarországon gyártott berendezésekkel romániai nyersolajat dolgozott fel.

***PAKSY József** (Bp., 1854. 08. 16. – 1899. 12. 31.) vízépítő mérnök, a Felső-Duna szabályozásának főmérnöke.

***PECZ Samu** (Pest, 1854. 03. 01. – Bp., 1922. 09. 01.) építész, műgyete-

mi tanár. Tervei alapján épült Budán a Szilágyi Dezső téri templom, Pesten a Vámház körüti Vásárcsarnok, az ELTE Múzeum körüli épületének kertjében a Gólyavár. Beregszászon és Ungváron gimnáziumot építettek tervei szerint. Ő tervezte a Városligeti fasorban az Evangélikus Gimnázium és templom épületét, s nevéhez fűződik a Műegyetem Könyvtárának épülete. Utolsó nagy műve a budai Várban az Országos Levéltár épülete. (→ ld. MTL, ÉT 2004/10)

***PECZ Vilmos** (Horgospatak, 1854. 03. 20. – Bp., 1923. 11. 09.), klasszikafilológus, egyetemi tanár, akadémikus, az *Ókori Lexikon* szerkesztője.

□ **Pester Lloyd** címen megjelent a Pesti Lloyd Társulat által alapított német nyelvű napilap első száma. Első évfolyamától kezdve napi kétszeri (reggeli és esti) kiadásban jelent meg. A lap eredetileg főként a hazai német nyelvű polgárság kereskedelmi érdekeit szolgálta. Ugyanakkor a külföldnek nyújtott tájékoztatást a hazai politikai, gazdasági és társadalmi eseményekről. Nagy érdeme volt, hogy a magyar irodalom java termését német fordításban közreadta. 1945. febr. 8-ig jelent meg.

□ **Pesti Gabonacsarnokot** alapított a Pesti Lloyd Társulat a szemestermények (gabona, repce, egyéb magvak) üzleti forgalmának szabályozására. Helyiségében a hetivásári napokon összegyűjtötte a vevőket és az eladókat, s ezzel a központosítással könnyítette, élénkítette a kereskedelmi forgalmat és ármeghatározó szerepet is játszott a gabonakereskedelemben.

***POINCARÉ, Jules Henri** (Nancy, 1854. 04. 29. – Párizs, 1912. 07. 17.) a

XIX. század második felének legkiválóbb francia matematikusa. 1881-től haláláig a Sorbonne professzora volt. Kiváló eredményeket ért el a differenciálegyenletek, a komplex függvénytan, a divergens sorok, a topológia és a valószínűségszámítás területén. 1905-ben elsőként nyerte el a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai-díját.

□ **RIEMANN, Georg Friedrich Bernhard** (1826–1866) német matematikus, amikor 1854-ben magántanár lett a göttingeni egyetemen, felolvasta *Über die Hypothesen welche der Geometrie zugrunde liegen* (A geometria alapjait képező hipotézisekről) című értekezését. Ebben fejtegette ki egy nagyon általános geometria alapelveit (Riemann-geometria).

***RIMBAUD, Arthur** (Charleville, 1854. 10. 20. – Marseille, 1891. 11. 10.) szimbolista költő, a francia líra egyik legfőbb megújítója.

□ **Római helytartói palota** feltárását és felmérését kezdték meg az óbudai Hajógyári-szigeten. A munkálatokat *Rómer Flóris* és a mérnök *Zsigmondy Gusztáv* irányította.

***RUPCSICS György** (Módos, 1854 – Bp., 1924) folyamszabályozó mérnök, a Tisza-szabályozás egyik kiemelkedő alakja.

***SABATIER, Paul** (Carcassone, 1854. 11. 05. – Toulouse, 1941. 08. 14.) francia kémikus, a szénvegyületek katalitikus hidrogénezése új módjának feltalálója. Az 1912. évi kémiai Nobel-díjat megosztva kapta *Victor Grignard* (1871–1935) francia kémikussal „módszeréért, amellyel szerves vegyületeket finoman porított fém jelenlétében hidrogénezni volt képes, s ezzel a szerves kémia fejlődését lényegesen előmozdította”.

***SCHAFARZIK Ferenc** (Debrecen, 1854. 03. 20. – Bp., 1927. 09. 05.) geológus, műegyetemi tanár, a Kaukázus kutatója, a kínai birodalom földtani leírója, hazánk kőbányáinak részletes leírója, a budapesti melegforrások földtani és hidrológiai viszonyainak feltérképezője. (→ ld. MTL, ÉT 2002/38)

†**SCHELLING, Friedrich Wilhelm** (Lemberg, 1775. 01. 27. – Bad Ragaz, 1854. 08. 20.) német filozófus. A klaszszikus német filozófia egyik képviselője. A Bajor Tudományos Akadémia elnöke, az MTA külső tagja (1834). F.m.: *Bruno, avagy a dolgok isteni és természetes elvéről* (1802), *Filozófiai vizsgálódások az emberi szabadság lényegéről* (1809).

***SPEISER Ferenc** (Apatin, 1854. 11. 17. – Kalocsa, 1933. 01. 07.) természettudós, tanár. Jelentős bogárgyűteménye a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárában van. Hét bogárfajt fedezett fel.

***TELEKI Zsigmond** (Pécs, 1854 – Villány, 1910. 08. 25.) bortermelő és szőlőnemesítő. 1881-ben Villányban európai hírűvé vált szőlőtelepet alapított. Amerikai és európai szőlőfajok keresztezésével szelektálta a Berlandieri X Riparia 5A és 8B jelzésű alanyokat. Hibridjeit tovább nemesítették, ezek az egész világon elterjedtek. (→ ld. NKÖM)

□ **THOMSEN, Julius** (1826–1909) dán kémikus kimondta az energia megmaradásának elvét a kémiai átalakulásokra, és ezzel megalapozta a **termokémiát**.

□ **Vasárnapi Újság** címen új képes hetilap indult 1854. márc. 5-én, *Pákh Albert* szerkesztésében. Kezdetben a

lap munkatársai közé tartozott *Jókai Mór* és *Gyulai Pál* is. 1867-től *Nagy Miklós* szerkesztette, 1873-tól a Franklin Társulat adta ki. A legerterjedtebb hetilap szépirodalmi művek mellett bemutatta a politikai, tudományos és társadalmi élet kiemelkedő személyeit, képes beszámolót közölt a legfontosabb eseményekről. 1887–1910 között *Képes Folyóirat* címmel havonként megjelenő számokban újra közreadták a *Vasárnapi Újság* szépirodalmi és legfontosabbnak ítélt ismeretterjesztő közleményeit. Ezután a lap jelentősége fokozatosan csökkent, 1921-ben megszüntették.

□ **Zsinagóga** építését kezdték meg a Bp. VII., **Dohány utcában**, *Förster Lajos* bécsi építész pályadíjnyertes terve alapján. A korszak e legnagyobb zsinagógája 1859-re épült fel.

125 éve, 1879-ben

***BALOGH Rudolf** (Bp., 1879. 09. 01. – Bp., 1944. 10. 09.) fényképész, a magyar fotóművészet egyik úttörője. 1914-ben megindította a *Fotóművészet* című szaklapot.

***BÁRSONY Elemér** (Bp., 1879. 01. 28. – Bp., 1938. 05. 02.) gyógyszerész, újságíró, politikus. 1908-tól a *Gyógyszerészeti Hetilap* szerkesztője. Megalapította a *Gyógyszerészeti Szemlé*-t. 1920–1922 között a *Nagy Magyarországi* című lap főszerkesztője. 1927–1931 között a *Gyógyszerészeti Értesítő* és 1936-tól haláláig a *Magyar Gyógyszerész* című szaklapok szerkesztője volt. *Baradlay Jánossal* együtt megírta és kiadta a *magyarországi gyógyszerészet története* című kétkötetes monográfiát (1930).

***BERZE NAGY János** (Bessenyő, 1879. 08. 23. – Pécs, 1946. 04. 06.)

néprajztudós, a magyar népmesék tudományos rendszerezője. Főbb művei jóval halála után jelentek meg: *Magyar népmesetípusok* I–II. (Pécs, 1957), *Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok* (Pécs, 1958). (→ ld. NKÖM)

†**CLIFFORD, William Kingdom** (Exeter, 1845. 05. 04. – Madeira, Portugália, 1879. 03. 03.) angol matematikus, filozófus. Bevezette a bikvaterniókat, vagyis az $a + be$ alakú számokat, ahol a és b komplex számok, e^2 pedig lehet $+1$, -1 és 0 . Így alkalmas számokat nyert a nemeuklideszi térbeli mozgások tanulmányozásához.

□ **CSONKA János** (1852–1939) 1879-ben elkészítette az **első magyar gázmotort**, amelyben már szelepek működtek. Ezt az első nagysikerű alkotást találmányainak hosszú sora követte. (→ ld. MTL)

***DICENTY Dezső** (Szekszárd, 1879. 10. 16. – Balatonfüred, 1965. 04. 25.) szőlész, agrogeológus, az első Magyar Állami Borköszvénygyár megalapítója, az Ampelológiai Intézet igazgatója.

***DIENES (Geiger) Valéria** (Szekszárd, 1879. 05. 25. – Bp., 1978. 06. 08.) filozófus, matematikus, a hazai orkesztikai, azaz mozdulatművészeti iskola megteremtője. 1912–1919 között, majd 1923-tól orkesztikai iskolát vezetett Budapesten. Fő művei: *Valóságelméletek* (1905), *A mai lélektan főbb irányai* (1914), *Bergson filozófiájának alapgondolatai* (1929), *A mozdulatról* (1979), *A szimbolika főbb problémái* (1981), *Miénk az idő* (1983). – Életművének jelentős részét teszik ki fordításai: a Filozófiai Írók Tára sorozatban jelentek meg Bergson, Berkeley, Descartes, Locke és

Teilhard de Chardin általa fordított művei. A magyar filozófiai nyelv fejlesztéséért 1934-ben Baumgarten-díjjal tüntették ki. (→ ld. MTL, ÉT 2003/23)

***EINSTEIN, Albert** (Ulm, 1879. 03. 14. – Princeton/New Jersey, 1955. 04. 18.) német-amerikai fizikus. 1916-ban kidolgozta az általános relativitáselméletet. Kimondta az egymáshoz képest tetszés szerinti mozgást végző koordináta-rendszerek egyenértékűségét a fizikai jelenségek leírása szempontjából, és megadta a gravitáció új, geometriai elméletét. Bevezette a fénykvantumok fogalmát. A tömeg és az energia közti ekvivalencia felfedezésével megteremtette az atomenergia felszabadításának elméleti alapját. Az 1921. évi fizikai Nobel-díjat 1922-ben kapta „elméleti fizikai munkásságáért, különös tekintettel a fényelektromos hatás törvényének felfedezéséért”.

□ **EÖTVÖS József**, (1813–1871) egykori kultuszminiszter, MTA elnök, jeles írónk **szobrának felavatása** Budapesten, az MTA palotájával szemben (1879. 05. 25.).

***FASCHING Antal** (Temesvár, 1879. 06. 06. – Bp., 1931. 10. 14.) geodéta mérnök, a katonai Állami Térképészet tudományos főmunkatársa. Emlékérmet neveztek el róla. (→ ld. MTL)

□ A **ferencvárosi plébániatemplom** (Bp. IX., Bakáts tér) felszentelése (tervezte: *Ybl Miklós*) (1879. 04. 24.).

***FOX, William** (Fried Vilmos) (Tolcsa, 1879. 01. 01. – New York, 1952. 05. 08.) magyar származású amerikai producer. Gyermekeként került az USA-ba. Első filmgyártó cégét, a Fox Film Co.-t 1914-ben alapította. Életraj-

zát *Upton Sinclair* írta meg *Presents W. Fox* (1933) című könyvében.

†**GEISSLER, Johann Heinrich Wilhelm** (Thuringia, 1815. 05. 26. – Bonn, 1879. 01. 24.) német mechanikus, a Julius Plücker által feltalált gázkisülési cső (Geissler-cső) és az első katódsugár-csövek előállítója.

***HAHN, Otto** (Frankfurt am Main, 1879. 03. 08. – Göttingen, 1968. 07. 28.) német kémikus, 1945-ben az 1944. évi kémiai Nobel-díj kitüntetettje „az atomok maghasadásának felfedezéséért”.

***HANKÓCZY Jenő** (Pusztaszelyke, 1879. 02. 24. – Bp., 1939. 03. 02.), a búza- és lisztminőség vizsgálatának nemzetközi híru szakembere, a farinográf nevű lisztminőség vizsgáló műszer kifejlesztője, a farinográfia tudományának megalapítója.

***JOUHAUX, Léon** (Párizs, 1879. 07. 01. – Párizs, 1954. 04. 28.) francia szakszervezeti vezető. Az 1951. évi Nobel-békedíj kitüntetettje.

***KOMPOLTHY Jób** (Bp., 1879. 01. 23. – Bp., 1938. 12. 26.) tengerészkapitány, világutazó, útirajzíró, a Jangce folyam és vidékének kutatója. (→ ld. MTL, ÉT 2004/4)

***KUTASSY Ágoston** (1879. 08. 17. – Berlin, 1932. 08. 20.) köztisztviselő, pilóta, 1910-ben megszerezte az 1. sz. magyar pilótaigazolványt.

□ **KVASSAY Jenő** (1850–1919) a mezőgazdasági vízgazdálkodás feladatainak megoldására megszervezte a **kultúrmérnöki intézményt**.

***LAUE, Max von** (Pfaundler, Koblenz, 1879. 10. 09. – Berlin, 1960. 04. 24.) német fizikus, az 1914. évi

fizikai Nobel-díj kitüntetettje „a kristályokon áthaladó röntgensugarak elhajlásának felfedezéséért”.

***LÓSY-SCHMIDT Ede** (Sepsiszentgyörgy, 1879. 10. 27. – Bp., 1948. 04. 06.) mérnök. 1935-ben Budán megnyílt az általa szervezett Magyar Műszaki Múzeum, melynek első igazgatója lett. Jelentősek a magyar tudomány- és technikatörténeti forrásfeltáró munkái. (→ ld. MTL)

□ **Magyar Amerika** címen magyar nyelvű hetilap jelent meg az Amerikai Egyesült Államokban.

□ A **magyar nyelv tanítását** minden népiskolára és tanítóképző intézetre kötelezővé tevő 1879. XVIII. törvény-cikket május 22-én szentesítette a király.

***MAUTHNER Nándor** (Bp., 1879. 07. 16. – Bp., 1944. 05. 29.) kémikus, a budapesti Tudományegyetemen a szerves kémia tanára. Jelentősek a glükozidok szintetikus előállítására vonatkozó tanulmányai.

†MAXWELL, James Clerk (Edinburgh, 1831. 06. 13. – Cambridge, 1879. 11. 05.) skót elméleti fizikus, a modern elektrodinamika és a kinetikus gázelmélet megalapozója. 1859-ben felállította azt a termodinamikai tételt, amely egy gáz hőmérsékletének és molekulái kinetikus energiájának az összefüggését írja le.

***MELCZER Tibor** (Békéscsaba, 1879. 05. 05. – Bp., 1936. 07. 02.) gépészmérnök, repülőgéptervező, majd a Műegyetemen a Repülőgépek elmélete és szerkesztése tárgy tanára.

†MENTOVICH Ferenc (Nagydebrec, 1819. 04. 19. – Marosvásárhely, 1879. 12. 15.) tanár Nagykorörsön és a

marosvásárhelyi Ref. Kollégiumban; költő, filozófiai és természettudományi munkák szerzője.

□ **MONTESQUIEU** (1689–1755) *Reflexions sur le Monarchie universelle en Europe* című, Európa egységéről szóló tanulmánya posztumusz kiadásban 1879-ben jelent meg először nyomtatásban.

***MÓRA Ferenc** (Kiskunfélegyháza, 1879. 07. 19. – Szeged, 1934. 02. 08.) író, szerkesztő, régész, a magyar irodalom klasszikusa. (→ ld. NKÖM)

***MÓRICZ Zsigmond** (Tiszacsécse, 1879. 07. 02. – Bp., 1942. 09. 05.) író, szerkesztő, a magyar irodalom klasszikusa. (→ ld. NKÖM)

***NAGY György** (1879–1923) „Magyarországon a köztársasági eszmének legelső előharcosa, még a háború előtti években, amikor a köztársaság szót jóformán még ki se merték ejteni Magyarországon.” (Károlyi Mihály)

□ **PUSKÁS Tivadar** (1844–1893) Párizsban telefonközpontot létesített.

***RÉTHLY Antal** (Bp., 1879. 05. 03. – Bp., 1975. 09. 21.) meteorológus. 1900-ban az Országos Meteorológiai és Földmágnességi Intézetben kezdte tudományos pályáját. 1925–1927 között a török kormány meghívására megszervezte az ottani meteorológiai szolgálatot. 1928–1934 között elkészítette a 134 lapból álló első magyar éghajlati atlaszt. 1935-ben intézetének igazgatójává nevezték ki. Összegyűjtötte a Kárpát-medencében megfigyelt időjárási jelenségek, földrengések és sarki fénytünemények régi feljegyzéseit. (→ ld. MTL, ÉT 2000/38)

***RICHARDSON, Owen Williams** (Dewsbury/Yorkshire, 1879. 04. 26. –

Alton/Hampshire, 1959. 02. 15.) brit fizikus. Az 1928. évi fizikai Nobel-díjat 1929-ben kapta „a termo-ionok jelenségének tanulmányozásáért és különösen a róla elnevezett törvény felfedezéséért”. Az 1902-ben felfedezett Richardson-törvény a hevített fémfelületről kilépő elektronok áram-sűrűségének hőmérsékletfüggését írja le. 1909-től kezdve kidolgozta a termikus emisszió elméletét. Törvénye hozzájárult az izzókatódos rádiócsövek s így az elektronika és különösen a rádiótechnika kibontakozásához.

***ROUS, Francis Peyton** (Baltimore, 1879. 10. 05. – New York, 1970. 02. 16.) amerikai orvos és virológus. Az 1966. évi fiziológiai vagy orvostudományi Nobel-díj kitüntetettje megosztva Charles Brenton Higgins-szel (*1901) „a daganatkeltő vírusok terén tett felfedezéseieért”.

†RUPP Jakab (Buda, 1800. 04. 13. – Bp., 1879. 10. 14.) levéltáros, numizmatikus, várostörténész. Legjelentősebb műve az 1868-ban megjelent *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*.

***SÁVOLY Ferenc** (Alsóelemér, 1879. 04. 29. – Bp., 1938. 05. 16.) meteorológus, a hazai agrometeorológia megalapozója, a *Mezőgazdasági meteorológia* (Bp., 1915) című első modern magyar agrometeorológiai kézikönyv szerzője. 1927–1936 között a Mezőgazdasági Múzeum igazgatóhelyetese, majd igazgatója.

***SCHMIDT József** (Zalaegerszeg, 1879. 09. 20. – Bp., 1964. 07. 12.) földmérő mérnök. Nevét a tagosítási és településpolitikai tevékenysége mellett az általa feltalált ötszámjegyű trigonometrikus logaritmustábla tette ismertté.

***SOÓS Lajos** (Magyargencs, 1879. 02. 06. – Bp., 1973. 08. 28.) biológus, a puhatestűek kutatója. A Kárpát-medence puhatestű-faunáját több évtizedes kutatómunkával tárta fel, és *A Kárpát-medence mollusca-faunája* (1943) című művében foglalta össze. Szerkesztette az *Állattani Közleményeket* (1908–18. és 1927–44 között). Róla nevezték el az 1973-ban indított *Soosi-ana* című malakológiai folyóiratot.

***SZABÓ Dezső** (Kolozsvár, 1879. 06. 10. – Bp., 1945. 01. 13.) író, kora nagyhatalús közírója. (→ ld. NKÖM)

□ **Szegedi nagy árvíz.** A megáradt Tisza 1879. március 12-én romba döntötte Szegedet. A város közel hatezer házából kevesebb, mint 400 maradt épen. Több mint két hónapon át sok helyen három-négy méternél mélyebb víz borította Szegedet. A folyó csak fél esztendő után húzódott vissza a medrébe. A szegedi nagy árvíz után a város rendezési és újjáépítési feladatait Lechner Lajos végezte. Az akkor mintegy 75 ezer lakosú várost 1879–1884 között 200 ezer lélekszámú város keretei között építette újjá.

***SZÉKÁCS Elemér** (Bp., 1879. 09. 23. – Bp., 1938. 05. 16.) növénynemesítő. Az általa nemesített nagyhozamú, jó minőségű búza néhány év alatt az egész Alföldön elterjedt. Megalapította és szerkesztette a *Növényvédelmi Szemle* című lapot. Fő műve a *Gyakorlati búzanemesítés* (1916).

***SZÉKI Tibor** (Kolozsvár, 1879. 04. 18. – Bp., 1950. 12. 04.) vegyész, a szerves kémiai kutatás egyik hazai úttörője. A kolozsvári, majd a budapesti Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára. (→ ld. MTL, ÉT 2004/16)

***SZENDREY Zsigmond** (Szatmárnémeti, 1879. 02. 28. – Balatonfenyves, 1943. 05. 28.) etnográfus, folklórkutató, a magyar néphit és népszokások gyűjtője és elemzője.

***TELEKI Pál** gróf (Bp., 1879. 11. 01. – Bp., 1941. 04. 03.) földrajztudós, egyetemi tanár, akadémikus, államférfi. A budapesti Tudományegyetemen lévő tanszéke a hazai gazdasági földrajz szellemi központja volt. Kutatóbázisok megalapítása fűződik nevéhez: Szociográfiai Intézet, Államtudományi Intézet, Magyar Táj- és Népkutató Intézet. (→ ld. MTL, NKÖM)

†TÓTFALUSI Miklós (Aszaló, 1811. 11. 12. – Bp., 1879. 01. 16.) gyümölcs-termesztő, orvos. *A magyar gazda mint kertész* (Pest, 1847) című műve nagy jelentőségű a magyar gyümölcs-termelés, valamint a pomológia-történet szempontjából.

***VIDÉKY Emil** (Bp., 1879. 02. 18. – Bp., 1960. 11. 12.) gépészmérnök, a fogaskerék-számítás és -gyártás egyik nemzetközileg elismert hazai úttörője, az első magyar fogaskerék-monográfiák szerzője. 1908-ban tette közzé a hengeres fogaskerékpár-kapcsolódás felületi igénybevételre alapozó méretezését, majd 1933-ban ismertette Hungária-fogazásnak nevezett rendszerét. 1928-tól a Ganz-gyár és a svájci Maag Zahnraeder Ag. tanácsadója volt.

†WASS Sámuel (Kolozsvár, 1814. 01. 15. – Bp., 1879. 03. 20.) földrajzi útleíró, közgazda-iparfejlesztő. Nyugat-európai és amerikai útjai után hazatérve részt vett a Magyar Földrajzi Társaság és a Földhitelintézet megalapításában. Szorgalmazta az iparvállalatok alapításának előmozdítását.

***ZEMPLÉN Győző** (Nagykanizsa, 1879. 10. 17. – Monte Dolore, 1916. 07. 29.) fizikus, műegyetemi tanár, akadémikus. Kutatásainak legfontosabb területe a folyadékok és gázok „nem-folytonos” mozgása volt. Elsőként mutatott rá arra, hogy e folyamatokban a termodinamika főtételeinek milyen átütő szerepük van. Kutatási iránya volt még a hidrodinamika és gázdinamika variációs elvek formájában történő megfogalmazása. Nevét hidrodinamikai tétel örökítette meg. (→ ld. MTL)

100 éve, 1904-ben

***BACSÓ Nándor** (Szolnok, 1904. 03. 13. – Bp., 1974. 05. 29.) az éghajlat-tan neves tudósa, egyetemi tanár. *Magyarország éghajlata* című fő műve 1959-ben jelent meg.

***BÁLINT Sándor** (Szeged, 1904. 08. 01. – Bp., 1980. 05. 10.) néprajztudós, művészettörténész, egyetemi tanár. Szeged és a szegedi nagytáj népi kultúrájának és művelődéstörténetének legjelentősebb kutatója. Kiemelkedő munkásságot fejtett ki a szakrális néprajz terén. Erre vonatkozó főbb munkái: *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza*. (Bp., 1938), *Az esztendő néprajza*. (Bp., 1942), *Karácsony, húsvét, pünkösd* (Bp., 1973), *Ünnepi kalendárium* (I–II., Bp., 1977). Tudományos munkásságát mintegy félezer közlemény, tanulmány és számos könyv fémjelzi.

***BARNÓTHY Jenő** (Kassa, 1904. 10. 28. – Evanston, Ill. 1994) mérnök, elméleti fizikus. Feleségével, *Forró Magdolnával* a kozmikus sugárzás kutatója. 1948-tól az USA-ban foglalkozott a csillagok gravitációs len-csehatásával, a mágneses térnek az

élőlényekre gyakorolt hatásával, és elektronikai kutatással, melynek eredményét több szabadalom is jelzi. (→ ld. MTL)

***BENDEFY László** (Vasvár, 1904. 08. 17. – Bp., 1977. 08. 13.) általános mérnök, geológus. Földmérési-térképészeti technológiákkal foglalkozó tanulmányai mellett a magyar földmérés és térképészet történetének avatott kutatója volt. *Szintezési munkálatok Magyarországon* (Bp., 1958) című munkájával akadémiai díjat nyert. Foglalkozott a magyar őstörténettel is: *Az ismeretlen Julianus* (1936); *Kunmagyaria* (1942). (→ ld. MTL)

□ **BOLYAI Farkas** (1775–1856) *Tentamen* című matematikai főműve második kötetének második latin nyelvű kiadása megjelent hozzákötve **BOLYAI János** (1802–1860) *Appendix. Scientiam Spatii absolute veram* etc. című világhírű remekművével, az MTA Bolyai-sorozatának keretében.

***BUNCHE, Ralph Johnson** (Detroit, 1904. 08. 07. – New York, 1971. 12. 09.) amerikai politikus, a cambridge-i (Massachusetts) Harvard egyetem tanára. Az 1950. évi Nobel-békedíj kitüntettetje.

***CSERENKOV, Pavel Alekszejevics** (*1904. 07. 28.) az 1958. évi fizikai Nobel-díj kitüntettetje, megosztva *Ilja Mihajlovics Frank* (*1908) és *Igor Jevgenyevics Tamm* (1895–1971) szovjet fizikusokkal „a Cserenkov-effektus felfedezéséért és értelmezéséért”. A névadója által 1934-ben felfedezett kékes színű Cserenkov-sugárzás akkor jelentkezik, ha egy töltött részecske folyadékon vagy kristályon át gyorsabban halad, mint

amekkora abban az anyagban a fény terjedési sebessége. Frank és Tamm 1937-ben megtalálták a jelenség elméleti magyarázatát.

†**CZETZ János** (Gidófalva, 1822. 06. 08. – Buenos Aires, 1904. 09. 05.) hadmérnök, katonai térképész. A szabadságharc alatt tábornoki rangban *Bem József* vezérkari vezetője. A szabadságharc bukása után Angliába, majd Franciaországba emigrált. 1859-ben kivándorolt Argentínába, ahol a hadseregben ezredesi rangot kapott. 1874-ben kezdeményezésére alapították meg az argentin katonai intézetet, a „Colegio Militar de la Nation”-t, amelynek első vezetője és 25 éven át tanára volt. 1875-ben önálló térképészeti intézetet alapított. Itt vezetésével készült el az intézet által szerkesztett Argentína, Chile, Paraguay és Uruguay térkép, amely az 1883. évi nemzetközi kiállításon aranyérmet nyert. (→ ld. MTL)

***DALI, Salvador** (Figueras, 1904. 05. 11. – Figueras, 1989. 01. 23.) spanyol festő, író, a XX. századi művészet egyik meghatározó egyénisége.

***DÉKÁNY Sándor** (Hódmezővásárhely, 1904. 07. 21. – Bp., 1974. 11. 06.) gépészmérnök, mérnökezes, egyetemi tanár. (→ ld. MTL)

□ **DÉRI Miksa** (1854–1938) feltalálta a kétkefe rendszerű, egyfázisú repulziós kommutátoros motort, az ún. **Déri-motort**.

†**DVOŘÁK, Antonín** (Nelahozeves, 1841. 09. 08. – Prága, 1904. 05. 01.) zeneszerző, a cseh romantika legjelentősebb mestere.

***ELSASSER, Walter Maurice**, (*Mannheim, 1904. 03. 20.) német származású amerikai fizikus.

□ **Entente cordiale** (a. m. szíves egyetértés). 1904. április 8-án Anglia és Franciaország egyezményt kötött a gyarmati érdekszférák elhatárolásáról. Az egyezmény egyúttal – kimondatlanul – Németország ellen irányult, és megalapozta az antant hatalmak blokkját. Az I. világháborúban ez kiegészült Oroszország, később Olaszország, az Amerikai Egyesült Államok és további államokkal. A szövetség megkötésének 100. évfordulójáról *II. Erzsébet* királynő és *Jacques Chirak* államfő vezetésével Párizsban ünnepséggel emlékeztek meg.

†**FINSEN, Niels Ryberg** (Tórshavn, 1860. 12. 15. – Koppenhága, 1904. 09. 24.) dán orvos és fiziológus, a modern fényterápia megalapítója, az 1903. évi orvosi Nobel-díj kitüntetettje „egyes betegségek – különösen a lupus vulgaris – koncentrált fénynyalábbal való kezelésében elért eredményei elismeréseként, amivel az orvostudomány előtt új utakat nyitott”.

***FORRÓ Magdolna** (Zsámbok, 1904. 08. 21. – Evanston, Ill., 1995.) fizikus. Férjével, *Barnóthy Jenő*vel együtt hazánkban elsőként foglalkoztak a kozmikus sugárzás kutatásával. Vizsgálataik először a sugárzás intenzitásának és a Föld mágneses erőterének az összefüggését tisztázták, majd az intenzitást befolyásoló más tényezők szerepét mérték. 1948-ban férjével az USA-ba távozott. Itt kutatásai az atomfizika és a kozmikus sugárzás mellett különböző biofizikai témákra is kiterjedtek. (→ ld. MTL)

***FORSSMANN, Werner** (Berlin, 1904. 08. 29. – Schopfheim, 1979. 06. 01.) német sebész és urológus, a szívkatéterezési módszer kifejlesztője.

1956-ban megosztott orvosi Nobel-díjat kapott módszerének továbbfejlesztőivel, *André Frédérick Cournand* (1895–1988) francia származású USA-beli orvossal és *Dickinson Richards Jr.* (1895–1973) USA-beli orvossal „a szívkatéterezés felfedezéséért, valamint a vérkeringés kóros elváltozásainak területén tett felismeréseikért”.

□ **A Fővárosi Könyvtár** 1904. október 18-án megnyílt a budapesti Központi Városháza Károly körüti szárnyának I. emeletén.

***GAMOW, George** (Odessza, 1904. 03. 04. – Boulder, Col., 1968. 08. 20.) orosz származású amerikai fizikus, csillagász. 1928–1931 között Göttingenben, Koppenhágában és Cambridge-ben járt tanulmányúton, 1931–1933 között a leningrádi műszaki főiskolán tanított. 1934-ben az USA-ba települt. 1956-ig a Washington Egyetem, majd haláláig a Coloradói Egyetem (Boulder) professzora volt. 1928-ban kidolgozta a természetes alfa-bomlás alagútjelenségen alapuló elméletét. Kutatta a csillagok belsejében lezajló hidrogén–hélium fúzió természetét, s e nukleáris folyamatok alapján csillagfejlődési modellt dolgozott ki. Részt vett az ősrobbanás elméletének a kidolgozásában. Közel 31 tudományos ismeretterjesztő könyve közül magyarul is megjelent *A fizika története* (1965) és a *Tompkins úr kalandjai a fizikával* (1976).

†**HEIM Péter** (Nagyszentmiklós, 1834. 08. 04. – Bp., 1904. 07. 20.), a magyar postaügy megszervezője. Az önálló magyar posta szervezetének kiépítése, a posta, a távíró és telefon egyesített intézményének műszaki fejlesztése, pénzügyi és jogi megszilárdítása fűződik nevéhez.

***HERZBERG, Gerhard** (*Hamburg, 1904. 12. 25.) német-amerikai kémikus. Az 1971. évi kémiai Nobel-díj kitüntetettje „a molekulák és különösen a szabad gyökök elektronszerkezete és geometriája terén elért eredményeiért”.

†**HERZL Tivadar** (Binjámin Zeév) (Pest, 1860. 05. 02. – Edlach, 1904. 07. 03.) író, újságíró, a cionista mozgalom kezdeményezője. A Deák téri evangélikus gimnáziumban érettségizett, majd 1878-ban családjával Bécsben telepedett le. 1884-ben jogi diplomát szerzett, de szakmáját nem gyakorolta. Újságíró lett, és haláláig a *Neue Freie Presse* munkatársa volt. Bázelen 1897. aug. 29–31. között összehívta az első cionista világkongresszust. 1898-ban az akkor megalakult Cionista Világszervezet elnökévé választották. Művei: *Der Judenstaat* (A zsidó állam, 1896), *Altneuland* (Ősújorszag, 1902). Az általa megálmodott Izrael állam elnöke 1991-es bp.-i látogatásakor emléktáblát avatott a Dohány utcában azon a falon, ahol egykor Herzl szülőháza állt.

***HICKS, Sir John Richard** (Warwick, 1904. 04. 08. – 1989.) angol közgazdász. Az 1972. évi közgazdasági Nobel-díj kitüntetettje megosztva *K. J. Arrow*-val (*1921) „az általános egyensúlyelmélet továbbfejlesztéséért”.

□ A **HÖGYES Endre** (1847–1906) által alapított új **Pasteur-intézetet** megnyitották a Rákos (mai IX., Högyes Endre) utcában.

†**JÓKAI Mór** (Komárom, 1825. 02. 18. – Bp., 1904. 05. 05.) író, a magyar irodalom klasszikusa. (→ ld. NKÖM)

***KAHÁN Theo** (Máramarossziget, 1904. 08. ? – Nizza, 1985. 01. 22.)

fizikus. A ferromágnesség, a radioaktivitás, a mikrohullámok technikája, a reaktorfizika, a magfizika és a kvantummechanikáról írt könyveinek sora fémjelzi munkásságát. A 60-as, 70-es években megjelent plazmafizika és csoportelmélet könyve több kiadást és fordítást ért meg. (→ ld. MTL)

†**KANITZ Fülöp Félix** (Óbuda, 1829. 08. 02. – Bécs, 1904. 01. 05.) térképész, Balkán-kutató, Bulgária feltérképezője. (→ ld. MTL)

□ A **káposztásmegyeri vízmű**, amely Budapest vízellátását tette kiegyensúlyozottabbá, 1904. április 20-án készült el 20 millió korona költséggel. A vízmű kiépítését *Kajlinger Mihály*, a Fővárosi Vízművek későbbi vezérigazgatójának tervei alapján 1893-ban kezdték el, amely több lépcsőben végül is 1904-ben fejeződött be. Napi 240 ezer köbméter kapacitással rendelkezett, és kútjai 13 km hosszúságban terültek el az északi Duna-szakasz mentén és a szigeteiken.

***KELLNER Béla** (Dályok, 1904. 03. 20. – Bp., 1975. 07. 17.) onkopatológus, egyetemi tanár. Hazánkban ő alkalmazott először radioaktív izotópot biológiai kutatásokban. Magyarországon megalapozta a daganatbiokémiai és hisztokémiai kutatásokat. (→ ld. MTL)

□ **LORENTZ, Hendrick Antoon von** (1853–1928) nyilvánosságra hozza azokat a transzformációs képleteket, amelyek két, egymáshoz képest egyenesvonalú egyenletes mozgást végző vonatkoztatási rendszer hossz- és időadatai között létesítenek összefüggést. Lorentz 1902-ben fizikai Nobel-díjat kapott megosztva

tanítványával, *P. Zeeman*-nal (1865–1943) „a mágneses térben lejátszódó sugárzási jelenségek vizsgálatáért”.

***LOSSONCZY Tamás** (*Bp., 1904. 08. 12.) festőművész, a nonfiguratív művészet kiemelkedő hazai képviselője. (→ ld. NKÖM)

†LOTZ Károly (Homburg von der Höhe, 1833. 12. 16. – Bp., 1904. 10. 13.) festőművész, a nonfiguratív művészet kiemelkedő képviselője. (→ ld. NKÖM)

†LUPPA Péter (Pomáz, 1838. 06. 21. – Pomáz, 1904. 12. 28.) mérnök, politikus, publicista. 1861-től mérnökként több helyen dolgozott, majd Pest vm. tb. főmérnöke lett. 1875-ben, 1878-ban és 1887-ben szabadelvű párti programmal országgyűlési képviselővé választották. Szőlőgazdasági, történeti, régészeti, útleírási, közgazdasági és politikai tárgyú cikkei a *Vasárnapi Újságban*, a *Magyar Néplapban* és a korabeli újságokban jelentek meg. Róla nevezték el a Luppa-szigetet.

***MacBRIDE, Sean** (Párizs, 1904. 01. 26.) ír békeharcos. Az 1974. évi Nobel-békedíj kitüntetettje megosztva *Eisaku Sato* (1901–1975) japán politikussal.

***MACSKÁSI Árpád** (Csurgó, 1904. 02. 29. – Bp., 1977. 07. 24.) gépészmérnök, a bp.-i Műegyetem általa szervezett épületgépészeti tanszékén tanszékvezető egyetemi tanár, a műszaki tudomány doktora. A fűtészellőztéstechnika, a klimatizálás tudományágának magyarországi megalapítója, első rendszerezője és bevezetője a műegyetemi és műszaki főiskolai oktatásba. A sugárzó ernyős fűtés kifejlesztője.

†MAJER Móric József (Szemely, 1815. 07. 23. – Pécs, 1904. 04. 09.) botanikus, tanár. Jelentős herbáriumokat gyűjtött, főleg Baranya megye, illetve a Mecsek flóráját kutatta, rendszerezte és írta le.

***MAJOR Máté** (Baja, 1904. 08. 03. – Bp., 1986. 04. 14.) építész, a budapesti Műegyetemen az építéstörténeti tanszék vezetője, illetve az Építéstörténeti és Elméleti Intézet igazgatója. Fő műve az *Építészettörténet* I–III. (Bp., 1954–60)

***MARTINSON, Harry** (Jämskö, 1904. 05. 06. – 1978.) svéd költő és regényíró. Az 1974. évi irodalmi Nobel-díj kitüntetettje megosztva *Eyvind Johnson*-nal (1900–1976) „a tér, a világűr távlatait ábrázoló írásaiért”.

***MOLNÁR Endre** (Bp., 1904. 02. 05. – Bp., 1973. 03. 25.) kultúrmérnök. 1944-ben a debreceni Ideiglenes Kormány megbízásából megszervezte az új vízügyi szolgálatot. Kiemelkedő szerepe volt az 1945. évi téli-tavaszi árvizek elleni sikeres védekezésben, majd a hazai öntözési programok kidolgozásában és megvalósításában.

□ **Monotype szedési** eljárást vezettek be az Athenaeum nyomdában

***NÉEL, Louis Eugène Felix** (Lyon, 1904. 11. 22.) francia fizikus. Az 1970. évi fizikai Nobel-díjat megosztva kapta *Hannes Alfvén* (*1908) svéd fizikussal „az antiferromágnesességgel és ferromágnesességgel kapcsolatos kutatásaiért és felfedezéseiért, amelyek fontos szilárdtest-fizikai alkalmazásokhoz vezettek el”.

***NERUDA, Pablo** (Parral, 1904. 07. 12. – Santiago, 1973. 09. 24.) chilei költő. Az 1971. évi Nobel-díj kitün-

tetettje „a latin-amerikai költészetben betöltött kiemelkedő szerepéért”.

***NEUGEBAUER Tibor** (Bp., 1904. 05. 30. – Bp., 1977. 01. 08.) fizikus. „... kutatásai felölelik az optikai Kerr-effektus elméletét és a kristályrácsok dinamikáját. Különösen a polarizáció szerepét tárta fel különböző jelenségekben, így pl. a fénytörés növekedésében és csökkenésében. Foglalkozott a kristályok vezetőképeségével, a Van der Waals-erőkkel és kiszámította egyes molekulák állandóit.” – jellemezte munkásságát *Ortvy Rudolf*. (→ ld. MTL)

***NOVOMESKÝ, Ladislav** (1904–1976) szlovák költő, író, újságíró, irodalomtudós. Műveit több európai nyelvre is lefordították.

***OPPENHEIMER, Robert** (New York, 1904. 04. 22. – Princeton, 1967. 02. 18.) amerikai elméleti fizikus. A Los Alamos-i atombomba-kísérletek igazgatója.

□ Az **Országház** építése befejeződött Budapesten.

***PEDERSEN, Charles John** (Pusan, Korea, 1904. 10. 03. – Salem, New Jersey, 1989. 10. 26.) amerikai kémikus. Az 1987. évi kémiai Nobel-díjat megosztva kapta *Donald. J. Cram* (*1919) amerikai és *Jean-Marie Lehn* (*1939) francia kémikussal „a fontos biológiai folyamatokat imitáló molekulák szintéziséért”.

***RÁZSÓ Imre ifj.** (Kassa, 1904. 10. 14. – Bp., 1964. 10. 31.) gépészmérnök, mezőgazda, egyetemi tanár. Az Agrártudományi Egyetem, majd a budapesti Műegyetem mezőgazdasági géptani tanszékének vezető professzora.

***SCHMID Rezső** (Munkács, 1904. 01. 10. – Bp., 1943. 10. 02.) vegyészmérnök, fizikus, a magyar spektroszkópiai kutatások egyik megteremtője. Az Eötvös Loránd Fizikai Társulat 1950-ben díjjal nevezett el róla.

***SINGER, Isaac Bashevis** (Radzymin, 1904. 07. 14.) amerikai regényíró, novellista. Az 1978. évi irodalmi Nobel-díj kitüntetését „szenvedélyes elbeszélő stílusáért, mely a zsidó mítoszokban gyökerezve fogalmazza meg az emberi lét feltételét”.

***STANLEY, Wendell Meredith** (Ridgeville, Indiana, 1904. 08. 16. – Salamanca, 1971. 06. 15.) amerikai biokémikus. Az 1946. évi kémiai Nobel-díjat megosztva kapta *James Sumner* (1887–1955) és *John Howard Northrop* (1891–1987) USA-beli kémikusokkal „az enzimek és vírusproteinek tiszta formában történő előállításáért”.

†**STAUB Móric** (Pozsony, 1842. 09. 28. – Bp., 1904. 04. 14.) paleobotanikus. (→ ld. MTL, ÉT 2004/15)

□ **Szent Gellért szobrát** (Jankovits Gyula és Gárdos Aladár alkotását) 1904. június 16-án felállították a Gellérthegyen.

□ **Szikratávíróval** folytatott **adás-vételi kísérleteket** a Posta – a főváros közvetlen környékén – Újpest és Csepel között. Az adás egy Slaby-féle szikraadóval, a vétel egy kohéreser Branly-féle vevővel történt. Egyidejűleg katonai körökkel rádió-távíró kísérleteket végeztek Budapest és Bécs között is. A légvezeték-távíróvonalak zsúfoltságának megszüntetésére és üzleti okok miatt ugyanekkor Budapest és Hatvan között a távíróvezetéseket kábelbe helyezték.

***TAMÁS Lajos** (Temesvár, 1904. 03. 23. – Bp., 1984. 09. 19.) nyelvész, egyetemi tanár, akadémikus. A nyelvészet tanára a kolozsvári Tudományegyetemen. Fő műve: *Bevezetés az összehasonlító neolatin nyelvtudományba* (1969).

□ **TERKÁN Lajos** (1877–1940) tökéletesített módszert közölt a **csillagok hőmérsékletének mérésére**. (→ ld. MTL, ÉT 2002/15)

***TÖRÖK Sándor** (Homoróddaróc, 1904. 02. 25. – Bp., 1985. 04. 30.) író. Esszéisztikus betéteket tartalmazó regényei mellett ifjúsági műveivel alkotott maradandót: *Kököszi és Bobojsza* (1939), *Csilicsala csodái* (1956), *Habó, Öcsi!* (1973), *Habó, a tenger!* (1974).

□ **TREFORT Ágoston** (1817–1888) művelődéspolitikus, kultuszminiszter, akadémiai elnök egészalakos bronzszobrát (*Stróbl Alajos* alkotását) 1904. június 5-én állították és avatták fel az ELTE Múzeum krt. 8–10. alatti épületegyüttesének udvarán.

†**UJFALVY Károly** (Bécs, 1842. 05. 18. – Firenze, 1904. 01. 31.) utazó, földrajztudós. 1873-tól Párizsban a Keleti Akadémia tanára. Turkesztánban tett másfél éves útról hatkötetes műben számolt be. Foglalkozott a finnugor nyelvrokonsággal és tanulmányozta a rokon népek etnográfáját.

***VERESS László** (Gyüd, 1904. 05. 24. – Bp., 1973. 10. 16.) repülési meteorológus. Sokat tett a repülési meteorológia biztonságának fokozásáért.

□ **JUSZT Sándor** és **HANAMAN Ferenc** **szabadalmat** kapott a **volfrámszálak izzólámpák** eljárásának kidolgozására 1904-ben. Eljárásuk lényege,

hogy egy szénszálla volfrám-hexaklorid-gázban való izzítással fém-volfrámot választottak le, és azután a szennedves hidrogén-atmoszférában való izzítással eltávolították. Szabadalmuk alapján az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. (Tungsram) újpésti telepén 1905-ben megkezdtek a volfrámszálak izzólámpák gyártását.

***ZÁDOR Anna** (Bp., 1904. 01. 24. – Bp., 1995. 03. 02.) művészettörténész, műegyetemi tanár, a klasszicizmus korának kutatója. *Pollack Mihály* életművét egy róla szóló monográfiában dolgozta fel. (→ ld. MTL, ÉT 2004/3)

Az 1904. évi Nobel-díjak:

Fizikai:

John William Strutt RAYLEIGH (1842–1919) „a legfontosabb gázok sűrűségének vizsgálataért és ezzel összefüggésben az argon felfedezéséért”.

Kémiai:

Sir William RAMSAY (1852–1916) „elismerésül a levegőben előforduló nemesgázok felfedezéséért és a periódusos rendszerben elfoglalt helyük meghatározásáért”.

Orvosi:

Iván Petrovics PAVLOV (1849–1936) „az emésztés élettanának területén végzett munkája elismeréseként, mellyel ismereteinket ezen a területen jelentősen pontosította és kiszélesítette”.

Irodalmi:

Megosztva **Frédéric MISTRAL** (1830–1914) francia költőnek „művei eredetiségének elismeréseként, a dél-francia nép lelkületének hűséges ábrázolásáért és azért a jelentős munkáért, amelyet mint provanszál filoló-

gus folytatott”, és **José ECHEGARAY** (1832–1916) spanyol drámaírónak „nagyszerű és mélyértelmű munkássága elismeréseképpen, amellyel a spanyol dráma hagyományát nagy eredetiséggel újította föl”.

Békédíj:

Nemzetközi Jogi Intézet (Institut de Droit International, Gent, Belgium).

75 éve, 1929-ben

***ARBER, Werner** (Grönichen, Aargau, 1929. 06. 03.) svájci mikrobiológus. Az 1978. évi fiziológiai vagy orvostudományi Nobel-díj kitüntetettje megosztva D. Nathans-szal (*1928) és Hamilton O. Smith-szel (*1931) „a restriktációs enzimek felfedezéséért és molekuláris genetikai alkalmazásáért”

†**AUER VON WELSBACH, Carl** (Bécs, 1858. 09. 01. – Welsbach vára, Karintia, 1929. 08. 04.) báró, osztrák vegyész és feltaláló. A heidelbergi és a bécsi egyetemen a ritkaföldfémekkel foglalkozott. 1885-ben felfedezte a praeodimium és a neodimium, 1905-ben pedig a lutécium kémiai elemeket. 1892-ben szabadalmaztatta az Auer-égőt, amelyben tórium-oxid és cérium-oxid 99:1 arányú keverékével átitatott szövődék (Auer-harisnya) övezte a gázlángot. Jelentős találmánya még az ozmium-szálas izzólámpa, a volfrám (osram) izzólámpa (1902) és a cérium-vas ötvözetet tartalmazó tűzkő.

†**BENZ, Carl Friedrich** (Karlsruhe, 1844. 11. 25. – Ladenburg, 1929. 04. 04.) német gépészmérnök, feltaláló és gyáros, az automobil atyja. Műszaki fejlesztéseire épült a Daimler Motorgesellschafttal történt egyesülés után 1926-ban életre hívott Daimler-Benz AG, amely a Mercedes gépkocsikat készíti.

†**CANDLER, Asa G.** (Carroll County, Georgia, 1851. 12. 30. – 1929. 03. 12.) amerikai vállalkozó, 1891-től a Coca-Cola cég tulajdonosa.

***EDELMAN, Gerald Maurice** (New York, 1929. 07. 01.) amerikai orvos, biokémikus. Az 1972. évi fiziológiai vagy orvostudományi Nobel-díj kitüntetettje megosztva *Rodney Robert Porter*-ral „az antitestek kémiai szerkezetére vonatkozó felfedezéseiért”.

□ **EINSTEIN, Albert** (1879–1955) tanár és **SZILÁRD Leó** (1898–1964) fizikus Berlinből egy mozgó alkatrészek nélküli új típusú **hűtőgépet szabadalmaztatott** Magyarországon 1929. december 5-én, amelyben nincs könnyen meghibásodó forgóalkatrész vagy dugattyú. A szabadsalom szövege szerint „A találmány olyan hűtőgépre vonatkozik, melynél folyékony fém az elektromos áramtól átjárt cseppfolyós fémre ható mágneses mező mozgat.” Ma ezen az elven hűtik az atomerőművek tenyésztőreaktorait.

□ **Az első Ünnepi Könyvhetet** 1929. május 13–20. között tartották meg.

□ Az **Ezredéves Emlékmű központi szoborcsoportját** és a Nemzeti Hősök Országos Emlékkövét 1929. május 26-án felavatták Budapesten, a **Hősök terén**.

***GELL-MANN, Murray** (New York, 1929. 09. 15.) amerikai fizikus. A fizikai Nobel-díjat 1969-ben kapta „az elemi részecskék és kölcsönhatásaik osztályozására vonatkozó felfedezéseiért”.

***GIAEVER, Ivar** (Bergen, 1929. 04. 05.) norvég-amerikai fizikus. A fizikai Nobel-díjat 1973-ban kapta, megosztva

va *Eszaki Leo* (*1925) japán és *Brian David Josephson* (*1940) brit fizikusokkal „a félvezetőkben, illetve a szupravezetőkben jelentkező alagútjelenség kísérleti felfedezéséért”.

†**HEIM Pál** (*Bp., 1876. 11. 30. – Bp., 1929. 10. 23.) gyermekorvos, egyetemi tanár. A csecsemőkori táplálkozási zavarok elismert szakembere. Elsősorban neki köszönhető, hogy – tanítványai révén – a hazai gyermekgyógyászat világszínvonalra jutott. 1957-ben a Bp. VIII., Üllői út 86. sz. alatti gyermekkórházat róla nevezték el. (→ ld. MTL, ÉT 2001/48)

***IZSÁK Imre Gyula** (Zalaegerszeg, 1929. 02. 28. – Párizs, 1965. 04. 21.) csillagász, az égi mechanika kiváló elméleti szakértője és a pályaszámítások gyakorlatának szaktekintélye. Az USA-ban a NASA égi mechanikai osztályának vezetőjeként főként a Föld gravitációs potenciál-felületeinek mesterséges holdakkal való meghatározását tanulmányozta. Ő határozta meg legpontosabban a Föld alakját. A Holdon krátert neveztek el róla. (→ ld. MTL, ÉT 2004/9)

***KERTÉSZ Andor** (Gyula, 1929. 02. 19. – Bp., 1974. 04. 03.) matematikus, egyetemi tanár. Az absztrakt algebra területén félszáznál több értekezése és monográfiája jelent meg. A fő művének tekinthető *Vorlesungen über artinsche Ringe* (Bp.–Leipzig, 1968) című monográfiája nemzetközi sikert jelentett. (→ ld. MTL)

***KERTÉSZ Imre** (Bp., 1929. 11. 09.) író, műfordító, a 2002. év irodalmi Nobel-díjasa „egy olyan írói munkásságért, amely az egyén sérülékeny ta-

pasztalatának szószólója a történelem barbár önkényével szemben”.

***KING, Martin Luther** (Atlanta, 1929. 01. 15. – Memphis, 1968. 04. 04.) amerikai lelkész, polgárjogi harcos, az 1964. évi Nobel-békedíj kitüntetettje.

□ **LOEB, L.** (1869–1959) **felfedezi a tireostimulint**, az első olyan hormont, amelyet az agyalapi mirigy termel.

□ **MIHÁLY Dénes** (1894–1953) „Telehor” nevű készülékével elsőként a világon **mozgó televíziós közvetítést** adott 1929. március 8-án a Berlin–Witzleben-i rádióállomás – a 175,4 m-es hullámhosszon –, majd rövid idő múlva sikerült szobában ülő személyeket mesterséges fényforrás nélkül is „átvinni”. Mihály Dénes e sikeres kísérlet után a televíziós készülékek gyártására vállalatot alapított „Telehor A. G.” elnevezéssel.

***MÖSSBAUER, Rudolf Ludwig** (München, 1929. 01. 31.) német fizikus. Az 1961. évi fizikai Nobel-díjat megosztva kapta *Robert Hofstadter* (*1915) USA-beli fizikussal „a gamma-sugárzás rezonancia-abszorpciójának vizsgálatáért és ezzel összefüggésben a Mössbauer-effektus felfedezéséért”.

†**OSVÁT Ernő** (Nagyvárad, 1876. 04. 07. – Bp., 1929. 10. 28.) író, kritikus, szerkesztő. A *Nyugat* egyik alapítója és haláláig szerkesztője volt. Irodalmunk számos tehetsége bontakozott ki írónak egyéniségének hatása alatt.

†**PÁLYI Sándor** (Prága, 1859. 03. 02. – Bp., 1929. 10. 16.) tanár. Az élelmiszerek és áruk vizsgálatánál elsőként között vezette be a mikroszkópiai vizsgálatot.

***POLÁNYI János** / John Charles Polanyi (Berlin, 1929. 01. 23.) magyar származású kanadai kémikus. Az 1986. évi kémiai Nobel-díj kitüntetettje, melyet megosztva kapott *Dudley Robert Herschbach* (*1932) és *Yuan Tseh Lee* (*1936) USA-ban élő kémikusokkal „az elemi kémiai folyamatok dinamikája terén végzett kutatásokért”.

„Rothermere és a királykérdés” címmel 1929. január 4-én megjelent *Nagy Ferenc* írása. „1929 januárjában cikket írtam az államforma kérdéséről. Ezt a cikket elküldtem az ország legnagyobb lapjának, a *Pesti Hírlap*-nak. A cikk megjelent s egészen rendkívüli visszhangja támadt. Tömérdek levelet és üdvözlő táviratot kaptam az ország minden részéből. Személyesen is sokan kerestek fel gratulációikkal.” (→ ld. még *Nagy Ferenc* †1979)

†STRESEMANN, Gustav (Berlin, 1878. 05. 10. – Berlin, 1929. 10. 03.) német államférfi. Az 1926. évi Nobel-békedíj kitüntetettje, megosztva *Aristide Briand* (1862–1932) francia külügyminiszterrel.

□ **SZILÁRD Leó** (1898–1964) *Über die Entropieverminderung in einem thermodynamischen System bei Eingriffen intelligenter Wesen* című tanulmánya megjelent a *Zeitschrift für Physik* 53. kötetében. „Berlinben írta legértékesebb tudományos dolgozatát *»Entrópiacsökkenés termodinamikai rendszerekben intelligens lény hatására«*. Ebben – korát messze megelőzve – vizsgálta (és lényegében tisztázta) az értelem információtermelő szerepének és a hőtan II. főtételének összefüggését, amit

ma az informatika és az agykutatás kiindulópontjának tekintenek.” (*Marx György*) (→ ld. még □ **SZILÁRD** 1979)

***TAYLOR, Richard E.** (*1929) USA-beli fizikus. Az 1990. évi fizikai Nobel-díj kitüntetettje megosztva *Jerome I. Friedman* (*1930) és *Henry W. Kendall* (*1926) USA-beli fizikusokkal „a mélyen rugalmatlan elektron-proton szórás kísérletek terén kifejtett úttörő munkásságukért, a kvarkmodell igazolásáért”.

□ **A villamosított fogaskerekű vasút** 1929. július 2-án indult el a budapesti Svábhegyre. Korábban többször felvetődött az 1874. július 24-én átadott gőzüzemű fogaskerekű villamosításának terve, amelyet ebben az évben a már BSzKRt tulajdonú vasútnál valósítottak meg. A pálya átépítésével egyidejűleg új, úgynevezett Rowan rendszerű szerelvényeket helyeztek üzembe. Hétvégeken, amikor nagy volt a kirándulóforgalom, a vonathoz csatlakoztattak egy gőzüzemből megmaradt pótkocsit is.

□ **ZEMPLÉN Géza** (1883–1956) kidolgozta a **Zemplén-féle cukorlebontás** néven ismert szerves kémiai módszert.

†ZSIGMONDY Richárd Adolf (*Bécs, 1865. 04. 01. – Göttingen, 1929. 09. 23.) magyar származású osztrák vegyész, jenai, majd göttingeni egyetemi tanár. Az 1925. évi kémiai Nobel-díjat 1926-ban kapta „a kolloid oldatok heterogén természetének magyarázatáért, valamint a kutatásai során alkalmazott módszerekért, amelyek a modern kolloid-kémiában alapvető fontosságúak”. (→ ld. MTL)

Az 1929. évi Nobel-díjasok:

Fizikai:

Louis Victor de BROGLIE herceg (1892–1987) „az elektronok hullámtermészetének felfedezéséért”.

Kémiai:

Arthur HARDEN (1865–1940) és **Hans von EULER-CHELPIN** (1873–1964) „a cukor erjedésének és az ebben a folyamatban részt vevő enzimek kutatásáért”.

Orvosi:

Christiaan EIJKMAN (1858–1930) holland higiénikus „a neuritis elleni vitaminok felfedezéséért” és **Frederick Gowland HOPKINS** (1861–1947) brit biokémikus „a növekedést és fejlődést elősegítő vitaminok felfedezéséért” kapta.

Irodalmi:

Thomas MANN (1875–1955) német írónak „főleg nagy regényéért, *A Buddenbrook-ház*-ért, mely a kortárs irodalom klasszikus alkotása”.

Békedíj:

F. B. KELLOGG (1856–1937) amerikai (USA) köztársasági párti politikus és államférfi az 1929. évi Nobel-békedíjat 1930-ban kapta. Nevéhez fűződik a Briand–Kellogg-paktum néven ismeretes szerződés, amely a háborúról, mint a politika eszközéről való lemondást foglalta magába. Az 1926-ban Nobel-békedíjjal kitüntetett **Aristide Briand** (1862–1932) francia külügyminiszterrel közösen javasolták egy nemzetközi szerződés létrehozását, mely szerint a nemzetek közti ellentéteket csakis békés eszközökkel szabad rendezni. A szerződést 1928. aug. 27-én tizenöt állam írta alá Párizsban. Végül hatvanhárom állam – köztük Magyarország is – csatlakozott a paktumhoz.

50 éve, 1954-ben

□ Az **ATOMKI**, a Magyar Tudományos Akadémia **Atommagkutató Intézete** Debrecenben megkezdte működését. (Az intézet eredetileg Debreceni Fizikai Kutató Intézet névvel létesült, de eredeti nevét még két évig sem viselte.)

†**BENAVENTE, Jacinto** (Madrid, 1866. 08. 12. – Madrid, 1954. 07. 12.) spanyol drámaíró. Az 1922. évi irodalmi Nobel-díj kitüntetettje „a spanyol drámairodalom dicső hagyományainak továbbfolytatásáért”.

†**CAPA, Robert** (Friedmann Endre Ernő) (Bp., 1913. 10. 22. – Thai-Binh, Vietnam, 1954. 05. 24.) fotóművész. A spanyol polgárháború, a japán–kínai háború, a II. világháború és a vietnami háború riportfotósa. (→ ld. NKÖM)

†**DIELS, Otto Paul, Herman** (Hamburg, 1876. 01. 23. – Kiel, 1954. 03. 07.) német szerves kémikus. Az 1950. évi kémiai Nobel-díj kitüntetettje megosztva **Kurt Alder**-rel „a diénszintézis felfedezéséért és kifejlesztéséért”.

□ Az **első atomenergia meghajtású tengeralattjárót**, a Nautilust üzembe helyezik az USA-ban.

□ Az **első tranzisztoros rádióvevőkészülék**et elkészítik az USA-ban.

†**FERMI, Enrico** (Róma, 1901. 09. 29. – Chicago, 1954. 11. 28.) olasz-amerikai fizikus, az 1938. évi fizikai Nobel-díj kitüntetettje „az újabb radioaktív elemek neutronbesugárzással való létrehozásáért és a lassú neutronok segítségével létrejövő magreakciók egyidejű felfedezéséért”.

†**GYÖRY István** (Debrecen, 1861. 07. 15. – Alsógöd, 1954. 01. 17.) gyógyszerész. 1893-ban feltalálta a bromatometriás titrálási módszert.

†**HERCZEG Ferenc** (Versec, 1863. 09. 22. – Bp., 1954. 02. 24.) nagyhatalású író, 1894–1944 között az *Új Idők* szerkesztője. (→ ld. NKÖM)

□ Az **Ikarus 55** típusú, nagyméretű, önhordó szerkezetű, farmotoros, városközi forgalomra készült autóbussz sorozatgyártását 1954-ben indította meg az IKARUS gyár. Az 55-ös formatervezője az országúti, szabad természetű környezetbe illő kötetlenebb formát adhatott a kocsiszekrénynek, így a jármű dinamikus, energiával teli hatást keltett. Az igen népszerűvé vált, és a nemzetközi kiállításokon több díjat nyert autóbussztípus sorozatgyártása két évtizeden át tartott.

†**JENDRASSIK György** (*Bp., 1898. 05. 13. – London, 1954. 02. 08.) gépészmérnök, feltaláló, a hazai motorgyártás és -fejlesztés nemzetközileg elismert szaktekinétye. Első szabadalmát 1924-ben nyújtotta be *Belső-égésű hőerőgép és ehhez való üzemelési eljárás* címen. Az első, 1928-ra megépült sínautóba hathengeres Ganz-Jendrassik motort építettek be. 1934-ben próbaszerelvényt állítottak elő, amely a később fogalommal váló *Árpád-sínautóbussz* nevet kapta. Gázturbinák tervezésével is foglalkozott, első két szabadalmát 1929-ben nyújtotta be. 1938 végére elkészült a világ első önálló tűzterű, kis teljesítményű (73 kW-os) gázturbinája, 21,2 százalékos effektív hatásfokkal. Ezzel a gázturbina felhasználásának új területeit nyitotta meg. Harmadik nagy találmánya az 1939-ben szabadalmaz-

tott *nyomáscserélő* volt. 1947-ben Angliában telepedett le, ahol megalakította a *Jendrassik Developments Ltd*-t. Ennek keretében dolgozta ki utolsó nagy jelentőségű találmányát, a *nyomáscserélőt*. (→ ld. MTL, NKÖM, ÉT 2004/6)

†**JOUHAUX, Léon** (Párizs, 1879. 07. 01. – Párizs, 1954. 04. 28.) francia szakszervezeti vezető. Az 1951. évi Nobel-békedíj kitüntetésre.

†**KOSINSZKY Viktor** (Arad, 1884. 06. 15. – Bp., 1954. 09. 29.) szőlész, egyetemi tanár. Megszervezte a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola szőlőtermesztési tanszékét. Irányította a Szőlészeti Kutató Intézet európai viszonylatban is úttörő szőlőkataszteri munkálatait.

†**LONDON, Fritz Wolfgang** (Breslau, 1900. 03. 07. – Durham, Észak-Karolina, 1954. 03. 30.) német fizikus, elméleti kémikus. *Walter Heinrich Heitler* (1904–1981) svájci fizikussal 1927-ben először alkalmazta a kvantummechanikát a kémiai kötés értelmezésére.

□ A **Magyar Nemzet** ettől az évtől kezdve a Hazafias Népfront lapjaként jelent meg.

□ A Magyar Tudományos Akadémia budapesti csillagvizsgálójának **piszkétetői** (Mátra hg.) fiók-**obszervatóriuma** megkezdte működését.

□ A **műszaki emlékeket nyilván- tartó és gyűjtő csoport**ot a Művelődésügyi Minisztérium keretében létrehozták (a Közgyűjteményi főosztály keretében működő múzeumi osztály egyik csoportjaként), a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 4. sz. törvényerejű rendelete alapján.

□ **Nyugat-európai Unió** létrehozása Párizsban 1954. október 23-án. A szerződés értelmében a Német Szövetségi Köztársaság és az Olasz Köztársaság csatlakozott az 1948. március 17-i Brüsszeli Szerződés által teremtetett társulás államaihoz (Belgium, Franciaország, Luxemburg, Hollandia és az Egyesült Királyság), és együtt felállították a Nyugat-európai Unió Tanácsát „békepolitika folytatása, biztonságuk megerősítése, Európa egységének előmozdítása és fokozatos integrálódásának, valamint a köztük és az egyéb európai szervezetek közötti együttműködés támogatása céljából.”

□ **Az NSzK felvétele a NATO-ba.** Párizsban 1954. október 23-án a Nyugat-európai Unió szerződésének megkötését követően elkészítették a Német Szövetségi Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló Jegyzőkönyvet, melynek hiteles másolatait az Amerikai Egyesült Államok kormánya juttatta el az Észak-atlanti Szerződés többi Szerződő Felelhez.

†**OKOLICSÁNYI Ferenc** (Bp., 1894. 01. 01. – London, 1954. 08. 12.) Berlinben, a Telehor A. G. keretében, *Mihály Dénessel* együtt kezdte kutatómunkáját az akkor induló távolbalátással kapcsolatban. A Nipkow-tárcsás rendszer egyik kikerülhetetlen hibáját, a kép gyenge fényerősségét az általa szerkesztett tükörcsavarral javította. Megoldotta a sorváltós képbontás és -összerakás problémáját. Színes sorváltós katódcsövet az Egyesült Államokban sorozatban gyártottak. (→ ld. MTL)

□ Az **Orvosi Szemle** megjelent Marosvásárhelyen a magyar egyetem tudományos folyóirataként.

□ A **Pedagógiai Tudományos Intézet** megnyílt Budapesten.

†**RAPAICS Raymund** (Nagyenyed, 1885. 02. 15. – Bp., 1954. 03. 19.) botanikus, biológus. Elkészítette Magyarország növényföldrajzi beosztását és flóratérképeit, kidolgozta a növénytársulástan (cönológia) alaptételeit. Jelentős a kultúrnövények és a magyar biológia történetére vonatkozó munkássága.

†**ROMWALTER Alfréd** (Sopron, 1890. 04. 22. – Sopron, 1954. 09. 07.) vegyész, műegyetemi tanár. Jelentős az ásványi szén kémiaiájával és technológiájával, főleg a szénnemesítéssel, szénlepárlással és a szénesülés folyamatával foglalkozó kutatásai. Eredményeiért Kossuth-díjat kapott.

†**RÓTH Flóris** (Nagykikinda, 1865. 01. 27. – Mezőberény, 1954. 02. 17.) bányamérnök. 1890-től Kachelmann viihneyi gépgyárában bányagépeket tervezett, és a hodrusbányai zúzómű építésén vett részt. Több bánya üzemvezetője, igazgatója, 1934–1940 között az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület elnöke.

□ **SALK, Jonas Edward** (*1914) amerikai és **Pierre LÉPINE** (1901–1989) francia kutatók egymástól függetlenül kidolgozták a **járványos gyermekbénulás elleni vakcinát**.

†**SELÉNYI Pál** (*Dunaadony, 1884. 11. 17. – Bp., 1954. 03. 21.) fizikus, egyetemi tanár, akadémikus. 1921–1939 között az Egyesült Izzó kutatólaboratóriumának munkatársa. *Bródy Imrével* együtt jelentős eredményeket ért el az izzólámpagyártás fejlesztésében, valamint a fotocellák és fényelemek területén. Újszerű katódsugárcsőve az elektrográfia kiindulásául

szolgált. Alapvető problémákat oldott meg a szelén egyenirányítókkal kapcsolatban. Nagyszögű interferenciakísérletében a fény gömbhullám természetét demonstrálta. (→ ld. MTL, ÉT 2004/13)

†**SKLENÁR János** (Bp., 1884. 06. 13. – Bp., 1954. 05. 09.) Az első világháború alatt Fischamenden, a katonai légügyi motorkísérleti állomáson kezdte meg repülőgépekhez szelep nélküli, gömbtolattyús csillagmotorokkal kapcsolatos kísérleteit. Németországban, Franciaországban, majd Svédországban tökéletesítette gömbtolattyús vezérlését. A Sklenár-motorok konstrukciójukban és 35–1000 LE-ig (25,6-tól 736 kW-ig) terjedő teljesítményükkel a legjobb csillagmotorokkal vetekedtek. (→ ld. MTL)

†**SUTÁK József** (Szabadka, 1865. 11. 05. – Bp., 1954. 07. 19.) matematikus, egyetemi tanár. Szegeden, majd Budapesten tanított. *A fény elektromágneses elmélete* című tanulmányával elnyerte az Akadémia pályadíját. 1897-ben lefordította és *Schmidt Ferenc*-cel együtt kiadta *Bolyai János A tér absolut igaz tudománya* című művét. Egyetemi előadásait a szintetikus és projektív geometria, valamint a determinánselmélet tárgyköréből tartotta. Foglalkozott továbbá függvénytannal, a differenciál- és integrálszámítás, a differenciálegyenletek, valamint a görbék abszolút elméletével.

†**SVACHULAY Sándor** (Kassa, 1875. 06. 03. – Bp., 1954. 08. 25.) géplakatos, repülőgép-konstruktőr. 1909-ben hegesztett acélcsöves repülőgépet készített, amely a korszerű rács-törzsű repülőgépek elődje volt. „Albatros” gépét felhúzható futószerke-

zettel látta el, amit külföldön csak jóval később alkalmaztak. 1934-ben két könnyű (kb. 60 kg tömegű) kis vitorlázó repülőgépet épített. Nevéhez fűződik az állítható fémlégszavar és a leszállás sebességét csökkentő berendezés megoldása is. (→ ld. MTL, ÉT 2000/22)

□ A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat **József Attila Szabadegyetemén** Budapesten megkezdődtek az előadások.

□ A **Tiszaölvi Vízierőművet** 1954. május 9-én helyezték üzembe. Az átlag 5 méter esést hasznosító létesítmény az Alföld északi részén mintegy 1200 km²-nyi terület öntözővíz igényét elégítette ki, valamint a Körös-völgy vízhiányos időszakában a kellő vízmennyiség átvezetéséhez szükséges duzzasztást biztosította. Erőművének első gépegységét 1956-ban helyezték üzembe, majd 1958-ban történt meg a vízierőmű teljes üzembe állítása.

□ **TOWNES, Charles Hard** (*1915) amerikai fizikus feltalálja a **mészert** (maser akronim = Microwave Amplification by Stimulated Emission of Radiation – mikrohullámú erősítés sugárzás gerjesztett emissziójával) és körvonalazza a lézer alapelveit. Townes 1964-ben fizikai Nobel-díjat kapott megosztva *N. G. Baszov* és *A. M. Prohorov* szovjet fizikusokkal „a kvantumelektronika területén végzett alapvető munkásságáért, mely a lézer és a lézer típusú erősítők és oszcillátorok megszerkesztéséhez vezetett”.

†**TURING, Alan Mathison** (1912. 06. 23. – 1954. 06. 07.) matematikus, aki az 1930-as években elsőként adta meg a program és a programozható

számítógép matematikai modelljét, kidolgozta a róla elnevezett ún. Turing-gép fogalmát.

Az 1954. évi Nobel-díjasok:

Fizikai:

Max BORN (1882–1970) „alapvető kvantummechanikai kutatásaiért és különösen a hullámfüggvény statisztikus interpretációjáért” megosztva **Walter BOTHE**-vel (1891–1957), aki „koincidencia-módszeréért, valamint az ennek köszönhető felfedezéseiről” kapta a kitüntetést.

Kémiai:

Linus PAULING (*1901) „a kémiai kötés természetének kutatásáért és a komplex anyagok szerkezetkutatásában való alkalmazásáért”.

Orvosi:

megosztva **John Franklin ENDERS** (1897–1985) USA-beli víruskutató, **Thomas H. WELLER** (*1915) USA-beli bakteriológus és **Frederick Chapman ROBBINS** (*1916) USA-beli orvos „azért, mert felfedezték, hogy a poliomyelitis vírus képes különböző szövettípusok kultúrájában szaporodni”.

Irodalmi:

Ernest HEMINGWAY (1899–1961) amerikai regényíró, elbeszélő „erőtéljes és korstílust befolyásoló elbeszélő művészetéért, amelynek csúcspontja *Az öreg halász és a tenger* című kisregény”.

Békedíj:

Nemzetközi Menekültügyi Szervezet (International Refugee Organisation IRO) az 1954-es Nobel-békedíjat 1955-ben kapta.

25 éve, 1979-ben

†**ANKER Alfonz** (Bp., 1925. 11. 26. – Kaposvár, 1979. 11. 01.) genetikus. Több ménesnél végzett származástani kutatásokat, és új populáció-genetikai eljárásokat dolgozott ki. Nevéhez fűződik a KA-HYB hibridsertés kitenyésztése. Postagalamb-tenyésztés területén elért eredményeivel nemzetközi hírnévre tett szert.

†**BIBÓ István** (Bp., 1911. 08. 10. – Bp., 1979. 05. 10.) társadalomtudós, egyetemi tanár, akadémikus.

†**CHAIN, Sir Ernst Boris** (Berlin, 1906. 06. 19. – London, 1979. 08. 12.) német származású angol biokémikus. Az 1945. évi fiziológiai vagy orvostudományi Nobel-díj kitüntetettje megosztva *Alexander Fleming*-gel (1881–1955) és *Howard Walter Florey*-vel (1898–1968) „a penicillin felfedezéséért, valamint annak felfedezéséért, hogy az számos fertőző betegségnek hatásos gyógyszere”.

†**CSÜRÖS Zoltán** (Bp., 1901. 02. 06. – Bp., 1979. 10. 28.) egyetemi tanár, akadémikus, a hazai polimerkémia megteremtője. A cellulóz szerkezetének felderítésével kezdte kutatásait, majd titánkloridos módszert dolgozott ki a glükózidok előállítására. A szerves reakciók heterogén katalízisével, továbbá a szálalanyagok és a foszfének kémiájával folytatta kutatásait. Meghonosította a makromolekulák kémiát, tevékenységével, szabaddalmaival elősegítette a magyar textilipar fejlődését. (→ ld. MTL, ÉT 2001/5)

†**DALLOS József** (Bp., 1905. 01. 07. – London, 1979. 06. 27.) szemorvos, a kontaktüvegek (kontaktlencsék) tö-

kéletesítője, azok hordhatóságát, állandó viselését hosszú éveken át végzett kísérleteivel megoldotta. (→ ld. MTL)

1979. □ **DÁVID Lajos** (1881–1962 → ld. MTL) *A két Bolyai élete és munkássága* című művének második, bővített kiadása megjelent. „Úgy véljük, itt az ideje, hogy rádöbbenjünk mulasztásainkra, és a 'Bolyai-kultuszt' arra a rangra emeljük, melyet Bolyai János szellemi jelentősége megérdemel. Nyilvánvaló: most már elérkezett az idő, hogy szigorú kritika tárgyává tegyük a Bolyaiakról alkotott itt-ott lelhető elhamarkodott nézeteiket, újra átgondoljuk az egész Bolyai-problémát. Ehhez az első lépés – *visszatérünk a dokumentumokhoz*, azaz mindenki számára könnyen elérhetővé tesszük a Bolyaiak feljegyzéseit. Mert tudnunk kell, a Bolyai-kérdés rendkívül összetett probléma, mely csak többoldalú érdeklődéssel, más-más műveltségű beállítottsággal hozható közelebb a megoldáshoz.” – írta 25 éve a könyv kísérő tanulmányában az MTA Könyvtárának kiváló Bolyai-kutatója, *Sarlóska Ernő* (1897–1989).

□ Az **első lézer másoló-nyomtatógépet** bemutatta az IBM.

□ Az **első kompaktlemez (CD)** megjelent, a holland Philips cég mutatta be.

□ Az európai **Ariane-1 rakéta** december 24-én végrehajtotta **első sikeres repülését**.

□ „**Évfordulónaptár 1979**. Magyar vonatkozású kémia- és vegyipar-történeti évfordulók” címmel a *Magyar Kémikusok Lapja* 34. évfolyam, 1979.

évi 1. számában először jelent meg évfordulós megemlékezés-sorozat *Költő K. László* összeállításában, és azóta – 1984-től *Próder István* neve alatt – évről-évre megjelenik minden évfolyam 1. számában. Így a 2004. évi egyben az ezüstjubileumi, 25. évfordulós összeállítás.

†**FISCHER Antal** (Pozsony, 1901. 09. 08. – Bp., 1979. 07. 15.) orvos, reumatológus. Tudományos kutatásai a klinikai fehérje-kémia, a reumatológia, a munkaártalmak kórtana, a vese élet- és kórtana, az elméleti és klinikai hepatológia és az orvosfilozófia területére terjedtek ki. Másfélszáznál több közleménye, egy tucat magyar, német, orosz, spanyol, román nyelvű könyve, és számos könyvrészlete jelent meg.

†**FOCKE, Heinrich** (Bréma, 1890. 10. 08. – Bréma, 1979. 02. 25.) német repülőgépeszerkesztő, a két ellentétes irányban forgó rotorral ellátott helikopter (1937) kifejlesztője.

†**GÁBOR Dénes** (Bp., 1900. 06. 05. – London, 1979. 02. 09.) elektromérnök, fizikus, feltaláló. Az 1971. évi fizikai Nobel-díj kitüntetettje „a holográfiai módszer feltalálásáért és fejlesztéséhez való hozzájárulásáért”. (→ ld. MTL)

†**GERMANUS Gyula** (Bp., 1884. 11. 06. – Bp., 1979. 11. 07.) orientalista, író, egyetemi tanár, a mohamedán kultúrtörténet és az arab irodalom nemzetközi hírű kutatója.

†**HAYNAL Imre** (Beszterce, 1892. 11. 12. – Bp., 1979. 02. 09.) a magyar belgyógyászati iskola egyik meghatározó egyénisége, egyetemi tanár, akadémikus. Nevéhez fűződik hazánkban a

szív elektromos jelenségeit vizsgáló tudomány, az elektrokardiográfia (EKG) bevezetése. Bevezette az akkoriban korszerűnek tartott pajzsmirigyműködést vizsgáló eljárásokat, foglalkozott a hipotalamusz-hipofízis kölcsönhatás zavarai, kutatta a diagnosztika és a terápia lehetőségeit a vérképzés szabályozása területén. Irodalmi munkásságából kiemelkedik a hazai irodalomban úttörő *Szív- és vérerek betegségei* (1938) és a tanítványával, *Matsch Jenővel* közösen írt *Paroxymalis tachycardia* (1967) című műve. (→ ld. MTL, ÉT 2004/7)

†**HILTON, Conrad N.** (San Antonio, Új-Mexikó, 1887. 12. 25. – Santa Monica, 1979. 01. 03.) szállodatulajdonos, a Hilton International Incorporation szállodalánc kiépítője.

□ Az IBM PC személyi számítógép kereskedelmi forgalomba kerül.

†**ISSEKUTZ Béla** (Kőhalom, 1886. 01. 31. – Bp., 1979. 07. 31.) orvos, gyógyszerkutató, egyetemi tanár, akadémikus. A modern gyógyszerkutatás magyarországi elindítója volt. *Gyógyszertan és gyógyítás* (1959–60), valamint *Gyógyszerrendelés* (1969, 1979) című gyógyszerkutatási könyvei máig is alapművek. (→ ld. MTL)

†**KELEMEN Frigyes** (Kézdiálmás, 1924. 09. 08. – Kolozsvár, 1979. 06. 06.) fizikai szakíró. A kolozsvári Tudományegyetemen a mechanika és a hőtan előadója. 1972-től két évig az algériai Oranban fizikát tanított. *Hőtan, molekuláris, fizika, termodinamika* címen jelent meg egyetemi jegyzete 1977-ben Kolozsváron.

†**LINKSZ Artúr** (Galgóc, 1900. 06. 23. – New York, 1979.) szemész,

egyetemi tanár. 1928–39 között a budapesti Zsidókórház szemorvosa. 1939-ben az USA-ba távozott és New Yorkban telepedett le. 1943–55 között a Manhattani Szemklinika orvosa, 1955-től a University of New York egyetemi tanára. 1954-ben és 1968-ban Semmelweis-émlékéremmel tüntették ki. Számos Amerikában kiadott szakkönyve mellett *Visszanézek. Ifjúkorom Magyarországon* címmel New York-ban 1977-ben kiadta visszaemlékezéseit.

†**LYNEN, Feodor** (München, 1911. 04. 06. – München, 1979. 08. 06.) német biokémikus. Az 1964. évi fiziológiai vagy orvostudományi Nobel-díjat megosztva kapta *Konrad Emil Bloch*-hal (*1912) „a koleszterin- és zsírsavfogalom mechanizmusával és szabályozásával kapcsolatban tett felfedezéseitért”.

□ **MANDICS György – M. VERESS Zsuzsanna Bolyai János jegyzeteiből** című apokrif poémája megjelent a Kriterion kiadásában, Bukarestben.

†**NAGY Ferenc** (Bisse, 1903. 10. 08. – Herndon, Virginia, 1979. 06. 12.) Az 1946-ban kikiáltott Magyar Köztársaság első miniszterelnöke. „Nagyot akart alkotni, igazi nagy nemzeti ünnepet akart: Magyarország szabadságát és függetlenségét.” (*Hőgye Mihály*) „Nagy Ferencet a magyar szellemi élet munkásai mindig úgy tekintették, mint bajtársukat. Maga is író volt, és mint miniszterelnök minden tőle telhetőt megtett a magyar tudományok és művészetek támogatására.” – mondta 25 éve, június 16-i temetésén őt a tudós társadalom nevében búcsúztató *Bay Zoltán*.

†**NATTA, Giulio** (Imperia, 1903. 02. 26. – Bergamo, 1979. 05. 02.) olasz vegyész. Az 1963. évi kémiai Nobel-díjat megosztva kapta *Karl Ziegler* (1898–1973) német kémikussal „a nagypolimerek kémiája és technológiája területén elért eredményeiért”.

†**OHLIN, Bertil Gotthard** (Gramanstorp, 1899. 04. 23. – 1979.) svéd közgazdász. Az 1977. évi közgazdasági Nobel-díj kitüntetettje megosztva *James Edward Meade* (*1907) angol közgazdással „a nemzetközi kereskedelem és a nemzetközi tőke mozgás elméletének fejlesztéséhez való hozzájárulásáért”.

†**ÖVEGES József** (Páka, 1895. 11. 10. – Bp., 1979. 09. 04.) fizikus, tanár, székvezető főiskolai tanár. Könyveivel, cikkeivel, rádió- és televíziós sorozataival a magyar természettudományos ismeretterjesztés megalapozója volt. (→ ld. MTL)

†**PARRAGH Ferenc** (Bp., 1887. 08. 01. – Bp., 1979. 02. 28.) térképész ezredes, geodéziai műszerész. A geodéziai és fotogrammetriai műszerek szakértője, kidolgozta az új műszerek bevezetésének rendjét és karbantartásuk technológiáját.

†**PASSUTH László** (Bp., 1900. 07. 15. – Balatonfüred, 1979. 06. 19.) író, műfordító. Nagy sikerű történelmi és művelődéstörténeti regényei itthon a legnagyobb példányszámban megjelent művek közé tartoztak, s számtalan nyelvre lefordították őket. Fordítói munkássága során angol, francia, görög, német, olasz, portugál és spanyol nyelvből számos szépirodalmi és kultúrtörténeti munkát ültetett át nyelvünkre.

†**PATSCH Ferenc** (Verespatak, 1919. 05. 01. – Bp., 1979. 08. 04.) bányamérnök, olajbányász. A nagymélységű fúrások és a jet fúrási technológia bevezetője és alkalmazója hazánkban. Irányításával mélyült le hazánkban az első 3.000 méternél mélyebb fúrás Obornokon 1948-ban.

†**RONKAY Ferenc** (Selmechánya, 1912. 03. 26. – Bp., 1979. 05. 06.) gépészmérnök, a hazai villamosenergia-termelés és -elosztás rendszerének megújítója.

□ **SALT-II egyezmény** megkötése. Bécsben 1979. június 18-án létrejött a „Szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok között a hadászati támadófegyverek korlátozásáról”. A szerződés aláírói a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége részéről *L. Brezsnyev*, az Sz KP KB főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke és az Amerikai Egyesült Államok részéről *Jimmy Carter*, az Amerikai Egyesült Államok elnöke. Cartert 2002-ben Nobel-békedíjjal tüntették ki.

†**SCHÖNVISZKY László** (Bp., 1901. 02. 19. – Bp., 1979. 09. 21.) barlangkutató. Alapító tagja és sok éven át titkára volt az 1926-ban létrehozott Magyar Barlangkutató Társulatnak. Publikációi közül a bükk-i barlangok leírása a legjelentősebb. Feltáró munkájának köszönhető, hogy a solymári Ördöglyuk-barlang bejárható hossza több száz méterrel növekedett. Fényt derített néhány régebbi barlangkutató (Sartory József, Farkas János, Szentiványi Márton, Bekey Imre Gábor) életére, barlangkutatásban elért ered-

ményeire. Bertalan Károlylyal közösen elkészítette a magyar barlangtani bibliográfiát 1930-tól 1945-ig.

†**SZÉKELY István** (Bp., 1899. 02. 25. – Palm Springs, Ca., 1979. 03. 11.) filmrendező. Híres filmjei: *Hyppolit, a lakáj* (1931), *Lila ákác* (1934), *Légy jó mindhaláláig* (1936), *A Noszty fiú esete Tóth Marival* (1938). 1938-ban az USA-ban telepedett le. 1945-ben Hollywoodban megalapította a Star Pictures filmgyártó vállalatot.

□ **SZILÁRD Leó** *Über die Entropieverminderung in einem thermodynamischen System bei Eingriffen intelligenter Wesen* című tanulmánya 1929-es megjelenésének 50. évfordulóján a *Fizikai Szemle* **Entrópiacsökkenés egy termodinamikai rendszerben – értelmes lények beavatkozásának hatására** címmel közli a kiemelkedő értékű történeti forrás Kunfalvi Rezső által készített magyar fordítását. (→ ld. még □ SZILÁRD 1929)

†**TAKÁCS János** (Szentgothárd, 1921. 08. 18. – Bp., 1979. 11. 07.) állatorvos, egyetemi tanár. Jelentős érdemeket szerzett az állatorvos-képzésben, valamint az élelmiszer-mikrobiológia nemzetközi hatású fejlesztésében.

†**THEISS Ede** (Bp., 1900. 02. 25. – Bp., 1979. 09. 12.) gépészmérnök, közgazdász, statisztikus, egyetemi tanár. A matematikai közgazdaságtan művelője, az ökonometriai módszerek, a dinamikus közgazdasági elemzés eszközeinek alkalmazásával.

†**TOMONAGA Sinicsiro** (Tokió, 1906. 03. 31. – Tokió, 1979. 07. 08.) japán fizikus. Az 1965. évi fizikai Nobel-díj kitüntetettje megosztva

Julian Schwinger (*1918) és *Richard Phillips Feynman* (1918–1988) amerikai fizikusokkal „a kvantum-elektrodinamikában kifejtett alapvetően fontos tevékenységükért, ami mélyrehatóan érintette az elemi részek fizikáját is”.

†**TOMOR János** (Szombathely, 1910. 10. 20. – Bp., 1979. 08. 24.) geológus, Kossuth-díjas. A dunántúli, majd az országos kőolaj- és földgázkutatások irányítója, a nagylengyeli olajmező egyik felfedezője.

†**TULOGDI János** (Torda, 1891. 10. 12. – Kolozsvár, 1979. 10. 01.) geográfus, geológus, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem földrajzi tanszékének vezető tanára. Mint geográfus főleg az Erdélyi Középhegység geomorfológiai, hidrológiai viszonyait és barlangjait tanulmányozta, valamint Kalotaszeg és Kolozsvár környékének földtani és őslénytani viszonyait. (→ ld. MTL)

†**ÚJHELYI József** (Ecser, 1910. 05. 04. – Bp., 1979. 05. 03.) botanikus. A Magyar Természettudományi Múzeum Növénytarának kutatója, 1945–1950 között igazgatója. Kiváló terepbotanikusként a Kárpát-medencén kívül a Balkánon kutatott és gyűjtött. Sejtszövet-tani alapokon nyugvó növényrendszertani dolgozatai Európában ismertek. (→ ld. MTL)

†**VERZÁR Frigyes** (Bp., 1886. 09. 18. – Arlesheim, 1979. 03. 13.) orvos, fiziológus, akadémikus. Megszervezte a tihanyi Biológiai Kutatóintézetet, melynek 1926-tól (az építkezés befejezésétől) vezetője volt. Nyugállományba vonulása után Bázelen megszervezte a Kísérletes Gerontológiai Kutatóintézetet. Fő kutatási területe

az izom-fiziológia, a bélből történő felszívódás, a hormonok és a vitaminok közötti kapcsolatok, az endokrin mirigyek működése. Új megállapításokat tett az öregedési folyamat lényegét illetően. (→ ld. MTL, ÉT 2004/12)

†**WOODWARD, Robert Burns** (Boston, Mass., 1917. 04. 10. – Cambridge, 1979. 07. 08.) amerikai kémikus. Az 1965. évi kémiai Nobel-díj kitüntette „a természetes anyagok szintézise terén végzett munkásságáért.

Az 1979. évi Nobel-díjasok:

Fizikai:

S. L. GLASHOW, A. SALAM és S. WEINBERG „az elemi részek közötti gyenge és elektromágneses kölcsönhatás egyesített elméletéhez való hozzájárulásukért, beleértve többek között a gyenge semleges áramok megjövendölését is”.

Kémiai:

Herbert Charles BROWN (*1912) és **Georg WITTIG** (1897– 1987) „a bór-, illetve foszforvegyületeknek, mint az organikus szintézisekben fontos anyagoknak a kifejlesztéséért”.

Orvosi:

Allan M. CORMACK (*1924) dél-afrikai származású USA-beli fizikus és **Godfrey N. HOUNSFIELD** (*1919) brit elektromérnök „a komputertomográfia kifejlesztéséért”.

Irodalmi:

Odisszeasz ELITISZ (*1911) görög költő „a görög hagyományokon sarjadt költészetéért, mely érzékletesen és intellektuális erővel ábrázolja a modern ember küzdelmét a békéért és az alkotás lehetőségéért”.

Közgazdasági:

Sir Arthur LEWIS (*1915) USA-ban élő angol közgazdász **Theodore SCHULTZ** (*1902) amerikai közgazdással megosztva „úttörő munkájukért a gazdasági fejlődés kutatásában, különös tekintettel a fejlődő országok problémáira”.

Békedíj:

TERESA anyja (*1910), Indiában egy általa 1950-ben alapított római katolikus apácarend főnöknője, a mintegy 160 zárdában működő apácarend tagjainak a rend iskoláiban, kórházaiiban, gyermekintézményeiben és árvaházaiiban végzett munkájáért.

MUTATÓK

Személynévmutató

- ABEL, Niels Henrik (†1829)
 ABÈLARD, Pierre (Petrus Abaelardus) (*1079)
 al-BATTÁNI, Abu Abdalláh Muhammad ibn Dzsábir (Albatenius) (†929)
 ALBERTI, Leon Battista (*1404)
 al-KÁSI, Dzsamsid Gijászaddin (†1429)
 ALKUIN (Alcuinus, Alcuin) (†804)
 ALSTEDT, Johann Henrik (□ 1629)
 ANKER Alfonz (†1979)
 APÁCZAI CSERE János (□ 1654)
 ARBER, Werner (*1929) *N*
 AUER von WELSBACH, Carl (†1929)
 AUGUSTIN Béla (†1954)
 AUGUSTIN Sámuel (*1729)
 AUGUSTINUS, Aurelius (Szent Ágoston) (*354)
 AZARQUEL (az-Zarkáli) (*1029)
 BACSO Nándor (*1904)
 BALASSI Bálint (*1554)
 BÁLINT Sándor (*1904)
 BALOGH Rudolf (*1879)
 BALSARÁTI VITUS János (*1529)
 BARITZ György (*1779)
 BARNÓTHY Jenő (*1904)
 BARRA Imre (†1854)
 BÁRSONY Elemér (*1879)
 BARTHOLOMAEIDES László (*1754)
 BARTONIEK Géza (*1854)
 BASZILEOSZ, Nagy Szent (Basilus, Vazul) (†379)
 BATTHYÁNY Tódor (*1729)
 BEERNAERT, Auguste Marie François (*1829) *N*
 BEHRING, Emil von (*1854) *N*
 BENAVENTE, Jacinto (†1954) *N*
 BENDEFY László (*1904)
 BENZ, Carl Friedrich (†1929)
 BERNOULLI, Jacob (Jacques) (*1654)
 BERZE NAGY János (*1879)
 BERZELIUS, Jöns, Jacob von (*1779)
 BESSENYEI György (□ 1779²)
 BETHLEN Domokos (*1804)
 BETHLEN Farkas (†1679)
 BETHLEN Gábor (†1629)
 BEZERÉDJ Amália (*1804)
 BIBÓ István (†1979)
 BILLROTH, Theodor (*1829)
 BOCSKAI István (□ 1604)
 BOÉR Elek, ifj. (†1954)
 BOLYAI Farkas (□ 1804 [2x], □ 1829 □ 1904)
 BOLYAI Gáspár (†1804)
 BOLYAI János (□ 1904)
 BOOLE, George (□ 1854)
 BORELLI, Giovanni Alfonso (†1679)
 BORN, Max (□ 1954) *N*
 BOTHE, Walter (□ 1954) *N*
 BREHM, Alfred (*1829)
 BREZSNYEV, L. (□ 1979→ ld. SALT II.)
 BRILLOUIN, Marcel Louis (*1854)
 de BROGLIE, Louis Victor (□ 1929) *N*
 BROWN, Herbert Charles (□ 1979) *N*
 BUNCHE, Ralph Johnson (*1904) *N*
 BUNYAKOVSKIJ, Viktor Jakovlevics (*1804)
 CANDLER, Asa G. (†1929)
 CANTOR, Moritz Benedikt (*1829)
 CAPA, Robert (Friedmann Endre Ernő) (†1954)
 CARTER, Jimmy (□ 1979→ ld. SALT II.) *N*
 CHAIN, Sir Ernst Boris (†1979) *N*
 CLIFFORD, William Kingdom (†1879)
 COOK, James (†1779)
 CORMACK, Allan M. (□ 1979) *N*
 CORVIN János (†1504)
 CUSPINIANUS, Johannes; Johann Spiessshaymer (†1529)
 CZETZ János (†1904)
 CSERENKOV, Pavel Alekszejevics (*1904) *N*
 CSIKI Ernő (†1954)

CSONKA János (□ 1879)

CSÜRÖS Zoltán (†1979)

DALI, Salvador (*1904)

DALLOS József (†1979)

DAMJANICH János (*1804)

DÁVID Ferenc (†1579)

DÁVID Lajos (□ 1979)

DAVIDA Leó (†1929)

DAVY, Sir Humphrey (†1829)

DÉKÁNY Sándor (*1904)

DÉRI Miksa (*1854, □ 1904)

DICENTY Dezső (*1879)

DIELS, Otto Paul, Herman (†1954) *N*

DIENES (Geiger) Valéria (*1879)

DOMIN József Ferenc (*1754)

DUDINSZKY Emil (*1854)

DUDITH András (□ 1579)

DUSHMAN, Saul (†1954)

DVOŘÁK, Antonín (†1904)

EASTMAN, George (*1854)

ECHEGARAY, José (□ 1904) *N*

EDELMAN, Gerald Maurice (*1929) *N*

EHRlich, Paul (*1854) *N*

EIJKMAN, Christiaan (□ 1929) *N*

EINSTEIN, Albert (*1879, □ 1929) *N*

ELITISZ, Odisszeasz (□ 1979) *N*

ELSASSER, Walter Maurice (*1904)

ENDERS, John Franklin (□ 1954) *N*

EÖTVÖS József (□ 1879)

ERŐSS Gábor (*1779)

EULER-CHELPIN, Hans von (□ 1929) *N*

FALUDI Ferenc (*1704, †1779)

FASCHING Antal (*1879)

FAZOLA Henrik (†1779)

FEJÉR György (□ 1829)

FERMI, Enrico (†1954) *N*

FEST Vilmos (†1879)

FEUERBACH, Ludwig (*1804)

FINSEN, Niels Ryberg (†1904) *N*

FISCHER Antal (†1979)

FOCKE, Heinrich (†1979)

FORRÓ Magdolna (*1904)

FORSSMANN, Werner (*1904) *N*

FORTIUS, Joachim (□ 1529)

FOX, William (Fried Vilmos) (*1879)

FRISCH, Otto Robert (*1904, †1979)

GAÁL Gábor (†1954)

GÁBOR Dénes (†1979) *N*

GALLAND, Antoine (□ 1704)

GAMOW, George (*1904)

GAUSS, Carl Friedrich (□ 1804)

GEISSLER, Johann Heinrich Wilhelm (†1879)

GELLÉRI Mór (*1854)

GELLÉRT, Szent (□ 1904)

GELL-MANN, Murray (*1929) *N*

GERBEAUD Emil (*1854)

GEREVICH Tibor (†1954)

GERGELY, I., Szent (†604)

GERLACH, Walther (†1979)

GERMANUS Gyula (†1979)

GESTETNER Dávid (*1854)

GIAEVER, Ivar (*1929) *N*

GIERGL Kálmán (†1954)

GLASHOW Sheldon Lee (□ 1979) *N*

GRAY, Stephen (□ 1729)

GREGUSS Gyula (*1829)

GRIGER György (*1879)

GYÖNGYÖSI István (*1629, †1704)

GYÓRY István (†1954)

HAHN, Otto (*1879) *N*

HANAMAN Ferenc (□ 1904)

HANKÓ Vilmos (*1854)

HANKÓCZY Jenő (*1879)

HARDEN, Arthur (□ 1929) *N*

HAYNAL Imre (†1979)

HEIBERG, Johann Ludwig (*1854)

HEIM Pál (†1929)

HEIM Péter (†1904)

HEMINGWAY, Ernest (□ 1954) *N*

HERCZEG Ferenc (†1954)

HERZAN Ferenc (†1804)

HERZBERG, Gerhard (*1904) *N*

HERZL Tivadar (†1904)

HEYKÁL Ede, id. (†1929)

HICKS, Sir John Richard (*1904) *N*

HILTON, Conrad N. (†1979)

HOBBES, Thomas (†1679)

HOFRICHTER József (*1779)

HOLLÓ Tamás (*1929)

HOPKINS, Frederick Gowland (□ 1929) *N*

HORBACZEWSKI, Jan (*1854)

- HOUNSFIELD, Godfrey N. (□ 1979) *N*
HUYGENS, Christian (*1629)
- IBN BATTÚTA, Abu Abdalláh Mo-
hammad (*1304)
IMRE király (†1204)
ISSEKUTZ Béla (†1979)
IVÁNOVICS György (*1904)
IVANYENKO, Dmitrij Dmitrijevs (*1904)
IZSÁK Imre Gyula (*1929)
- JACOBI, Carl Gustav Jakob (*1804, □
1829)
JAROSZLÁV, I., Bölcs (†1054)
JENDRASSIK György (†1954)
Johann Spiesshaymer (†1529)
JÓKAI Mór (†1904)
JOUHAUX, Léon (*1879, †1954) *N*
JUSZT Sándor (□ 1904)
- KAHÁN Theo (*1904)
KAISER Károly (†1929)
KÁJONI János (*1629)
KANITZ Fülöp Félix (*1829, †1904)
KANT, Immanuel (†1804)
I. KÁROLY (□ 1329).
KÁROLY Iréneusz József (*1854, †1929)
KÁROLYI Gáspár (*1529 k.)
II. KATALIN, Nagy (*1729)
KAUTSKY, Karl Johann (*1854)
KAUTZ Gyula (*1829)
KEKULÉ von STRADONITZ, Friedrich
August (*1829)
KELECSÉNYI Károly (*1854)
KELEMEN Frigyes (†1979)
KELLNER Béla (*1904)
KELLOGG, Frank Billings (□ 1929
[1930]) *N*
KEMPELEN Farkas (†1804)
KERTÉSZ Andor (*1929)
KERTÉSZ Imre (*1929) *N*
KING, Martin Luther (*1929) *N*
KLAUZÁL Gábor (*1804)
KLUG Lipót (*1854)
KOLOSVÁRY Bálint (†1954)
KOMPOLTHY Jób (*1879)
KONCZ József (*1829)
KORITSÁNSZKY János (*1854)
KOSINSZKY Viktor (†1954)
- KOSSUTH Zsuzsa (†1854)
KŐSZEGHI-MÁRTONY Károly (□ 1829)
KRÖNIG, August Karl (†1879)
KUNY Domokos (*1754)
KURSZÁN vezér (†904)
KUTASSY Ágoston (*1879)
- L'HOSPITAL, Guillaume François Antoine
(†1704)
LA FONTAINE, Henri (*1854) *N*
LAMARCK, Jean Baptiste de Monet
(†1829)
LANDERER Lajos (†1854)
LAUE, Max von (*1879) *N*
LÁZÁR Ferenc (†1929)
LENZ, Heinrich Friedrich Emil (*1804)
LEWIS, Sir Arthur (□ 1979) *N*
LINKSZ Artúr (†1979)
LOBACSEVSZKIJ, Ny. I. (□ 1829)
LOCKE, John (†1704)
LOEB, L. (□ 1929)
LONDON, Fritz Wolfgang (†1954)
LORENTZ, Hendrik Antoon (□ 1904) *N*
LOSSONCZY Tamás (*1904)
LÓSY-SCHMIDT Ede (*1879)
LOTZ Károly (†1904)
LŐW Immánuel (*1854)
LUPPA Péter (†1904)
LYNEN, Feodor (†1979) *N*
- MacBRIDE, Sean (*1904) *N*
MÁCHIK Béla (†1879)
MACSKÁSI Árpád (*1904)
MAIMONIDÉSZ, Moszesz (†1204)
MAJER Móric József (†1904)
MAJOR Máté (*1904)
MÁLTÁS Hugó (*1829)
MANDICS György (□ 1979)
MANN, Thomas (□ 1929) *N*
MARASTONI Jakab (*1804)
MARTINSON, Harry (*1904) *N*
MAUTHNER Nándor (*1879)
MAXWELL, James Clerk (†1879)
MAYER György (□ 1829)
MEDGYESI Pál (*1604)
MELCZER Tibor (*1879)
MENTOVICH Ferenc (†1879)
MIHÁLY Dénes (□ 1929)

- MINA János (*1829)
 MISTRAL, Frédéric (□ 1904) *N*
 MÓCSY András (*1929)
 MOIVRE, Abraham de (†1754)
 MOLNÁR Endre (*1904)
 MOLNÁR János (†1804)
 MONTESQUIEU, Charles-Louis (□ 1879)
 MÓRA Ferenc (*1879)
 MÓRICZ Zsigmond (*1879)
 MÖSSBAUER, Rudolf Ludwig (*1929) *N*
 MÜLLER Ignác (†1804)
 M. VERESS Zsuzsanna (□ 1979)

 NÁDASDY Ferenc (†1604)
 NAGY Ferenc (□ 1929, †1979)
 NAGY György (*1879)
 NAGY István (*1904)
 NAPÓLEON, Bonaparte (□ 1804)
 NATTA, Giulio (†1979) *N*
 NÉEL, Louis Eugène Felix (*1904) *N*
 NERUDA, Pablo (*1904) *N*
 NEUGEBAUER Tibor (*1904)
 NEWTON, Isaac *Optika* (□ 1704)
 NOVOMESKÝ, Ladislav (*1904)

 OHLIN, Bertil Gotthard (†1979) *N*
 OHM, Georg Simon (†1854)
 OKEN, Lorenz (*1779)
 OKOLICSÁNYI Ferenc (†1954)
 OLGYAI Miklós (*1904)
 OPPENHEIMER, Robert (*1904)
 ORBÁN Balázs (*1829)
 OSVÁT Ernő (†1929)
 OTROBÁN Nándor (□ 1854)

 ÖVEGES József (†1979)

 PAKSY József (*1854)
 PÁLYI Sándor (†1929)
 PARRAGH Ferenc (†1979)
 PASCAL, Blaise (□ 1654)
 PASQUICH János (*1754, †1829)
 PASSUTH László (†1979)
 PATAKI Dániel (*1804)
 PATSCH Ferenc (†1979)
 PAULING, Linus (□ 1954) *N*
 PAULUS VENETUS (Paolo Nicoletti) (†1429)

 PAVLOV, Iván Petrovics (□ 1904) *N*
 PÉCH József (*1829)
 PECZ Samu (*1854)
 PECZ Vilmos (*1854)
 PEDERSEN, Charles John (*1904) *N*
 PEDERSEN, Christiern (†1554)
 PETRARCA, Francesco (*1304)
 POINCARÉ, Jules Henri (*1854) *B*
 POLÁNYI János / John Charles Polanyi (*1929) *N*
 PREYSZ Móric (*1829)
 PRIESTLEY, Joseph (†1804)
 PROUST, Joseph Louis (*1754)
 PULSZKY Károly (*1754)
 PUSKÁS Tivadar (□ 1879)

 II. RÁKÓCZI Ferenc (□ 1704)
 RAMSAY, Sir William (□ 1904) *N*
 RAPAICS Raymund (†1954)
 RÁTH Mór (*1829)
 RAYLEIGH, John William Strutt (□ 1904) *N*
 RÁZSÓ Imre ifj. (*1904)
 REGIUS, Henricus (†1679)
 RÉTHLY Antal (*1879)
 RICHARDSON, Owen Williams (*1879, □ 1929) *N*
 RIEMANN, Georg Friedrich Bernhard (□ 1854)
 RIMBAUD, Arthur (*1854)
 RITTER, Karl (*1779)
 ROBBINS, Frederick Chapman (□ 1954) *N*
 ROMWALTER Alfréd (†1954)
 RONKAY Ferenc (†1979)
 ROSENFELD, Leon (*1904)
 RÓTH Flóris (†1954)
 ROUS, Francis Peyton (*1879) *N*
 RUPCSICS György (*1854)
 RUPP Jakab (†1879)
 RYDBERG, Johannes (Janne) Robert (*1854)

 SABATIER, Paul (*1854) *N*
 SALAM, Abdus (□ 1979) *N*
 SAND, George (*1804)
 SÁVOLY Ferenc (*1879)
 SCHAFARZIK Ferenc (*1854)

- SCHELLING, Friedrich Wilhelm (†1854)
 SCHILLING Lajos (*1854)
 SCHLAUCH Imre (†1904)
 SCHMID Rezső (*1904)
 SCHMIDT József (*1879)
 SCHMIDT, Maarten (*1929)
 SCHÖNVISZKY László (†1979)
 SCHÖPF-MÉREI Ágoston (*1804)
 SCHULTZ, Theodore (□ 1979) *N*
 SEGNER János András (*1704)
 SELÉNYI Pál (†1954)
 SINGER, Isaac Bashevis (*1904) *N*
 SKLENÁR János (†1954)
 SOLTÉSZ János (†1879)
 SOÓS Lajos (*1879)
 SPEISER Ferenc (*1854)
 STANLEY, Wendell Meredith (*1904) *N*
 STAUB Móric (†1904)
 STRAUSS, Johann, id. (*1804)
 STRESEMANN, Gustav (†1929) *N*
 SULZER, Johann George (†1779)
 SUTÁK József (†1954)
 SVACHULAY Sándor (†1954)
 SYLVESTER János (†1504)
- SZABÓ Dezső (*1879)
 SZABÓ Sámuel (*1829)
 SZÉCHÉNYI Ferenc (*1754)
 SZÉKÁCS Elemér (*1879)
 SZÉKELY István (†1954)
 SZÉKELY István (†1979)
 SZÉKI Tibor (*1879)
 SZENCI MOLNÁR Albert (□ 1604)
 SZENDREY Zsigmond (*1879)
 SZENTKIRÁLYI Zsigmond (*1804)
 SZIGETH Gábor (*1879)
 SZILÁRD Leó (□ 1929 [2x], □ 1979)
 SZILASI Móric (*1854)
 SZOLNOKY Elemér (†1979)
- TAKÁCS János (†1979)
 TAMÁS Lajos (*1904)
 TAYLOR, Richard E. (*1929) *N*
 TELEKI Pál (*1879)
 TELEKI Zsigmond (*1854)
 TEMESVÁRI Pelbárt (†1504)
 TERESA anya (□ 1979) *N*
- TERKÁN Lajos (□ 1904)
 THEISS Ede (†1979)
 THOMSEN, Julius (□ 1854)
 THÖKÖLY Imre (□ 1679)
 TINÓDI Sebestyén (□ 1554)
 TOMONAGA Sinicsiro (†1979) *N*
 TOMOR János (†1979)
 TÓTFALUSI Miklós (†1879)
 TORMA Károly (*1829)
 TORMAY Károly (*1804)
 TOWNES, Charles Hard (□ 1954) *N*
 TÖRÖK Sándor (*1904)
 TREFORT Ágoston (□ 1904)
 TULOGDI János (†1979)
 TURING, Alan Mathison (†1954)
- UJFALVY Károly (†1904)
 ÚJHELYI József (†1979)
 VÁCZY Péter (*1904)
 VARIGNON, Pierre (*1654)
 VEGA, Georg (Jurij) (*1754)
 VERANCSICS Antal (*1504)
 VERESS László (*1904)
 VERZÁR Frigyes (†1979)
 VESPUCCI, Amerigo (*1454, □ 1504)
 VIDÉKY Emil (*1879)
 VIRÁG Benedek (*1754)
 VRÂNCEANU, George (†1979)
 VUTAKITS György (†1929)
- WALLANDT Henrik (*1804)
 WASS Sámuel (†1879)
 WEBER, Wilhelm Eduard (*1804)
 WEINBERG, Steven (□ 1979) *N*
 WELLER, Thomas H. (□ 1954) *N*
 WITTIG, Georg (□ 1979) *N*
 WOLFF, Christian von (†1754)
 WOODWARD, Robert Burns (†1979) *N*
- YOUNG, Thomas (†1829)
- ZÁCH János Ferenc (*1754)
 ZÁDOR Anna (*1904)
 ZEMPLÉN Géza (□ 1929)
 ZEMPLÉN Győző (*1879)
 ZSIGMONDY Richard Adolf (†1929) *N*
 ZSINDELY István (*1829)

Eseménymutató

- ALSTEDT, Johann Henrik megérkezett Gyulafehérvárra (□ 1629)
- APÁCZAI CSERE János *Magyar logikátska* (□ 1654)
- Ariane-1 rakéta sikeres repülése (□ 1979)
- Atommagkutató Intézet létesült Debrecenben (□ 1954)
- BESSENYEI György Pesten megalapította a Hazafias Magyar Társaságot (□ 1779)
- BESSENYEI György *Holmi* (□ 1779)
- BOCSKAI-szabadságharc kezdete (□ 1604)
- BOLYAI Farkas beköszöntő beszéde (□ 1804)
- BOLYAI Farkas elküldi Gaussnak a párhuzamosok problémájának megoldásáról írt első kísérletét (□ 1804)
- BOLYAI Farkas előfizetési felhívása Tentamen című művére (□ 1829)
- BOLYAI Farkas *Tentamen* II. köt. (□ 1904)
- BOLYAI János *Appendix* (□ 1904)
- BOOLE, George bináris algebrája (□ 1854)
- BORN, Max (□ 1954) *N*
- BOTHE, Walter (□ 1954) *N*
- BROWN, Herbert Charles (□ 1979) *N*
- BRANDENBURGI Katalin Gyulafehérváron átvette a fejedelmi hatalmat (□ 1629)
- Budai egyetemi csillagvizsgáló (□ 1779)
- Budavári királyi palota keleti szárnyának felépülése (□ 1479)
- Code Civil (□ 1804)
- CORMACK, Allan M. (□ 1979) *N*
- CSONKA János első magyar gázmotorja (□ 1879)
- DÁVID Lajos: *A két Bolyai élete és munkássága* (□ 1979)
- de BROGLIE, Louis Victor (□ 1929) *N*
- DÉRI-motor (□ 1904)
- Dohány utcai zsinagóga építésének megkezdése (□ 1854)
- DUDITH András *De cometarum significatione* (□ 1579)
- ECHEGARAY, José (□ 1904) *N*
- EIJKMAN, Christiaan (□ 1929) *N*
- EINSTEIN és SZILÁRD hűtőgép szabadalma (□ 1929)
- ELITISZ, Odisszeasz (□ 1979) *N*
- Első állatkiállítás Pesten (□ 1829)
- Első CD kompaktlemez (Philips) megjelenése (□ 1979)
- „Első cs. kir. Szabadalmazott Duna-Gőzhajózási Társaság” alapítása (□ 1829)
- Első lézer másoló-nyomtató (IBM) bemutatása (□ 1979)
- Első tranzisztoros rádió elkészítése (□ 1954)
- Első Ünnepi Könyvhét (□ 1929)
- ENDERS, John Franklin (□ 1954) *N*
- Entente cordiale egyezmény (□ 1904)
- EÖTVÖS József szobra (□ 1879)
- EULER-CHELPIN, Hans von (□ 1929) *N*
- Évfordulónaptár (□ 1979)
- Ezredéves emlékmű felavatása a Hősök terén (□ 1929)
- FEJÉR György *Codex Diplomaticus Hungariae* (□ 1829)
- Ferencvárosi plébániatemplom felszentelése (□ 1879)
- FORTIUS, Joachimus *De ratione studii* (□ 1529)
- Fővárosi Könyvtár megnyitása (□ 1904)

- GALLAND, Antoine franciára fordította az *Ezeregy éjszaka meséit* (□ 1704)
- GAUSS megírja Bolyai Farkas szept. 16-án elküldött tanulmányának bírálatát és buzdítását (□ 1804)
- GLASHOW, Sheldon Lee (□ 1979) *N*
- GRAY, Stephen első elektromos légvezetéke Angliában (□ 1729)
- HARDEN, Arthur (□ 1929) *N*
- Hazafias Magyar Társaság megalapítása Pesten (□ 1779)
- HEMINGWAY, Ernest (□ 1954) *N*
- Hermina-kápolna alap- és zárókőleteli ünnepsége (□ 1854)
- HOPKINS, Frederick Gowland (□ 1929) *N*
- HOUNSFIELD, Godfrey N. (□ 1979) *N*
- IBM PC személyi számítógép forgalomba kerül (□ 1979)
- Ikarus 55 típusú autóbusz sorozatgyártása (□ 1954)
- JACOBI, Carl *Az elliptikus függvények elméletének új alapjai* (□ 1829)
- Járványos gyermekbénulás elleni vakcina kidolgozása (□ 1954)
- JUSZT Sándor és HANAMAN Ferenc szabadalma volfrámszálas izzólámpákra (□ 1904)
- Káposztásmegyeri vízmű átadása (□ 1904)
- I. KÁROLY új, nehéz súlyú ezüstpénz verését rendeli el (□ 1329).
- KELLOGG, Frank Billings (□ 1929 [1930]) *N*
- Kenyérmezei csata (□ 1479)
- Kereskedelmi Képző Intézet megalakulása Pesten (□ 1829)
- Kolozsvári ferences templom elkészülése (□ 1454).
- KŐSZEGHI-MÁRTONY Károly sűrített levegős légzőkészüléke (□ 1829)
- Kultúrmérnöki intézmény létrehozása (□ 1879)
- LEWIS, Sir Arthur (□ 1979) *N*
- LOBACSEVSZKIJ, Ny. I. *A geometria alapjairól* (□ 1829)
- LOEB, L. felfedezi a Tireostimulint (□ 1929)
- LORENTZ közreadta transzformációs képleteit (□ 1904)
- Magyar Amerika* című hetilap megjelenése (□ 1879)
- Magyar Nemzet* a Hazafias Népfrentlapja lett (□ 1954)
- Magyar nyelv tanításának kötelezővé tétele (□ 1879)
- MANDICS György – M. VERESS Zsuzsanna: Bolyai János jegyzeteiből (□ 1979)
- MANN, Thomas (□ 1929) *N*
- MAYER György Duna-fürdőjének megnyitása Pesten (□ 1829)
- Mézer (maser akronim) feltalálása Townes által (□ 1954)
- MIHÁLY Dénes „Telehar” készülékével mozgó televíziós közvetítés (□ 1929)
- MISTRAL, Frédéric (□ 1904) *N*
- Monotype szedés az Athenaeum nyomdában (□ 1904)
- MONTESQUIEU *Reflexions sur le Monarchie universelle en Europe* (Európa egységéről) (□ 1879)
- Mozgó televíziós közvetítés (□ 1929)
- Műszaki emlékeket nyilvántartó és gyűjtő csoport létrehozása (□ 1954)
- NAGY Ferenc: *Rothermere és a királykérdés* (□ 1929)
- Nagyszebeni városi nyomda működésének megkezdése (□ 1529)

- NAPÓLEON császárrá koronázása (□ 1804)
- Nautilus atom-tengeralattjáró üzembe helyezése (□ 1954)
- Nemzetközi Jogi Intézet (Institut de Droit International, Gent, Belgium) (□ 1904) *N*
- Nemzetközi Menekültügyi Szervezet (International Refugee Organisation IRO) (□ 1954 [1955]) *N*
- NEWTON, Isaac *Optika* (□ 1704)
- NSzK felvétele a NATO-ba (□ 1954)
- Nyugat-európai Unió létrehozása (□ 1954)
- Országház építése befejeződött (□ 1904)
- Orvosi Szemle* című folyóirat indult Marosvásárhelyen (□ 1954)
- OTROBÁN Nándor kőolaj-finomítót alapított Brassóban (□ 1854)
- PASCAL, Blaise megalkotta a Pascal-háromszöget (□ 1654)
- PAULING, Linus (□ 1954) *N*
- PAVLOV, Iván Petrovics (□ 1904) *N*
- PUSKÁS Tivadar Párizsban telefonközpontot létesített (□ 1879)
- II. RÁKÓCZI Ferencet Erdély fejedelmévé választották (□ 1704)
- RAMSAY, Sir William (□ 1904) *N*
- RAYLEIGH, John William Strutt (□ 1904) *N*
- RICHARDSON, Owen Williams (□ 1929) *N*
- RIEMANN, Georg Friedrich Bernhard *A geometria alapjait képező hipotézisekről* (□ 1854)
- ROBBINS, Frederick Chapman (□ 1954) *N*
- SALAM, Abdus (□ 1979) *N*
- SALT II egyezmény megkötése (□ 1979)
- SCHULTZ, Theodore (□ 1979) *N*
- SZENCI MOLNÁR Albert *Dictionario Latino–Ungaricum et Ungarico–Latinum* (□ 1604)
- SZENT GELLÉRT szobrának felállítása a Gellérthegyén. (□ 1904)
- Szikszói csata (□ 1679)
- SZILÁRD Leó *Über die Entropieverminderung in einem thermodynamischen System bei Eingriffen intelligenter Wesen* című tanulmánya (□ 1929, □ 1979)
- SZILÁRD Leó *Entrópiacsökkentés termodinamikai rendszerben intelligens lény hatására* (□ 1979)
- TERESA anya (□ 1979) *N*
- TERKÁN Lajos módszere a csillagok hőmérsékletének mérésére. (□ 1904)
- THOMSEN, Julius megalapozza a termokémiát (□ 1854)
- THÖKÖLY Imre kurucainak győzelme a szikszói csatában (□ 1679)
- TINÓDI Sebestyén *Chronica* című versgyűjteménye (□ 1554)
- TOWNES feltalálja a mézert (maser akronim) (□ 1954)
- TREFORT Ágoston szobrának felavatása (□ 1904)
- VESPUCCI, Amerigo levele az Új Világ felfedezéséről (□ 1504)
- Volfrámszálas izzólámpákra Juszt Sándor és Hanaman Ferenc szabadalma (□ 1904)
- WEINBERG, Steven (□ 1979) *N*
- WELLER, Thomas H. (□ 1954) *N*
- WITTIG, Georg (□ 1979) *N*
- ZEMPLÉN-féle cukorlebontás módszerének kidolgozása (□ 1929)

Nobel-díjasok

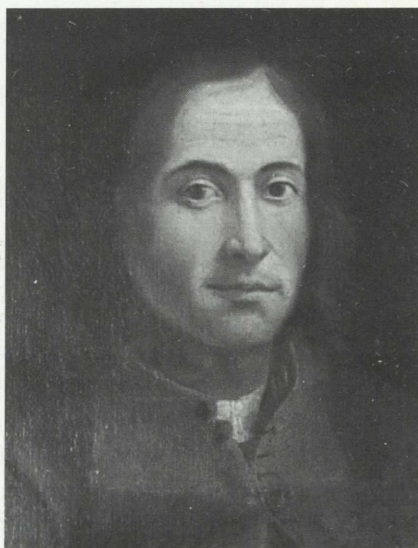
ARBER, Werner (*1929)	EULER-CHELPIN, Hans von (1873–1964)
orvosi 1978	kémiai 1929
BEERNAERT, Auguste Marie François (*1829)	FERMI, Enrico (†1954)
béke 1909	fizikai, 1938
BEHRING, Emil von (*1854)	FINSEN, Niels Ryberg (†1904)
orvosi, 1901	orvosi, 1903
BENAVENTE, Jacinto (†1954)	FORSSMANN, Werner (*1904)
irodalmi 1922	orvosi, 1956
BORN, Max (1882–1970)	GÁBOR Dénes (†1979)
fizikai 1954	fizikai, 1971
BOTHE, Walter (1891–1957)	GELL-MANN, Murray (*1929)
fizikai 1954	fizikai, 1969
de BROGLIE, Louis Victor (1892–1987)	GIAEVER, Ivar (*1929)
fizikai 1929	fizikai, 1973
BROWN, Herbert Charles (*1912)	GLASHOW Sheldon Lee (*1932)
kémiai 1979	fizikai 1979
BUNCHE, Ralph Johnson (*1904)	HAHN, Otto (*1879)
béke 1950	kémiai, 1944 (1945)
CHAIN, Sir Ernst Boris (†1979)	HARDEN, Arthur (1865–1940)
orvosi 1945	kémiai 1929
CORMACK, Allan M. (*1924)	HEMINGWAY, Ernest (1899–1961)
orvosi 1979	irodalmi 1954
CSERENKOV, Pavel Alekszejevics (*1904)	HERZBERG, Gerhard (*1904)
fizikai, 1958	kémiai, 1971
DIELS, Otto Paul, Herman (†1954)	HICKS, Sir John Richard (*1904)
kémiai 1950	közgazdasági, 1972
ECHEGARAY, José (1832–1916)	HOPKINS, Frederick Gowland (1861–1947)
irodalmi 1904	orvosi 1929
EDELMAN, Gerald Maurice (*1929)	HOUNSFIELD, Godfrey N. (*1919)
orvosi 1972	orvosi 1979
EHRlich, Paul (*1854)	JOUHAUX, Léon (*1879, †1954)
orvosi, 1908	béke 1951
EIJKMAN, Christiaan (1858–1930)	KELLOGG, Frank Billings (1856–1937)
orvosi 1929	békedíj 1929 (1930)
EINSTEIN, Albert (*1879)	KERTÉSZ Imre (*1929)
fizikai, 1921 (1922)	irodalmi, 2002
ELITISZ, Odisszeasz (*1911)	KING, Martin Luther (*1929)
irodalmi 1979	béke 1964
ENDERS, John Franklin (1897–1985)	LA FONTAINE, Henri (*1854)
orvosi 1954	béke 1913

- LAUE, Max von (*1879)
fizikai, 1914
- LEWIS, Sir Arthur (*1915)
közgazdasági 1979
- LORENTZ, Hendrik Antoon (1853–1928)
fizikai 1902 (□ 1904)
- LYNEN, Feodor (†1979)
orvosi 1964
- MacBRIDE, Sean (*1904)
béke 1974
- MANN, Thomas (1875–1955)
irodalmi 1929
- MARTINSON, Harry (*1904)
irodalmi 1974
- MISTRAL, Frédéric (1830–1914)
irodalmi 1904
- MÖSSBAUER, Rudolf Ludwig (*1929)
fizikai, 1961
- NATTA, Giulio (†1979)
kémiai, 1963
- NÉEL, Louis Eugène Felix (*1904)
fizikai, 1970
- Nemzetközi Jogi Intézet (Institut de Droit
International, Gent, Belgium)
béke 1904
- Nemzetközi Menekültügyi Szervezet
(International Refugee Organisation
IRO)
béke 1954 (1955)
- NERUDA, Pablo (*1904)
irodalmi, 1971
- OHLIN, Bertil Gotthard (†1979)
közgazdasági 1977
- PAULING, Linus (*1901)
kémiai 1954
- PAVLOV, Iván Petrovics (1849–1936)
orvosi 1904
- PEDERSEN, Charles John (*1904)
kémiai, 1987
- POLÁNYI János / John Charles Polanyi
(*1929)
kémiai, 1986
- RAMSAY, Sir William (1852–1916)
kémiai 1904
- RAYLEIGH, John William Strutt (1842–
1919)
fizikai 1904
- RICHARDSON, Owen Williams (*1879)
fizikai, 1929
- ROBBINS Frederick Chapman (*1916)
orvosi 1954
- ROUS, Francis Peyton (*1879)
orvosi 1966
- SABATIER, Paul (*1854)
kémiai, 1912
- SALAM, Abdus (*1926)
fizikai 1979
- SCHULTZ Theodore (*1902)
közgazdasági 1979
- SINGER, Isaac Bashevis (*1904)
irodalmi 1978
- STANLEY, Wendell Meredith (*1904)
kémiai, 1946
- STRESEMANN, Gustav (†1929)
béke 1926
- TAYLOR, Richard E. (*1929)
fizikai, 1990
- TERESA anya (*1910)
béke 1979
- TOMONAGA Sinicsiro (†1979)
fizikai, 1965
- TOWNES, Charles Hard (*1915)
fizikai 1964 (□ 1954)
- WEINBERG, Steven (*1933)
fizikai 1979
- WELLER, Thomas H. (*1915)
orvosi 1954
- WITTIG, Georg (1897–1987)
kémiai 1979
- WOODWARD, Robert Burns (†1979)
kémiai, 1965
- ZSIGMONDY Richard Adolf (†1929)
kémiai 1925 (1926)

APPENDIX

Carl Friedrich Gauss

Bolyai Bolyai Farkas

VISSZATEKINTÉS ÉS ELŐRETEKINTÉS

A napjaink meg vannak számlálva. Sőt, az órák, a percek, de még a másodpercek is. A (18. oldalon látható) CSATLAKOZÓRÁN a visszaszámolás a *nulladik naphoz* ért. Már csak órák vannak hátra, majd éjfélhez közeledve már csak percek, végül az utolsó perc másodpercei kezdenek fogyni, majd jön 3, 2, 1, és az ezt követő egyetlen másodperc múlva a 0-hoz, végéhez ér a visszaszámolás. Egyben új, Európai Unió időszámítás kezdődik, melyet a budapesti Felvonulási téren szimbolikusan az IDŐKERÉK elindítása jelez.

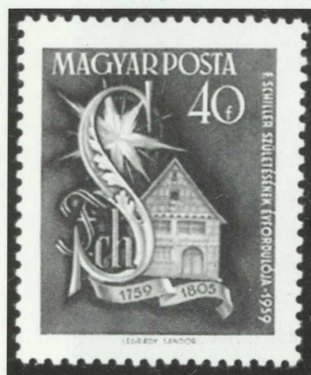
A nagy történelmi eseményt a Magyar Posta bélyegblokkal köszönti. Az ötszázforintost, az új időszámításra az Időkerékkel utaló újdonságot és a tíz ország közös bélyegét május 1-jén *nulla órakor* bocsátják forgalomba ugyancsak a Felvonulási téren. (Képe a 19. oldalon látható.)

Ma éjféltől Magyarország az Európai Unió teljes jogú tagországává válik. Hivatalosan, jogilag is újraegyesülünk azokkal az országokkal, amelyekkel szellemi közösségünk, értékrendbeli összetartozásunk soha nem is szakadt meg.

Ennek egyik bizonyosságául, és a folytatásra előrejelzésként közöljük előbb a Bolyai-Gauss korrespondenciából *Bolyai Farkas* azon *Gauss*hoz írt levelének egy részletét, amellyel *Bolyai János* világhírű remekműve, a párhuzamosok problémájának megoldását tartalmazó „Appendix” első példányát küldte Göttingába. Ezt követi *Friedrich Schiller* An die Freunde című költeményének Bolyai Farkas által 1819-ben közzétett fordítása, amely az Európai Unió himnuszának szövege lett. Ehhez kapcsolódik a Bolyai János születésének centenáriuma kiadott emlékkönyv néhány részlete és a *Tentamen* kerek 100 éve, 1904-ben az MTA által megjelentetett kiadásának címlapja.

„Nagyra becsült Gauss! Bocsásd meg, hogy háborgatlak óriáspályádon: tarts egy kis szünetet s ajándékozz egy percet a barátságnak! Fogadd elmúlt Napok visszasugárzását, és elutazásunk előtt az aggkor romjaiból még egyszer megifjulva nyújtsuk egymásnak jobbunkat e néhány ország felett. Lelkeket nem kötnek meg az idő s Tér bilincsei. [...] sokáig politikailag is elválasztottak bennünket. Egyesüljünk hát most ismét, a Föld pereméhez közelítve – majd utazzunk együtt tovább. Magasabb és tisztább Napok közelítenek felénk.”

A *Bolyai-Gauss levelezés* első kiadása 1899-ben párhuzamosan jelent meg Magyarországon és Németországban, mindkét kiadásban a *Magyar Tudományos Akadémia* támogatásával. A történelmi hidat adó tudományos levelezés első egyesített kétnyelvű, uniós változatát a Bolyai életműkiadás következő köteteként Bolyai Farkas professzori pályakezdésének 200. évfordulóján és uniós tagságunk első Ünnepi Könyvhetére hozzuk ki.

A Z Ö R Ö M H E Z
SCHILLERTŐL.

Öröm! menyország' szikrája,
Élyzéum léánya!
Mindenség' élesztő bájjá,
Édennek máradványa!
Szent körödbe ragadtatva,
Előttem égve állunk!
Ki senki se tagadtatva,
Mind egy köz Atyát vallunk!

Kar. Milliok ölelek egybe!
Tsillag-bóltról nézz réánk,
Mosolyogva Mi Atyánk!
Testvérek! e' tsókot jegybe!

Kinek a' jó ég kedvezett,
'S egy igaz barátot nyert,
Ki hív párral ölekezett,
Énekünkbe végyen szert.
Ha bár egy lelket nevez még,
A föld - kerekén birva:
Kitől megtagadta az ég,
Lopja ki magát sirva

Kar. Hodoljon Zymphathiának
A' földön minden nemzet!
Thronuffához fel - vezet,
Az eggyetlen Atyának.

Valami

Valami él, örömet sziv
 A' természet' emlőin :
 Ezt keresi minden sziv ,
 Ki-nézése re'sa - szin.
 Tsókot 's szöllő - tőt adott ez ,
 'S halálíg hív barátot :
 Egy nyű is örömet érez ,
 'S a' Kérub Istent látott.

Kar. Ég föld egygyütt induljatok !
 Keresni e' szent kütfőt.
 Világ esmerj Teremtőt !
 Milliok le-boruljatok !

Ez a' rúgó , mely feenn tartja
 A' természet' formáját:
 Öröm indit , öröm hajtja
 A' világok' óráját.
 A' mezőkre virágokat
 Napokat hív az égre ;
 'S írja tüzes abrontsokat
 A' sötét ürességre,

Kar; Mint a' napok a' kék teren ,
 Pályáinkban úgy járunk ;
 'S egy kies partat várjunk
 A' zivataros tengeren.

Az igazság' tűz - tükréről
 Rogyog a' keresőnek ;
 A' Virtus' meredekéről
 Mosolyog a' tűrőnek.

G

A' hi-

A' hitnek nap - hegyén fenn
 Az ő szép zászlója leng;
 Túl a' sir - repedéseken
 Az angyali karba zeng.

Kar. Bátran! bátran tűrő jámbor!
 Rövid ez a' síralom;
 Tova zöldell egy halom,
 Pufztád' végén fáradt vándor!

Ditső fenn a' nap az egen,
 Mindent vidámit éleszt:
 A' jó lélek bár fellegen
 Sütve - is ki bűt széleszt.
 Minden bosszu el-felejtve,
 Béke - kéz ellenségnek!
 Né legyen egy könny is ejtve,
 Hol testvér szívek égnék.

Kar. Mindennek e' naptól fogva,
 Költsönösön botsánat!
 Enyészék el a' bánat,
 Köz szeretet mosolyogva.

Az öröm' tüze tsillámlik
 A' hegy' arany levébe;
 A' sáppadt bűbá piroslik,
 Lágyít a' vad' szívébe:
 Kerüljön egy tele selleg
 Fel - szikrázva az égre
 Nyíltan útát minden felleg
 Az örök fényességre.

Kar.

Kar. A' jó féleknek oda fenn!
 Kit ditsér a' forgo ég,
 Ki előtt a' séráf ég,
 'S a' kit érez szivünk benn.

Nagy szívet a' keresztekhez,
 Éjjélbe is égi fényt;
 Bal'samat a' méjj sebekhez,
 Múlókért örök reményt.
 Hartzba hőssi vitézséget,
 Kezet az el-csettnek,
 Eg-földhez egyeztet,
 Lételt az ígértnék.

Kar. Közelebb egybe nyomulva,
 Esküdjünk e' tiszta borra!
 Esküdjünk-meg mindenkorra!
 Végig e' szent tüzzel gyulva.

A' hol lehet boldogítani!
 Minden érzőt kímélni
 Magát vég nélkül javítani,
 'S halál' ágyán remélni.
 A' holtakért is egy pohárt!
 Nagy Birótól kegyelem!
 Koporsekból legyen ki-zárt
 További veszedelem.

Kar. Egy ki-derült vég-pillantást!
 'S egy halvány bútsu-kezet.
 'S ha a' gyolts el-fedezett,
 Egy boldogabb találkozást!

III.

A lelkes éljenzéssel fogadott beszéd után elnöklő rector sorra fölkérte szólásra a küldöttségek szónokait, a kik az alábbi rendben a következő beszédekot mondották:

Br. Eötvös Loránd, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke:

TISZTELT ÜNNEPLŐ GYÜLEKEZET!

Környezőtől, atyján kívül, meg nem értve, magából és magának alkotta meg Bolyai János a geometriának azt az új világát, a melynek mélységeiben ő s később az ő nyomdokán haladók gazdag kincseket tártak föl a tudománynak.

Elismerésre, jutalomra e hazában nem számíthatott. Nem látta ő, csak elképzelni tudta azt a, szebb világot, a melyben őt megérteni tudó emberek is élnek, talán ott valahol túl a hegyek határán, ott, a hol a göttingai szellemóriás lakik, kiről neki atyja, mint ifjúkori barátjáról, oly szívesen beszélt. Ennek az akkor még tőlünk oly távolraeső és idegen tudományos világnak írta, ennek elismerésében bízva adta ki Bolyai azt a művét melylyel magának s magyar nevével magyar nemzetének, el nem évülő dicsőséget szerzett.

Nekünk, a kik ma, száz évvel az ő születése után, itt összegyűltünk, már jobb a sorsunk. Hazánk azóta a tudományos világnak egy évről-évre gazdagabb termést ígérő tartománya lett. Mi gondolatainkat, mikor megszületnek, már a magunk nyelven közölhetjük velünk együtt haladó pályatársakkal, elismerésre sőt jutalomra már itthon számíthatunk. De azért valljuk be őszintén, mi is arra a távolabb, de nagyobb s el nem évülő dicsőségre törekszünk, a mely Bolyainak adatott, mert tudjuk, hogy csak az az igazi tudomány, a mely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és — a mint kell — jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt hazánk határain túl is meglássák és megadhassák neki az illő tiszteletet.

Ez a mi eszményünk, ez valósúlt meg Bolyai alkotásával egyszer; ilyen teljes mértékben talán egyetlenyszer.

Azért siettünk ma ide különösen mi, e hazában a matematikai tudományok művelői, hogy a nagy Bolyai dicső emlékét s vele saját eszményeink diadalát ünnepeljük.

Engem a Bolyai tudományában jártasabb társaimmal együtt, a magyar tudományos akadémia küldött ide. Nem jöttünk üres kézzel, társam a főtitkár el fogja mondani, mivel járúl az akadémia ahhoz, hogy ez a mai ünnep a jövőben is emlékezetes maradjon.

Én az egybegyűlteknél üdvözlét hozok.

Nagyságos elnöklő rektor úr! Fogadja kérem szívesen ezt az üdvözetet. A közös nagy czélokra törekvő tudományos testületek kölcsönös ragaszkodásának tiszteletteljes megnyilatkozása ez, de örömujjongás is előrehaladásunk érzetében, mert látva azt, hogy hazánkban immár a Királyhágón innen és a Királyhágón túl is nagyrabecsülik és serényen művelik a tudományt, reményleni kezdjük, hogy a tudományos világban lehet még, lesz még valamikor egy nagy Magyarország!

Dr. Szily Kálmán, a Magyar Tud. Akadémia főtitkára kapcsolatosan a következő jelentést tette:

Bolyai János születése századik évfordulójának ünnepléséhez a Magyar Tudományos Akadémia azon határozatával járul hozzá, hogy a halhatatlan tudósnak, valamint az ő mélyen gondolkozó atyjának és a tudományban mesterének emlékezetére, első ízben 1905-ben és azután minden ötödik évben a deczemberi összes ülésén, a megelőző öt évben bárhol és bármely nyelven megjelent legkiválóbb matematikai vizsgálat szerzőjét, tekintetbe véve az illetőnek előbbi tudományos működését is, 10,000 korona »Bolyai-jutalom«-mal és éremmel tünteti ki. Az érem egyik oldalát a M. Tud. Akadémia és Budapest képe, másik oldalát magyar felírat díszíti.

Ha meghalt író munkája ítélteik legjobbnak, az elhunyt örököseinek adatik ki a jutalom.

A jutalom odaitélése évében a M. Tud. Akadémia III. osztálya legkésőbb márcziusi üléséből, két belső és két külső tagból álló bizottságot választ,

mely október első felében, Budapesten egybegyűlve határoz. A bizottság saját kebeléből maga választja elnökét, ki a bizottságban szintén szavaz és szavazat-egyenlőség esetében szavazatával dönt. Ugyancsak a bizottság választja előadóját is, ki a bizottság határozatáról, a díjat odaitélő összes ülés számára, részletesen indokolt jelentést készít.

A bizottsági tagoknak esetleg szóba jöhető dolgozatai mind a bizottságnak határozatából, mind a jelentésből ki vannak zárva.

A külső tagok, kik a tanácskozássra hozzánk fáradsz és néhány napot nálunk töltenek, egyenként 1000 koronában részesülnek. Az előadói jelentés tiszteletdíja 300 korona.

A jelentés az Akadémiai Értesítőben jelenik meg; a Magy. Tud. Akadémia gondoskodik azonkívül a jelentésnek külföldön is közzétételéről s a szövetségben álló akadémiák számára való megküldéséről.

A M. Tud. Akadémia III. osztálya ugyanez alkalomra a »Tentamen« második kötetének új kiadásából Bolyai János világhírű »Appendix«-ét 100 példányban a kolozsvári egyetem rendelkezésére bocsátotta, hogy mindazon tudományosintézeteknek és tudósoknak kedveskedhessék vele, kiknek a mai emlékűnnep irományait meg fogja küldeni.

A budapesti kir. magyar tudomány-egyetem részéről dr. Fröhlich Izidor az elméleti természettan ny. r. tanára, a következő üdvözlő beszédet mondotta:

NAGYSÁGOS EGYETEMI RECTOR ÚR!

TEKINTÉTES EGYETEMI TANÁCS!

A budapesti kir. m. tudomány-egyetem nevében és megbízásából jöttünk el, hogy a kolozsvári testvér-egyetemet ezen nevezetes alkalomból szívünk mélyéből üdvözljük és lélekemelő ünnepélyben részt vegyünk.

Büszkék vagyunk, hogy ily fényes gyülekezetben megjelenhettünk; de még nagyobb büszkeséggel tölt el az az érzelem, hogy egyetemünk kegyeletos hódolatát fejezhetjük ki azon ritka magyar tudósok egyikének emlékezte iránt, kik mostoha földi sorsuk daczára, lángelméjükkel az ösztudomány igazi halhatatlanai közé emelkedtek.

Örömmel jelezhetjük, hogy egyetemünk tanzékeiről hirdetik Bolyai János szellemének fényes tanait s hogy tudomány-szomjas fiatal nemzedékünk tisztelettel és lelkesedéssel telik meg e nagy hazai matematikusunk elévülhetetlen alkotásai iránt.

Bízunk benne, hogy e tündöklő példa még a jövő évszázadokba is veti életető és serkentő fényét; bizunk benne, hogy e haza tudósai ezentúl is mindenkor felismerik és zsinormértékül tartandják, miszerint teljes odaadás a tudomány iránt és lelkes, de cselekvő idealismus azok az eleven tényezők, melyek a magyar tudományosságot nagygyá és tiszteltté fogják tenni!

NAGYSÁGOS RECTOR UR! NAGYTEKINTETŰ EGYETEMI TANÁCS!
MÉLYEN TISZTELT ÜNNEPLŐ KÖZÖNSÉG!

Bolyai János születésének százéves emlékünepén a Matematikai és Physikai Társulat is szívből üdvözli a m. k. Ferencz József tudomány-egyetemet. A társulat különös örömmel látja, hogy az, mivel rövid fennállása óta szerény eszközökkel a nagy matematikusnak emléke iránti kegyeletét kifejezte és az egyetem fényes ünnepélyének tényei mily szervesen egészítik ki egymást. Az egyetem ma emléktáblával ékesíti azt a házat, hol az absolut geometria lángelméjű írója született; a társulat 1894-ben sírkövel jelölte azt a hantot, mely alatt Bolyai Jánosnak teljes életén át az elismerésért hasztalanul szomjuhozó szíve örök nyugalomra talált. Az egyetem mai ünnepi kiadványa széles e világnak hirdeti, hogy a matematika utolsó félszázados fejlődésében mily óriási szerepe jutott az absolut geometriának; társulatunk a tudomanszomjas magyar olvasónak tette hozzáférhetővé Bolyai János remek Appendixét, midőn annak sikerült magyar fordítását kiadta. Bárha útjaink még sokszor találkoznának a hazai tudomány művelésében és sikereinek ünneplésében.

A marosvásárhelyi ev. ref. collegium képviselőjében Csiki Lajos collegiumi igazgató:

NAGYSÁGOS RECTOR UR!

MÉLYEN TISZTELT EGYETEMI TANÁRI KAR!

Mint a marosvásárhelyi ev. ref. collegium küldötte örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy

Előjáróságunk és Tanárkarunk nevében őszinte köszönetemet tolmácsoljam a megtisztelő meghíváért. Kollegiumunk résztvevése ezen lélekemelő ünnepélyen annál közvetlenebb, mivel Bolyai János kollegiumunk egykori nagyhirű tanárának, Bolyai Farkasnak fia és intézetünknek növendéke volt. Bolyai János Kolozsvárt pillantotta meg először a napvilágot, lánglelke azonban Maros-Vásárhelyt nyerte éltető táplálékát s földi porai is itt, az ev. ref. sírkertben találtak örök pihenőt.

Vajha ama fény és világosság, melyet e túnményszerű lángész édes magyar hazánkra derített, tudományos életünk egén vezércsillag gyanánt mindörökre fennen lobogna!

Az Erdélyi Irodalmi Társaság üdvözlétét dr. Szamosi János a classicaphilologia egyet. ny. r. tanára, a társulat alelnöke a következőkben tolmácsolta:

Az Erdélyi Irodalmi Társaság nagy örömmel és hálás köszönettel vette a m. kir. Ferencz József tudományegyetem meghívását Bolyai János ünnepélyére s a legnagyobb készséggel küldötte ki képviselőit és bízta meg ez idő szerint működő alelnökét azzal, hogy társulatunk érzelmeit e nagy jelentőségű ünnepélyen tolmácsolja.

Igaz ugyan, hogy társaságunk célja első sorban a szépirodalom művelése s a tudományok eredményeinek szép, tetszetős alakban való s épen azért a művelt nagyközönség körében alkalmas terjesztése, de igen természetesen — mint nemzeti, magyar társaság nem lehet közönyös az egyetemes magyar

tudományosság, nemzetünk nagyjai és dicsősége iránt.

Annál kevésbbé lehet közönyös akkor, a mikor oly nagyunkról van szó, a ki mint egy szak reformatora árasztotta be dicsőségével az egész tudományos világot, a kinek műve ma a világ minden művelt nyelvére lefordítva közkincs, a ki a magyar névnek, a magyar tudományosságnak hírt és nevet szerzett.

De Bolyai János ünnepén lehetetlen, hogy ne jusson eszünkbe a szintén nagy nevű apa Bolyai Farkas, a ki a mathesis mellett a szépirodalomnak is lelkes művelője volt, még pedig nem siker nélkül és a kinek drámai műveiben az avult külső alatt sok mély, örök szép és valóban költői gondolat rejlik.

Végre ünnepeljük Bolyai Jánosban a költői lángészt is, mert valóban költők, költői lángelmék azok, a kik az emberiséget világra szóló találmányokkal, felfedezésekkel gazdagítják, a kik rendszerint az isteni szikra hatása alatt jutnak egy-egy ihletett pillanatban nagy eszméikhez.

Mindezeknél fogva az Erd. Irod. Társ. nevében kifejezem tiszteletünket, hódolatunkat a nagy Bolyai János dicsőült szellemének s kívánjuk, vajha a Bolyaiak felidézett szellemeinek hatása hazánkban s a tudományok e szent csarnokában a mathesisnek hivatott, buzgó és nagy művelőket lelkesítene!

Végül Bedőházy János orsz. képviselő, a két Bolyai életírója, mint a ki két évtizeden át működött Bolyai János atyjának tanszékén, lendületes szónoklatban hódolt a nagy matematikus emlékének.

A tartalomban és elragadó előadásban egymással vetélkedő szónoklatok láthatóan mély hatást gyakoroltak a közönségre, a mely mindannyiszor lelkesült éljenzéssel nyilvánította tetszését, az elnöklő rector pedig a következőleg adott kifejezést öszinte, meleg köszönetének:

MÉLYEN TISZTELT KULDÖTT URAK!

Méltóztassanak egyetemünk hálás köszönetét fogadni ünnepünkben való részvételükért, valamint az elhangzott lélekemelő felszólalásokért, a melyekkel ünnepünk fényét emelni, bensőségét gyarapítani kegyesek voltak. Fogadja különösen a Magyar Tudományos Akadémia mély köszönetünket, hogy a nagy térű világraható szelleméhez méltóan, az egész világ tudósainak megnyitott alapítványa kihirdetésére a mi ünnepünket ítélte megfelelő alkalomnak; fogadja köszönetünket az Akadémia III. osztálya nagy értékű adományaért, a melylyel a legszebb módon kívánja elősegíteni tudományos összeköttetéseinket. Midőn részünkről kész örömet tesztek tanúságot arról, hogy nagybecsű megjelenésükkel szívünkbe a kedves visszaemlékezés magvait hintették el, ohajtom, hogy az ünnepelt nagy szellem emléke fakaszszon bő áldást mindnyájukban!

Kapcsolatosan jelentette a rector, hogy az ünnep alkalmából táviratban fejezte ki üdvözetét a göttingeni matematikai társulat, valamint gróf Kuun Géza; levélben: a matematikusok német egyesülete s a selmeczbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia.

WOLFGANGI BOLYAI DE BOLYA TENTAMEN

IUVENTUTEM STUDIO SAM IN ELEMENTA MATHESIOS PURÆ ELEMENTARIS
AC SUBLIMIORIS METHODO INTUITIVA EVIDENTIAQUE HUIC PROPRIA
INTRODUCENDI, CUM APPENDICE TRIPLICI.

EDITIO SECUNDA.

TOMUS II.

ELEMENTA GEOMETRIÆ ET APPENDICES.

MANDATO ACADEMIÆ SCIENTIARUM HUNGARIÆ SUI ADNOTATIONIBUS ADIECTIS
EDIDERUNT

IOSEPHUS KÜRSCHÁK, MAURITIUS RÉTHY,
BÉLA TÖTÖSSY DE ZEPETHNEK

ACADEMIÆ SCIENTIARUM HUNGARIÆ SODALES.

PARS PRIMA. TEXTUS.

Sarlóka Erno
BUDAPESTINI.

SUMPTIBUS ACADEMIÆ SCIENTIARUM HUNGARIÆ.

MCMIV.

VÁLOGATOTT KÖNYVÉSZET

- GÁRDONYI Géza: *Örök-naptár*. Magában foglalja a Krisztus születésétől a 3301-ik évig terjedő időt. Bp., 1894.
- Les Prix Nobel en 1901–*. Stockholm, 1902– [A Nobel Alapítvány évkönyvei.]
- Bolyai János születésének századik évfordulója alkalmából a Kolozsvári M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem által 1903 januárius 15-ikén rendezett emlékünnepe. Kolozsvár, 1903
- A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Évkönyvei, 1927–1943. Bp., 1926–1942.
- KELLNER Dániel: *A Nobel-díjas orvosok élete és munkássága*. Bp., 1936. (2. bőv. kiad. Bp., 1939.)
- KÁPLÁNY Géza: *Ipari dokumentáció*. Bp.: Magyar Racionalizálási Bizottság, 1938.
- The Nobel Prize Winners and the Nobel Foundation 1901–1937*. Edited by T. W. MacCallum and Stephen Taylor. Zurich, 1938.
- BÉKÉS István: *Hazádnak rendületlenül*. A magyar nép aranykönyve. Bp., 1955.
- VAJDA Pál: *Nagy magyar feltalálók*. Bp., 1958.
- Magyar műszaki alkotók*. Szerk.: RÉVÉSZ Arnold István és VARGHA Vilmos. Bp., 1964.
- Magyar életrajzi lexikon*. Főszerk.: KENYERES Ágnes. 1–2. köt. Bp., 1967–1969.; 3. (kiegészítő) köt. Bp., 1981.; [4. köt.] (1978–1991) Bp., 1994.
- Műszaki nagyjaink*. I–VI. Főszerk.: SZŐKE Béla, PÉNZES István. Bp., 1967–1986.
- Dictionary of Scientific Biography*. Ed. by Charles Coulston GILLISPIE. I–XVI. Vols. New York, 1970–1980. 17–18. Vols. New York, 1990.
- SZÉNÁSSY Barna: *A magyarországi matematika története*. Bp., 1970.
- SZABADVÁRY Ferenc – SZŐKEFALVI-NAGY Zoltán: *A kémia története Magyarországon*. Bp., 1972.
- FÓTI Mihály: *Az orvostudomány és az élettan Nobel-díjasai 1901–1973*. Bp., 1975.
- SIMONYI KÁROLY: *A fizika kultúrtörténete*. Bp., 1978.
- Magyarország történeti kronológiája*. A kezdetektől 1970-ig. Négy kötetben. Főszerk.: BENDA Kálmán. I–IV. Bp., 1981–1982.
- Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1983–* [Évkönyv-sorozat.] Főszerk.: PÉNZES István, majd SIPKA László, 1994-től NAGY Ferenc. Bp., 1982–től.
- Ezer év*. Arcképek a magyar történelemből. Főszerk.: POZSGAY Imre. Bp., 1985.
- A Nobel-díjasok kislexikona*. Szerk.: VÉSZITS Ferencné. (2. jav. és bőv. kiad.) Bp., 1985.
- SAIN Márton: *Nincs királyi út!* Matematikatörténet. Bp.: Gondolat, 1986.
- Nobel Prize Winners*. An H. W. WILSON Biographical Dictionary. Ed. Tyler WASSON. New York, 1987.
- Válogatás a *Magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki baladásában* című konferencia előadásaiból. Szerk.: ÁGOSTON Mihály, PUNGOR Ernő, SZLUKA Emil. Bp., 1987.
- Verzeichnis der Nobelpreisträger 1901–1987*. Mit Preisbegründungen, Kurzkomentaren, literarischen Werkbibliographien und einer Biographie Alfred Nobels. 2. erweiterte und aktualisierte Ausgabe. Herausgegeben von Werner MARTIN. München / New York / London / Paris, 1988.

- A technika krónikája.* PATURI, Felix R. et al. Bp.: Officina Nova, 1991. (A „Chronik der Technik” 1988-ban Dortmundban megjelent 2. jav. kiadása alapján. Magyar vonatkozású szövegekkel kiegészítette: GREGUSS Ferenc, SIPKA László, SZIMÁN Oszkár, VÉGH Ferenc.)
- BALÁZS Dénes (szerk.): *Magyar utazók lexikona.* Bp., 1993.
- Budapesti Lexikon.* I–II. (Második, bővített, átdolgozott kiadás) Főszerk.: BERZA László. Bp., 1993.
- NAGY Ferenc: *Szent-Györgyi Albert és a magyar Nobel-díjasok.* Bp., 1993.
- NAGY, Ferenc: *Nobel Prize Winners from Hungary for Humanity.* Bp., 1993.
- Magyar történelmi kronológia, 1971–1990.* (A függelékben 1992-ig.) Összeáll. SEIFERT Tibor. Bp., 1994.
- NAGY Ferenc: *Magyar származású Nobel-díjas tudósok.* (2., jav. kiad.) Bp., 1994.
- Magyar Nagylexikon.* I–IV. Bp., Akadémiai Kiadó, 1993–1995. V–XVII. Bp.: Magyar Nagylexikon Kiadó, 1997–2003.
- Magyar történelmi kronológia, 1971–1990.* (A függelékben 1992-ig.) Összeáll.: SEIFERT Tibor. Bp., 1994.
- Larousse Memo általános képes tematikus enciklopédia.* Főszerk.: François DEMAY. Bp.: Larousse–Akadémiai Kiadó, © Larousse, 1993; Akadémiai Kiadó, 1995.
- BALÁZS Lóránt: *A kémia története.* 1–2. Bp., 1996.
- A magyarok krónikája.* Főszerk.: GLATZ Ferenc. Bp., 1996.
- Magyar Tudó lexikon A-tól Zs-ig.* Főszerk.: NAGY Ferenc. Bp., 1997.
- MÓRA László – PRÓDER István: *A magyar kémia és vegyipar kronológiája.* Bp.–Piliscsaba, 1997.
- Technikatörténelmi kronológia.* Szerk.: CSETRI Elek, JENEI Dezső. (Második kiadás) Kolozsvár, 1998.
- BORUZS János – JACSMENIK Erika: *Évfordulók, események kalendárium.* Debrecen: Kheirón '97 Kft., 1999.
- MARX György: *A marslakók érkezése.* Magyar tudósok, akik Nyugaton alakították a 20. század történelmét. Bp., 2000.
- HAJÓS György: *Hősök tere.* Bp.: Városháza, 2001. (A mi Budapestünk)
- HORVÁTH Jenő: *Évszámok könyve, I–III.* Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.
- NAGY Ferenc: *Nobel-díjas géniuszaink.* Bp.: Better, 2001.
- Új magyar életrajzi lexikon.* Főszerk.: MARKÓ László. Bp., 2001-től.
- Bolyai-kultusz 2002 – Kultuszok. *Korunk* (Kolozsvár), Harmadik folyam, XIII (2002), 11. sz.
- HARGITTAI, István: *The Road to Stockholm: Nobel Prizes, Science, and Scientists.* New York, 2002.
- HELGERT Imre – NÉGYESI Lajos – B. KALAVSZKY Györgyi: *Nemzeti Emlékhely a Hősök terén.* Bp.: Szaktudás Kiadó, 2002.
- BÖDÖK Zsigmond: *Nobel-díjas magyarok.* (4., jav. és bőv. kiad.) Dunaszerdahely: NAP Kiadó, 2003.
- Nemzeti évfordulóink 2004.* Főszerk.: ESTÖK János. Bp.: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2004.

